

TC.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE ARAP VE TÜRK
TAVIRLARININ KARŞILAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nursena ERGEN

İstanbul

Temmuz-2025

TC.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE ARAP VE TÜRK
TAVIRLARININ KARŞILAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nursena ERGEN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Özcan HİDİR

İstanbul

Temmuz-2025

TEZ ONAY SAYFASI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Özcan HIDİR

Üye: Doc. Dr. Murat KAYA

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TEMİMİ

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde Arap ve Türk Tavrılarının Karşılaştırması**” adlı çalışmanın sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Nursena ERGEN

ÖN SÖZ

Kıraat tarihi incelendiğinde, yapılan tüm çalışmaların temelde Kur’ân-ı Kerîm’in Hz. Peygamber’e (s.a.v) nâzil olduğu şekliyle muhafazasına yönelik olduğu görülmektedir. Kur’an’ın nüzûlü, tilâvet edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması/öğretilmesi sese ve “sema” esasına dayanarak yürütülmüştür. İslâm’ın geniş coğrafyalara yayılmasıyla birlikte farklı bölgelerde çeşitli Kur’an tilâvet tavrı ortaya çıkmıştır. Türk toplumunun da kendine has bir tilâvet tarzı gelişmiştir. Bu durum Kur’an tilâvetinde Arap ve Türk tavrı olmak üzere bir ikiliği gündeme getirmiştir. Bu bağlamda “hangi tilâvet tavrı doğrudur?” sorusu konunun incelenmesini gerekli kılmıştır. Çalışmamız bu iki tavrın karakteristik özelliklerini ortaya koymuş, aralarındaki benzerlik ve farklılıklar incelenmiştir.

Tez çalışmam boyunca bilgi ve tecrübeleriyle rehberlik eden, tez konumun belirlenmesinden tezin tamamlanmasına kadar bana güvenen ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Özcan Hıdır’a gönülden teşekkürü bir borç bilirim. Bu ilim yolculuğuna başlamama vesile olan, her an desteğini hissettiğim, üzerimde emeği büyük olan çok kıymetli hocam Öğr. Gör. Gülsüm Arslan’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Akademik yolculuğum boyunca desteğini esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme ve sevgili annem Esmâ Ergen ve babam Gürkan Ergen’e minnetlerimi sunarım. Bu süreçte dualarıyla bana destek olan tüm arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ederim.

Nursena ERGEN

İstanbul- 2025

ÖZET

KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE ARAP VE TÜRK TAVIRLARININ KARŞILAŞTIRMASI

Nursena ERGEN

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan HIDİR

Temmuz, 2025- 86 Sayfa

Tarih boyunca her kavim/topluluk ilâhî mesajı kendi dilinde almıştır. Kur'ân-ı Kerîm de zaman ve zemin denklemi gözetilerek Arapça olarak nâzil olmuştur. O'nu ilk seslendiren kişi Hz. Peygamber'dir (s.a.v.). Bu bağlamda Kur'an'ın nasıl okunacağı âyet ve hadislerden tespit edilmiştir. Kıraat tarihi incelendiğinde yapılan çalışmaların Kur'an'ın peygambere indiği şekliyle muhafaza edilmesine yönelik olduğu görülmektedir. İslâm'ın geniş coğrafyalara yayılması ile Arap olmayan toplumlar Müslüman olmuştur. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Kur'an tilâvetinin icrasında farklı bölgelerde, dil, lehçe, kültür gibi faktörler ile şekillenmiş yöresel tilâvet tavırları ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda ortaya çıkan bu farklılık "hangi okuma tavrı doğrudur?" sorusunu gündeme getirmiştir. Bu tezde Arap coğrafyasında hâkim olan tilâvet tavrı ile ülkemizde hâkim olan tilâvet tavrı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Harflerin sıfatları, mahreçleri ve tecvîd uygulamaları çerçevesinde bu iki tavrın neliğiniteliği tanımlanmaya çalışılmış, literatür taraması aracılığıyla benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Kıraat, Tilâvet, Yöresel tavır, Arap tavrı, Türk tavrı

ABSTRACT

COMPARISON OF ARAB AND TURKISH STYLES IN THE RECITATION OF THE HOLY QUR'AN

Nursena ERGEN

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Prof. Dr. Özcan HIDIR

July, 2025- 86 Pages

Throughout history, every tribe/community has received the divine message in their own language. The Holy Quran was also revealed in Arabic, taking into account the equation of time and space. The first person to recite it was the Prophet (pbuh). In this context, how the Quran should be read has been determined from verses and hadiths. When the history of recitation is examined, it is seen that the studies carried out are aimed at preserving the Quran as it was revealed to the Prophet. With the spread of Islam to wide geographies, non-Arab societies became Muslims. As a natural result of this situation, regional recitation attitudes shaped by factors such as language, dialect and culture have emerged in different regions in the performance of Quran recitation.

In this context, this difference has brought up the question of “which reading attitude is correct?”. In this thesis, the recitation attitude dominant in the Arab geography and the recitation attitude dominant in our country have been examined comparatively. Within the framework of the adjectives, origins and tajwid practices of the letters, the nature and quality of these two attitudes have been tried to be defined, and similarities and differences have been determined through literature review.

Keywords: Holy Quran Recitation, Local attitude, Arabic attitude, Turkish attitude

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırmanın Konusu	1
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3.Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri.....	2
İKİNCİ BÖLÜM.....	4
KUR’AN TİLÂVET-KIRAAT GELENEĞİ.....	4
2.1. Kur’an Kıraati ile İlgili Kavramsal Çerçeve	4
2.1.1. Kıraat, Tertil ve Tilâvet.....	5
2.1.1.1. Kıraat.....	5
2.1.1.2. Tertil.....	7
2.1.1.3. Tilâvet	10
2.1.2. Kur’an’ın Tilâvet Seyirleri	14
2.1.2.1. Tahkîk.....	15
2.1.2.2. Hadr.....	16
2.1.2.3. Tedvîr	17
2.1.3. Makam ve Manaya Göre Tilâvet Şekilleri.....	19
2.1.3.1. Temsilî Okuma	19
2.2. Lahn Kavramı ve Tasnifi	20
2.2.1. Lahn Kelimesinin Etimolojisi	21
2.2.2. Lahn Çeşitleri.....	25
2.2.2.1.Lahn-1 Celî	25
2.2.2.2. Lahn-1 Hafî.....	27

2.3. Kur'an Tilâvetinin Tarihî Seyri	28
2.3.1. Hz. Peygamber'in Kur'an Tilâvetinin Temel Özellikleri	31
2.3.1.1. Lafzî Doğruluk	32
2.3.1.2. Tertîl ve Teressül	33
2.3.1.3. Güzel Ses ile Okuma.....	35
2.3.1.4. Hz. Peygamber'in Kur'an Eğitiminde Mekânsal Boyut.....	36
2.3.2. Sahabe Tilâvetinin Öne Çıkan Özellikleri	41
2.3.2.1. Kurân'ı Lafzî Okumaları.....	41
2.3.2.2. Kurân'ı Tefekkür Ederek Okumaları	42
2.3.2.3. Kurân'ı Hayata Tatbik Etmeleri	42
2.3.3. Kur'an Tilâvetinde Arap-Mevali Ayrımı	43
2.3.3.1. Kur'an Tilâvetinde Mevâlînin Rolü.....	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	47
KUR'AN TİLAVETİNDE ARAP-TÜRK TAVRI: BENZERLİK VE	
   FARKLILIKLAR.....	47
3.1. Tilavette Yöresel- Etnik -Sekter Tavrı	47
3.2. Tilâvet Tarzını Belirleyen/Etkileyen Faktörler.....	50
3.2.1. İcâzet Geleneği	50
3.2.1.1. İcâzet Geleneğinin Günümüze Yansımaları.....	52
3.2.2. Coğrafi ve Sosyo-Kültürel Farklar	53
3.2.2.1. Kur'an Tilâvetinde Sosyo-Kültürel Kodlar: Mûsiki Etkisi.....	54
3.2.3. Yazılı Kaynaklara Erişimde Sıkıntılar	55
3.2.4. Kur'an Tilâvet Eğitiminde Dijitalleşme	56
3.2.5. Tilâvette Sekter Tutum/ Taassubun Rolü.....	56
3.3. Kur'an Tilâvetinde Tavrı ve Üslûp.....	57
3.3.1. Kur'an Tilâvetinde Arap Tavrı: Neliği-Niteliği	58
3.3.2. Kur'an Tilâvetinde Türk Tavrı: Neliği-Niteliği	60
3.3.2.1. İstanbul Tavrı	61
3.4. Kur'an Tilâvetinde Arap-Türk Tavrı: Benzerlik ve Farklılıklar.....	63
3.4.1. Sıfat-Mahreç temelli farklar.....	64
3.4.1.1. Cim (ج) Ve Şin (ش) Harfi	66
3.4.1.2. Kaf (ق) harfi	67
3.4.1.3. Tâ (ط) harfi	68
3.4.1.4. Dâd (ض) Harfi.....	69

3.4.2. Hareke Bağlamında Farklılıklar.....	71
3.4.3. Tecvîd Kuralları Bağlamında Farklar	72
3.4.3.1. İhfânın Uygulanışı	73
3.4.3.2. İklab ve İhfâ-i Şefevî Uygulamaları	73
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	76
ÖZGEÇMİŞ	85

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
a.g.t. : Adı Geçen Tez
a.s. : Aleyhisselâm
B. : İbn, Bin
BKZ. : Bakınız
bs. : Basım
C. : Cilt
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
HZ. : Hazreti
NŞR : Neşreden
Ö. : Ölümü
S. : Sayı
s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
THK. : Tahkik
vb. : ve benzer

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Kur'ân-ı Kerîm doğruluğundan şüphe olmayan, içindeki hakikatleri; mu'ciz ve evrensel hüviyeti özellikleriyle ispatlanan, insanlığın kurtuluşuna rehberlik edecek prensipler içeren Allah'ın son ilâhi kelâmıdır. Cebrail vasıtasıyla, dönemsel şartlar gözetilerek Kureyş lehçesi ile peyderpey indirilmiştir. Kur'an'ın nüzûlü, Hz. Peygamber tarafından tilâvet edilmesi, sahabe-i kirama aktarılması hep sese ve kıraate dayalı bir süreç olmuştur. Kur'an'ın aslî telaffuzunun korunması ve sonraki nesillere aktarılması her dönemin öncelikli hedefi olmuştur. Bu bağlamda kıraat alanında yapılan çalışmaların temelde Kur'an'ın Hz. Peygamber'e indiği şekliyle muhafazasına yönelik olduğu görülmektedir.

Hiz. Peygamber (s.a.v) kendisine indirilen ayetleri güzel ses ile ashâbına tilâvet etmiş, bu aktarım sadece mana kapsamında olmamış aynı zamanda harflerin mahreçleri ve kelimelerin telaffuzundaki hassasiyetleri birebir eğitimle onlara da öğretmiştir. Ondan Kur'an'ın nasıl okunacağını öğrenen sahabe, aynı titizlikle sonraki nesillere aktarmıştır. Sahabe dönemi ve sonrasında Kur'an tilâveti; doğru telaffuz, sesin nağmeli kullanımı ve manayı ortaya çıkaran bir okuyuşu kapsayan çok boyutlu bir ibadet olarak görülmüştür. Kur'an tilâvetinin bu çok boyutlu yapısı Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) güzel sesle okuyan sahabeyi övmesi ve bu konudaki teşviklerinde açıkça görülmektedir. Bu durum tilâvet meselesinin önemini korumasına sebep olmuştur.

İslâm'ın geniş coğrafyalara yayılmasıyla birlikte Türk, Fars, Hint ve daha pek çok dil ve kültüre sahip topluluklar Müslüman olmuştur. Bu yeni coğrafyalardaki Müslümanlar Kur'an'ı öğrenmek istemiş, güzel sesli, fesahat sahibi sahâbe ve tabiîn nesli de "Kur'an muallimi" olarak bu bölgelere gönderilmişlerdir. Arapçanın sahip olduğu mahreç zenginliği ve dünyada başka hiçbir dilde bulunmayan bazı özel harfler, diğer dillerin fonetik yapısında her zaman karşılık bulamamış; bu da harflerin telaffuzunda farklılaşmaya sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu durum tilâvette fonetik farklılıkların doğmasına zemin hazırlamıştır.

Tilâvetteki farklılık yalnızca fonetik olarak sınırlı kalmamış, her toplumun kendi mûsiki birikimini Kur'an tilâvetine yansıtmıştır. Arap coğrafyasında Arap mûsiki makamlarının etkisi görülürken Türkiye'de Türk mûsiki makamlarının etkisi ile harmanlanmış bir tilâvet tavrı görülmektedir. Tertîl ve tecvîd esaslarının dikkate alınarak yerel mûsiki makamları ile Kur'an okunması tilâvetteki tavır farklılığını oluşturmaktadır.

Çalışmamız Arap tavrı olarak niteleyeceğimiz, Arap ülkelerindeki tilavet tarzı ile ülkemizdeki hâkim tilavet tarzının tespiti, bu iki tavır arasındaki benzerlik ve farklılıkları ele almaktadır. Tilavette ortaya çıkan bu ikilik "hangi tavır doğrudur, sahîh tilâvet arabîlik vasfı taşımalı mıdır?" sorusunu zihinlere getirmektedir. Araştırmada; Kur'an tilavetinin tarihi seyri, yöresel-etnik-sekter tavrı etkileyen faktörler, Kur'an tilâvetinde Arap-Türk Tavrı neliği-niteliği incelenmiştir. Tavırlar incelenirken harf-sıfat ve tecvit merkezli özellikler üzerinde durulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Arap-Türk tavırlarının neliğini-niteliğini her yönüyle incelemek, bu iki tavır arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. Çalışmanın hedeflerini aşağıdaki maddeler ile özetlemek mümkündür:

- (1) Tilavette Arap tavrının karakteristik özelliklerini ve bu tavrın kendi içindeki farklarını tespit etmek.
- (2) Ülkemizde yaygın ve hâkim olan Türk tavrının karakteristik özelliklerini ve bu tavrın kendi içindeki farklılıklarını tespit etmek.
- (3) Tilavette Arap- Türk tavrı arasındaki farklar ve benzerlikleri, harf-sıfat ve tecvit merkezli özellikleri inceleyerek tespit etmek.
- (4) Bu tavırlardaki benzerlikleri ve farklılıkları, elde edilen bulgular ile destekleyerek doğru tavrın ne olduğunu tespit etmeye çalışmak.

1.3. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Kıraat tarihi incelendiğinde yapılan tüm çalışma ve faaliyetlerin temelinde, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e indiği şekliyle muhafazasına yönelik olduğu görülmektedir. Kur'an öğretimi ilk dönemlerde şifâhen/ağız yoluyla yapılmış, sema/duyum kırâati icrada belirleyici unsur olmuştur. Fetihler ile Arap olmayan toplumlar İslâm'ı kabul etmiştir. Her Müslüman ülke kendine has bir okuyuş ile Kur'an'ı tilavet etmiştir. Tıpkı bu ülkeler gibi Türklerin de kendine has bir okuyuşu vardır. Bu tarz farklılıklar

“Rasulullah (sav)’ın tilaveti nasıldı, doğru tilavet tarzı nasıl olmalıdır” gibi soruları da beraberinde getirmiştir.

Kur’an apaçık bir Arapça ile indirilmiştir. Bu bağlamda Kur’an’ın Arap fonetiğe uygun şekilde tilâvet edilmesi esas olmalıdır. Kıraat ilmi de esasında “ses”e dayalı bir ilimdir. Sese dayalı bu ilmi sadece kitaptan öğrenmek ve doğru okuyuşu bu şekilde tespit etmek ise pek mümkün değildir. Bu noktada önemli olanın gerekli ilimleri alarak doğru okuyuşa sahip Arap bir hoca ya da ona çok benzeyen bir okuyuş sahibi olduğunu da belirtmek gerekir. Nitekim kıraat eğitiminin femi-i muhsin aracılığı ile verilmesi gerektiği bilinen bir gerçektir. Bu gerçeklikten kaçarak ülkemize özgü tilavetin en doğru olduğunu düşünmenin de ne kadar doğru olduğu akıllara gelen bir diğer sorudur.

Arap fonetiği ve Türk tilavet tarzı ile ilgili çalışmalar mevcut olmakla birlikte Arap-Türk tavrının karşılaştırılmalı olarak her yönüyle incelendiği özgün bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmamız bu konudaki ihtiyaca binaen bu iki tavrın neliği-niteliğini ortaya koymayı, harf-sıfat ve tecvit merkezli olarak karakteristik özelliklerini inceleyerek mukayese etmeyi hedeflemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN TİLÂVET-KIRAAT GELENEĞİ

2.1. Kur'an Kıraati ile İlgili Kavramsal Çerçeve

Her metin kendine has özellikler taşır ve sahip olduğu bu özellikler metnin anlaşılması hususunda oldukça önemlidir. Kur'an'ın da kendine has birtakım özellikleri vardır. Bu özellikler çeşitli kavramlar¹ ile ifade edilebilir ancak bu konu çalışmamızın kapsamında olmadığı için biz Kur'an kıraatini ifade eden kavramlar üzerinde duracağız.²

Kur'an hem lafzı ve mânası ile mucize olan, hem de nâzil olduğu ilk andan itibaren okunan ve dinlenen bir kitaptır. Lafzı ve mânası gibi telaffuzu da ilâhî olan bu kelâmın tilâvet keyfiliği tartışmaya açık bir konu değildir. Kur'an'ın tarifinde geçen “okunması ile ibadet edilen kelâm” ibaresi bu okuma ve dinlemenin temel vasfını oluşturmaktadır.³ İnsanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için gönderilen⁴ bu ilâhî hitap, dura dura okunması, anlaşılması ve uygulanması için tedricen indirilmiştir. Bu bağlamda Kur'an ayetleri incelendiğinde Kur'an'ın okunması ile ilgili tilâvet, kıraat ve tertil kavramlarının temayüz ettiği görülmektedir. Kur'an'ın tilâvet hakkının verilmesi, doğru ve etkili okunması bağlamında bahsi geçen kavramların mahiyetlerinin bilinmesi gerekir. Zira bu kavramlar Kur'an'ın nasıl okunması gerektiği ile ilgili ipuçları vermektedir.

*“İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın...”*⁵ ayetinden anlaşılacağı üzere her Peygamber ilahi mesajın insanlar

---

¹ “Kur'an Yolu”, erişim 19 Ocak 2025, Âl-i İmrân 3/4-184; el-Furkan 25/1; el-A'raf 7/157; en-Nûr 24/34. <https://kuran.diyaret.gov.tr>.

² Yakup Uzun, “Kur'an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz = An Analysis on the Concepts in the Qur'an”, *Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA)* C.VIII, s. 2 (2022): 964.

³ A.g.m., 966.

⁴ “Kur'an Yolu”. el-Hadîd 57/9.

⁵ İbrahim 14/4.

tarafından anlaşılması için kendi kavminin diliyle gönderilmiştir. Zira ilahi mesajın temel gayesi muhatapları tarafından öğüt ve nasihat yüklü mesajın anlaşılmasını sağlamak, içinde bulunan emir ve yasaklar doğrultusunda hareket etmelerini temin etmektir. Bu gayenin yerine getirilmesi için bahsi geçen kavramların anlaşılmasının önemli olduğu kanaatindeyiz. Buradan hareketle çalışmamızın bu bölümde kavramların tanımları, tarihsel gelişimleri ve uygulama biçimleri ele alınacaktır.

2.1.1. Kıraat, Tertil ve Tilâvet

2.1.1.1. Kıraat

Kıraat kelimesi, “okumak, bir araya getirmek, toplamak” manasına gelen “قرأ” kökünden türemiş, Kur’an’da aynı kökten pek çok türevi bulunan masdar bir kelimedir.⁶ Fiil olarak âyet, sûre, emir ve nehy anlamlarına gelen bu lafız, isim olarak kadının hayız ve temizlik hali, bulaşıcı hastalık ve bilinen vakit manalarında kullanılmaktadır.⁷ Bazı dil âlimlerine göre bu kökün asıl manası toplamaktır. Zira okuma anında harflerin ve sözcüklerin bir araya getirilmesi söz konusudur. Bu durumda ağızdan çıkan tek bir harf için “kıraat” denilmemektedir.⁸

Tilâvet kavramıyla yakından ilişkisi bulunan kıraat kavramı, Kur’an’da seksen sekiz yerde mastar ve fiil olmak üzere iki farklı kalıpta kullanılmıştır. Kıraat kelimesinin okuma anlamında kullanılmasının sadece Kur’an’a ait bir durum olmadığı, hadisler ve Arap belâgatında da aynı manada kullanıldığı söylenmektedir.⁹

---

⁶ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Ragıb el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'an*; (Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1961), 668.

⁷ İbn Manzûr Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.); C.1, S.128-133; el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'an*, 668.

⁸ el-İsfahani, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*.668; Seyyid Ahmed Abdolvâhid ve Ali Akpınar, “Kur’an-ı Kerimde Okuma (Kıraat) Lafızları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 2 (1998): 221.

⁹ Abdolvâhid ve Akpınar, “Kur’an-ı Kerimde Okuma (Kıraat) Lafızları”, 221; Uzun, “Kur’an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz, 967.

Kıraat kelimesinden türemiş olan Kur'an, çok okunan anlamına gelmektedir. Nitekim Kur'an tilâveti konusuyla ilgili sıkça zikredeceğimiz “*Kur'an'ı tane tane oku*”¹⁰ âyeti Kur'an lafzının kelâm-ı ilâhî için kullanıldığını göstermektedir.¹¹ Nâzil olan ilk ayetlerde kıraat kelimesi tekrarlanmaktadır. Bu tekrarlardan ise Kur'an'ın her daim okunması gereken bir kitap olduğu anlaşılmaktadır.¹² “*O halde onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et/ okunana uy*”¹³ ayeti de bizlere bu okumanın ne için yapılması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁴ Bu ayete “*okunana uy, hükümlere tabi ol*” şeklinde de manalar verilmiştir. Bu manalarla birlikte kıraatin, okunanı dinleme ve dinlenilene tabi olmak üzere iki yönünün bulunduğu söylenebilir.¹⁵ Nitekim Kur'an'ın tedricen indirilmesi¹⁶ ayette ifade edilen “tabi olma, okunana uyma” boyutunun kolaylaştırılması ile ilgilidir.

Kıraat kelimesinin geçtiği yerlerden biri de “*Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin*” âyetidir.¹⁷ Ayetin manası dikkate alındığında yukarıda ifade ettiğimiz kıraatin dinleme yönüne vurgu yapıldığı görülmektedir. İbn Âşûr (ö. 1973) ayetteki dinleme lafzının gerçek manada kullanılmadığını ve Kur'an'a sarılmak anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁸ Ayette

---

¹⁰ Müzzemmil, 73/4.

¹¹ Uzun, “Kur'an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz, 967; Muhammed Tahir b Muhammed b Muhammed et-Tunusi İbn Aşur, *Tefsirü't-Tahrîr ve't-tenvîr*; (Tunis : ed-Dârü't-Tunisiyye, 1984) C. XV, S. 230.

¹² el-Alak, 96/1-3.

¹³ el-Kıyâme, 75/18.

¹⁴ Mustafa Hocaoğlu, “Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'an Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XII, sy 2 (2012): 217.

¹⁵ Hocaoğlu. “Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'an Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, 217.

¹⁶ İsrâ, 17/106.

¹⁷ A'raf 7/204.

¹⁸ Aşur, *Tefsirü't-Tahrîr ve't-tenvîr*. C.9, S. 238-40.

bahsedilen dinleme rastgele bir dinlemeden ziyade ayetin manasını anlamak için dikkatli dinlemeyi ifade etmektedir.¹⁹ Taberî (ö. 310/922), “âyetlerini anlamak ve ibret almak için Kur’an’a kulağınızı verin ve onu düşünüp anlamak için susun” şeklinde bu âyeti tefsir etmiştir.²⁰ Âyetin içerdiği mana ve yorumlar göz önünde bulundurulduğunda Kur’an’ın içerdiği nasihatlerden istifade etmenin, emir ve yasaklarını uygulayabilmenin ilk şartının onu çok dikkatli dinlemek olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle mü’minin Kur’an okunduğunda ona ilgisiz kalmayarak dikkatlice dinlemesi gerektiği sonucuna varılabilir.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Kur’an, çokça okunan demektir. Mü’minlerin Kur’an ile ilişkisini belirleyen unsurlardan biri de tanımında geçen okuma ibaresidir. Elbette bu okuma sıradan bir okuma değildir. Kur’an’ı kıraat etme/okuma, rahmet ve bereketinden istifade etmeyi umarak onu anlama, kavrama ve yaşamaya yönelik bir okuma anlamına gelmektedir. Nitekim bu şekildeki bir okuma Kur’an’ın mu’ciz yönünü en açık şekilde ortaya çıkarmaktadır.²¹

2.1.1.2. Tertîl

Kur’an’ın okunmasına taalluk eden kelimelerden bir diğeri de tertîldir. Tertîl kelimesi, “رتل” kökünden türemiş bir mastardır. Sözlükte bir şeyi doğru sıralamak ve düzenlemek anlamlarına gelmektedir. Genel olarak maddi şeylerin güzelliğini ifade ederken kullanılan bu kelime aynı zamanda biz sözün tane tane, acele etmeden anlaşılır ve her harfin hakkını vererek ifade edilmesi manasında da kullanılmaktadır.²² Kıraat terimi olarak ise tertîl; Kur’an’ı okurken acele etmeksizin, harflerin ve harekelerin tam olarak hakkını vererek güzel bir şekilde okumayı ifade etmektedir. Elbette bu okuma

¹⁹ Hocaoğlu, “Okuma ve Anlama Üzerine”, 219.

²⁰ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir b Yezid Taberi, *Câmiü’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’an.*, C. XVII (Kahire: el-Matbaatü’l-Meymeniyye, 1903), 573.

²¹ Uzun, “Kur’an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz”, 968.

²² Ebü’s-Seadat Mecdüddin Mübarek b Muhammed İbnü’l-Esir, *en-Nihaye fi garibi’l-hadis ve’l-eser, "r-t-l"*; (Cidde: Dâru’l-Minhac, 2022); el-İsfahani, *el-Müfredat fi garibi’l-Kur’an, "r-t-l"*; Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânü’l-‘Arab, 10/265*; Abdulvâhid ve Akpınar, “Kur’an-ı Kerimde Okuma (Kıraat) Lafızları”, s.217; Uzun, “Kur’an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz”, 969.

düz bir okuma değildir. Zira tertil, âyetteki mânanın gözetilerek harflerin ve hareketlerin açıkça anlaşıldığı bir okumayı ifade etmektedir.²³ Kur'an'ın yavaş yavaş okunması anlaşılmasına da katkı sağlamaktadır.

Tertil lafzı Kur'an'da iki farklı sûrede geçmektedir. Bunlardan ilki Müzzemmil sûresi 4. Ayette geçen “أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا” “Kur'an'ı tane tane, hakkını vererek oku” ifadesidir. Müfessirler âyetteki *tertil* kelimesi için tebyîn etmek, yavaş yavaş okumak, harf harf okumak, açık ve anlaşılır okumak, anlamını düşünerek acele etmeden okumak ifadelerini kullanmışlardır. Âyetteki *tertil* ifadesiyle Kur'an'ın açık, anlaşılır bir şekilde, her harfin hakkını vererek ve mânası üzerinde düşünerek okunması kastedilmektedir.²⁴ Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) tertil için şu ifadeleri kullanmıştır: “Kur'an'ın tertili her harfinin, üslûbunun, dizilişinin nazımının anlamının hakkını vererek okumaktır. Burada tertil mastarıyla pekiştirilmesi söz konusu tertilin en güzel derecede olmasının istendiğini gösterir.”²⁵

Vahyin ilk yıllarında nâzil olan Müzzemmil sûresi Kur'an'ın nasıl okunması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Henüz mesaj tamamlanmamışken, âyetlerin hepsi nâzil olmamışken Kur'an'ın tertil üzere okunmasının istenmesi, devamında gelecek âyetlerin okuma biçimi ile ilgili belirleyici olmuştur.²⁶

Bir metnin anlamını, önemini ve letâfetini ortaya çıkaran unsurlar güzel ve doğru bir okumadır. Zira metin ne kadar güzel olursa olsun telaffuzun doğru olmadığı, mânanın dinleyenler tarafından anlaşılmadığı gelişigüzel bir okuma, bu güzelliğe gölge düşürecektir.

Kur'an'ı tilâvet etmek sadece sese dayalı bir mûsikî işi değildir. Bilakis fesâhat ve belagat dengesini koruma işidir. Bu denge ise tecvîd kurallarının doğru uygulanması,

---

²³ H. Mehmet Soysaldı, “Kur'an-ı Kerim'i Nasıl Okumalıyız?”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 4 (1999): 145.

²⁴ *Kur'an yolu: Türkçe meal ve tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları; 590 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014) C. 5 S. 485-6.

²⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak dini Kur'an dili*, C. 8, S. 139; (İstanbul: Şura Yayınları-Çelik Yayınevi, t.y.).

²⁶ Uzun, “Kur'an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz”, 970.

tertîl üzere okunması ve imkân ölçüsünde sesin süslenmesi ile mümkündür. Mânanın gözetildiği ve okuyuşun buna göre şekillendiği; yerine göre vakıf yapıldığı yerine göre vasledildiği, ses tonunun mânaya göre değiştiği bir metnin insanların gönül dünyasındaki etkileri tartışılmazdır. Bu kaidelere riâyet edilerek tilâvet edilen Kur'an'ın muhataplarınca doğru anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Furkan sûresi 32. Âyette tilâvet lafzı, “كَذَلِكَ لِنُنَبِّئَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً” “*Oysa biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu uygun aralıklarla parça parça gönderdik.*” şeklinde geçmektedir. Yüce Allah Kur'an'ın tedricen indirilmesinin sebebini bu âyette açıklamıştır. Esasen Kur'an'ın parça parça nâzil olmasının pek çok hikmeti vardır. Vahyin gelişiyile birlikte köklü bir düzen yıkılmış, birbirine bütünüyle karşıt yeni bir düzen inşa edilmeye başlamıştır. Elbette bu yeni düzenin insanlar tarafından benimsenmesi için zamana ihtiyaç vardır. Kur'an'ın yaklaşık yirmi üç senede parça parça indirilmesi ile Hz. Peygamberin ve inananların ilâhî vahyi zihinlerine iyice yerleştirmeleri amaçlanmıştır. Öte yandan Kur'an mesajının ezberlenmesi ve ruhlara ilmek ilmek işlenmesi de aynı ölçüde kolaylaşmıştır.²⁷ Buradan hareketle Kur'an'ın muhataplarını, tane tane ve anlam derinliklerinin bütünüyle hissedildiği tertîl üzeri bir okumaya yönlendirdiği söylenebilir.

Zerkeşî (794/1392) tertîl kavramını, Kur'an okuyan kimsenin O'nu tertîl ile okumasının gerekliliğine vurgu yaparak “Tertîl, kelimelerin hakkını vermek, harfleri birbirine katmamak, mânaya odaklanarak kelimeleri en güzel şekilde telaffuz etmektir” şeklinde tanımlar.²⁸ Yukarıda Elmalılı Hamdi Yazır'ın da konuyla ilgili tarifine değinmiştik. Bu minvalde tertîl kavramının müfessirler tarafından lafız ve mana açısından değerlendirildiği, okuyuşta şekil düzgünlüğünü ve mana odaklı bir okuyuşu kapsadığı görülmektedir.²⁹

²⁷ Yazır, *Hak dini Kur'an dili* C. 5, S.428-429; *Kur'an yolu*, C. 4, S. 123.

²⁸ Bedreddin b Muhammed b Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhan fî ulumi'l-Kur'an*, C. I, S. 306; (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, t.y.).

²⁹ Muhammed Coşkun, “Kıraatten Tilâvete: Bir Kur'an Okuma Pratiği Olarak Tilâvet Üslûbunun Mahiyeti Üzerine = From Qira'at to Tilawat: on the Nature of the Tilawat Style as a Practice of Reading Qur'an”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* VII, sy 2 (2023): 724.

Yüce Allah ilâhî vahyi “Oku!” emriyle başlatmış ardından kelâmının tertîl üzere okunması gerektiğini de inananlara bildirmiştir. Tertîlin âyetin mânası üzerinde tefekkür etmeyi öncelemesi onu kıraatten daha kapsamlı ve üst düzey bir okuma biçimi haline getirmiştir.³⁰

2.1.1.3. Tilâvet

Tilâvet, “ت-ل-و” kök harflerinden türemiş olup “تلا-يتلو” fiilinden gelen masdar formunda bir kelimedir. Bu kök, Kur’ân-ı Kerîm’de hem fiil hem de masdar ve ism-i fâil yapılarında çeşitli bağlamlarda kullanılmıştır. Kelimenin kökü olan “التلو” kelimesi ise sözlükte “izlemek, peşi sıra gitmek, uymak, tâbi olmak, arkasından gelmek” anlamlarına gelmektedir.³¹

Başlangıçta daha ziyade “uymak, izlemek” anlamlarında kullanılan tilâvet, zaman içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak metinleri sesli biçimde okumak eylemini ifade etmek için de kullanılmaya başlamıştır. Nitekim bir metni okumak da kelime ve cümlelerin peş peşe gelmesini ve okuyan kişi tarafından takip edilmesini kapsadığından bu anlam genişlemesi doğal bir sürecin sonucu olmuştur.³² Dil âlimlerinin bir kısmı tilâvet kelimesinin her türlü sözlü okuma ve söz için kullanılabilceğini ifade ederken, bazıları ise sadece ilâhî kitapların okunması bağlamında kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Râğıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) bu kelimeye dikkat çekici bir yorum getirmiş, tilâvet kelimesinin hem ilâhî kitapları okumak hem de ihtiva ettikleri ilkelere uymak anlamlarını taşıdığını belirtmiştir.³³

İslâm, fertleri ve toplumları dönüştürdüğü gibi, cahiliye döneminde kullanılan pek çok kelimeyi de dönüştürerek yeni anlamlar yüklemiştir. Tilâvet kelimesi de bunlardan biri olup; ilâhî kitapları okuma, emir ve uyarıları bilinçli bir şekilde takip etme

³⁰ Uzun, “Kur’an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz”972.

³¹ el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur’an* 167.; Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânü'l-‘Arab* C. 14, S.132.

³² Mustafa Atilla Akdemir, “Yöresel Tavrı Bağlamında Sahih Tilavet Kriterleri”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 11 (2018).

³³ el-İsfahânî, “tlv”.

anlamlarında kullanılan Kur'anî bir terimdir.³⁴ Tilâvet kelimesi, her türlü okuma faaliyeti için kullanılan kıraat ile eş anlamlı gibi düşünülse de daha özel bir anlam içermektedir. Bu anlamda her tilâvet bir kıraattir, her kıraat tilâvet değildir.³⁵ Metni lafzi bir şekilde okumanın ötesine geçerek okunanı anlama ve tatbik etme manasını taşıyan tilâvet, bu yönüyle Kur'an'ın en önemli özelliği konumundadır.

Kur'an'ın tilâveti konusu, esasında onun anlaşılması meselesidir. Kur'an'ın okunması ile ilgili kavramları incelerken de meselenin bir yönünün anlama yönelik olduğunu görmekteyiz. Meselenin düz bir metin okumanın çok ötesinde olduğu, dolayısıyla Kur'an tilâvet etmenin bir bakıma Kur'an'ı anlamaya denk olduğu söylenebilir.³⁶ Tilâvet kelimesinin kapsadığı anlamlardan biri de ittiba/tâbi olmaktır. Bu yönüyle Kur'an'ı tilâvet etmek, içindeki ahkâma uymak, hayat planını bu çerçeveye göre oluşturmaktır.³⁷

Anlamak, idrak etmek ve bilmek yalnızca zihni bir faaliyet ile mümkün değildir. Zira kalp anlamın ve duyguların merkezidir.³⁸ Aklın ve kalbin birleştiği bir idrak faaliyetinin insanın hayatına yansımaları da çok farklı olur. Bunun temin edilmesi ve Kur'an'ın hayata tatbik edilmesi onun tilâvet hakkının verilmesi ile alakalıdır. Tilâvet sırasında yalnızca zihin değil kalp de aktif bir rol almalıdır. Böylesi bir okumanın önce insanı, sonra toplumu ve nihayetinde de İslâm medeniyetini inşâ edeceği kanaatindeyiz.

Tilâvet kelimesinin etimolojik olarak incelemesinden sonra geçtiği birkaç ayete değinmek istiyoruz. Tilâvet kelimesi Kur'an-ı Kerim'de yalnızca düz/genel bir "okuma" eylemini ifade etmez, okunan metne tâbi olma ve onu hayata tatbik etme

---

³⁴ Abdulvâhid ve Akpınar, "Kur'an-ı Kerimde Okuma (Kıraat) Lafızları", 200.

³⁵ Seyyid Ahmed Abdulvâhid, "Kur'an-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları", çev. Ali Akpınar, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 (1998): 204; el-İsfahânî, "tlv".

³⁶ Mehmed S. Aydın, "Modernleşme Çabaları ve Kur'an'ın Yeniden Okunuşu", *Kur'an Sempozyumu (Fecr Yayınları)*, 1998, 321-2.

³⁷ Uzun, "Kur'an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz", 973.

³⁸ Savaş Ş. Barkçin, *Kalbin Aklı: Medeniyet Üzerine Yazılar*, 5. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020).

manalarını da kapsar. Örneğin “*Bana Kur'an'ı okumam emredildi.*”³⁹ ve “*De ki, Tevrat'ı getirin ve onu okuyun*”⁴⁰ âyetlerinde geçen tilâvet kelimesi, sözlük anlamı olan “tâbi olmak, izlemek” anlamlarıyla uyuşmaktadır. Bu bağlamda tilâvet, aslî olarak uymak/izlemek anlamlarında kullanılırken mecazî bir anlam genişlemesiyle ilâhî kitapları okuma anlamında kullanılmıştır. Kur'an bu terimi herhangi bir okuma faaliyeti olarak sınırlamamış, kıraatten daha özel ve derin bir anlam yüklemiştir. Bu yönüyle tilâvet lafız-mana bütünlüğünü kavrama ve hayata tatbik etme noktasında kilit bir kelime hâline gelmiştir.⁴¹

“إِذَا تَنَزَّلَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا”⁴² ve “إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا”⁴³ Ayetlerinde geçen tilâvet lafzı, kendilerine ilim verilenlerin vahyi duyduklarında derhal secdeye kapanmaları anlamında kullanılmıştır. Bu âyetlerde tilâvet-amel ilişkisini açıkça görmekteyiz.⁴⁴ Hakk'ın kelâmını duyan ve secdeye kapanan bu kulların; tilâveti önce işittikleri, işitilene anladıkları ve derhal gereğini yaparak bunu amele dönüştürdükleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla tilâvet aynı zamanda eylem işidir demek mümkündür.

Zerkeşi, Kur'an tilâvetiyle ilgili üç makamdan bahsetmektedir. Bu makamlar; kelâmdan mütekellimi görme, kulun Kur'an okuduğu anda Allah'ın kendisine hitap ettiğine kalbiyle şahit olması ve kulun kendisini, Rabbine münacatta bulunduğunu görmesi şeklinde sıralanabilir.⁴⁵

---

³⁹ En-Neml 27/92.

⁴⁰ Âl-i İmrân 3/93.

⁴¹ Abdulvâhid ve Akpınar, “Kur'an-ı Kerimde Okuma (Kıraat) Lafızları” s.200.

⁴² El-İsrâ 17/107.

⁴³ Meryem 19/58.

⁴⁴ Uzun, “Kur'an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz”, 974.

⁴⁵ Ez-Zerkeşi, *el-Burhan fî ulumi'l-Kur'an* C.I, S. 453; Hocaoğlu, “Okuma ve Anlama Üzerine”, 217.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında tilâvetin amel etmeye yönelik bir okuma biçimini ifade ettiği söylenebilir.⁴⁶ Dolayısıyla kıraat ve tertîl kavramlarının kapsayıcı bir okuma biçimi olduğu aşikârdır.

Kur'an'ın okunması ile ilgili kavramları genel olarak değerlendirecek olursak, bahsi geçen kavramların yaygın olarak bilinenin aksine daha derin anlamlara haiz olduğunu söylemek mümkündür. Kur'an'ın okunması meselesinde kıraat, tertil ve tilâvet kavramları her ne kadar birbirlerinin yerine kullanılmış olsalar da kullanıldıkları bağlamlar esas alındığında aslında aynı şeyi ifade etmedikleri anlaşılmaktadır.⁴⁷ Kendine has okuma biçimlerini ifade eden bu üç kavramın, temelde lafzî doğruluk ve anlam noktasında birleştiklerini görmekteyiz.

İlâhî kelâm insanlar tarafından anlaşılması ve sonrasında hayata tatbik edilmesi için gönderilmiştir. Bu kelâmın hayatımızı inşâ etmesi için onu doğru okumak gerekmektedir. Doğru okumak ise beraberinde doğru anlamayı getirmektedir. Ebü'l-Alâ el-Hemedânî (ö.569/1173) “kıraati güzelleştirmek, harflere hakkını vermektir”⁴⁸ der. Bu sebeptendir ki Kur'an tilâvetinde bazı kaidelere dikkat etmek gerekir. Bu açıklamalar “doğru okuyuş nasıldır/kimindir?” sorusunu akıllara getirmektedir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de bu sorunun cevabını aramaya devam edeceğiz.

Burada doğru okuyuşun yanı sıra sesin etkileyciliği ile ilgili de bir parantez açmak gerekir. Müziğin insan beyni üzerinde tartışmasız bir etkisi vardır. Aynı zamanda duyguları uyandırmada, kalp atışını dengeleme, kaygı ve stres düzeyini düşürmede de oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Bazen bir ses ile kalp akletmeye başlar. Kur'an'ın güzel ses ile tilâvet edilmesi de bu şekildedir. Âyetin manasının anlaşılması için tane

---

⁴⁶ Hocoğlu, “Okuma ve Anlama Üzerine”, 216.

⁴⁷ Yavuz Fırat, “Kıraat Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”, *E.Ü. İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy 13 (2002): 269.

⁴⁸ Ebü'l-Alâ el-Hemedânî, *Kitâbü't-Temhîd Fî Ma'rîfeti't-Tecvîd* (Amman: Dâru Ammâr, 1420); Ğanim Kaddûrî el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvîd âlimleri özelinde-*, Marmara Üniversitesi Kıraat İlmî Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi neşriyat serisi; 1 (İstanbul: İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2021), 559.

tane okunması, buna göre sesin yükseltip alçaltılması yani lafız ve mâna uyumu, Kur'an'ın ifadesiyle tûyleri ürpertmektedir.⁴⁹ Bahsedilen akletmenin başlaması, tertîl esaslarına uygun bir okumanın korunması ile mümkündür.

Bu incelemeler ve açıklamalar akabinde okuma bahsi ile ilgili kavramsal bir alt yapı oluşturduğumuzu düşünüyoruz. Bu kavramların yanı sıra Kur'an'ın tilâvet seyirlerine de değinmek yerinde olacaktır. Aşağıda bu konuyla ilgili olarak tahkik, tedvir ve hadr seyirleri incelenecektir.

2.1.2. Kur'an'ın Tilâvet Seyirleri⁵⁰

Bir metin bağlamına göre okuyucu tarafından farklı hızlarda okunabilir. Okuyan kişi mânaya göre sesini yükseltip alçaltabilir. Bu durum ilâhî kelâm için de geçerlidir. Tecvîd âlimleri Kur'an'ın okunuşunu yavaşlık-hızlılık olarak değerlendirmeye tâbi tutmuş, bu meseleyi; tahkik, tedvir ve hadr olarak kavramsallaştırmışlardır.⁵¹

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî (ö. 569/1173) tilâvet seyirleri ile ilgili şunları nakletmektedir: “Kıraat vecihleri şu iki türe dayanır: tahkîk ve hadr.”⁵² Kıraat ve hadis âlimi olan İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429) bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: “Kur'an; tahkîk, hadr ve tedvir-ki bu ikisi ortasında- üzere ağır ağır, tecvîdli şekilde Arap ses ve lahnı ile imkân ölçüsünde sesi ve telaffuzu güzelleştirerek okunur.”⁵³ Başka bir

⁴⁹ “Allah, kendi içinde uyumlu, gerçekleri tekrar tekrar dile getiren bir kitap olarak sözlerin en güzelini indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisiyle tûyleri ürperir, sonra yine Allah'ı anmaya yönelerek bedenleri ve kalpleri huzura kavuşur. İşte bu kitap, Allah'ın bir rehberi olup dilediği kimseyi onunla doğruya yönlendirir; ama Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur.” (Zümer 39/23)

⁵⁰Kuran-ı Kerimi Tilavet Seyirleri (Fatih Çollak) (YouTube, 2013), <https://www.youtube.com/watch?v=ODKvFnb6nSI>. Bu konuda Fatih Çollak Hoca “seyir” ifadesini kullandığı için biz de bu ifadeyi tercih ettik.

⁵¹ Ğanim Kaddûrî el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvîd âlimleri özelinde*, Marmara Üniversitesi Kıraat İlmi Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi neşriyat serisi; 1 (İstanbul: İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2021), 547.

⁵² Ebü'l-Alâ el-Hemedânî, *Kitâbü't-Temhîd Fî Ma'rifeti't-Tecvîd*. s. 188.

⁵³ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b Muhammed b Muhammed b Alî b Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr.*, C. I S. 205; (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.).

eserinde ise “Allah’ın Teâlâ’nın kitabı, tertîl ve tahkîk ile hızlı ve akıcı bir şekilde, hemze ile ya da hemzenin terk edilmesi/hafif okunması ile med(uzatma) ve kasr (kısa okuma) ile idğam ve açıklık ile imâle ve tefhim(kalınlaştırma) ile okunur.”⁵⁴

Kur’an’ın tilâvet seyrini ifade ederken tertîl ve tahkîk lafızları, bazı tecvîd âlimleri tarafından eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Tedvir ise hadr ile tahkîk arasındaki orta okuyuşu ifade etmek içindir.⁵⁵ Hezreme ve tahlit adında iki okuyuş tarzı daha vardır ancak bunlar caiz değildir. Aşağıda bu tilâvet seyirleri incelenecektir.

2.1.2.1. Tahkîk

Tahkîk, tilâvet seyirlerinin en yavaşı olarak kabul edilmiştir. Bazı tecvîd âlimleri, tahkîk yerine tertîl kavramını kullanmışlardır. Tahkîk, “حَقَقَ” fiilinden türemiş masdar formunda bir kelime olup “bir şeyi ne eksik ne fazla, olması gerektiği gibi tam olarak yerine getirmek” anlamındadır.⁵⁶

İbnü’l Cezerî tahkîk kelimesinin ıstılah mânasını şu şekilde ifade etmektedir: “Tahkîk, her harfe tam olarak hakkını vermek anlamına gelir. Medlerin yeterince uzatılması, hemzenin doğru şekilde okunması, hareketlerin birbirine katılmadan doğru okunması, şeddelerin belirginleştirilmesi, ğunnenin ve izharın tam yapılması, harflerin doğru bir şekilde ayrılması, yavaş ve dikkatli okunması gerekir.”⁵⁷ Medd-i munfasıl, medd-i muttasıl ve medd-i lâzım uygulamalarını yaklaşık dört elif miktarınca gerçekleştirmek; ayrıca idğam, izhar, ihfa ve kalkale gibi temel tecvîd kurallarına bağlı kalmak bu tilâvet seyrinin belirgin özelliklerindedir.⁵⁸ Elbette yavaş okuma yapmak

⁵⁴ İmâle; elif harfinin sonrasında gelen kesraya yaklaştırılmasıdır.

⁵⁵ el-Hamed, *Kur’an fonetiği üzerine tetkikler-tecvîd âlimleri özelinde-548*.

⁵⁶ Ebû Amr Osman b Saîd b Osman el-Ümevi Dani, *et-Tahtid fi’l-itkan ve’t-tecvîd.*, s.70; (Bağdad : Dârü’l-Enbar, 1988); Ebü’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b Muhammed b Muhammed b Alî b Yûsuf İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kıraati’l-aşr.*,C. I, S. 205 ; (Beyrut : Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y.).

⁵⁷ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kıraati’l-aşr*, C. I S.205.

⁵⁸ Ebü’l-Fazl Celaledin Abdurrahman b Ebî Bekr Suyuti, *el-İtkân fi ulûmi’l-Kur’an.*, I/313-314; (Medine: Mücemmaü’l-Melik Fehd li-Tıbaati’l-Mushafi’ş-Şerif, t.y.); Ramazan Pakdil, *Ta’lim tecvîd ve kıraat*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV)

için hareketleri gereğinden fazla uzatmak, sakin olan harfe hareke vermek ya da harflerin arasında sekte yapmak doğru değildir.⁵⁹

Tahkîk, dil eğitiminde ve harflerin/kelimelerin doğru telaffuzunda kullanılır. Öğrenciler için ve harfleri yeni öğrenenler için en uygun yöntemdir. Burada esas olan harflerin hakkını vermek, medleri olması gerektiği gibi çekmek; idğam, ğunne ve şeddelere de azami dikkat etmektir. Ancak uygulanırken ifrattan, harfleri yanlış şekilde vurgulamaktan uzak durulmalıdır. Böylesi sınırları aşan bir okuma kıraat olarak kabul edilemez. Bu kaideler neticesinde tertîl ile tahkîk bazı âlimler tarafından eş anlamlı kabul edilse de tertîl tefekkür için tahkîk ise tâlim içindir.⁶⁰

Kıraat âlimlerinden; Âsım b. Bedlehe (ö. 127/745), Hamza b. Habib (ö. 156/773) ve Ebû Said Osman (verş) (ö.197/812) bu tilâvet seyrini takip etmiştir.⁶¹ Ülkemizde bu seyir daha ziyade tâlim yaptırılırken ve namazlardan sonra okunan aşr-ı şerifler için tercih edilmektedir.

2.1.2.2. Hadr

Hadr, “bir işte hızlı/süratli olmak, alaşağı etmek” manasına gelir. “حَدَرَ-يَحْدُرُ” “acele etmek” fiilinin mastarıdır. Aşağı düşmek anlamına gelen “hudûr” kelimesinden türetilmiş olabilir. Nitekim hızlanma ve birden oluverme düşüşün ayrılmazdır, yükselme, yukarı çıkma ise bunun tersidir. Hızlı okuma da hızla inme/düşme durumuna benzer.⁶² Terim olarak hadr, Kur’an’ı, harflerin hakkını vermek ve tecvîd kurallarına riayet etmek şartıyla hızlı şekilde okumak demektir.⁶³

Hadr; okumayı hızlandırmayı, kolaylaştırmayı ve kelimeleri birleştirerek doğru telaffuz etmeyi ifade eder. Okuma hızını artırırken harfleri veya kelimeleri kısa

---

yayınları; 287 (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2014).

⁵⁹ Mehmet Keleş, “Kur’an Tilavetinde Ses ve Mana İlişkisi”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, sy 22 (2023) s.182.

⁶⁰ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr C.I*, S. 206.

⁶¹ Mehmet Keleş, “Kur’an Tilavetinde Ses ve Mana İlişkisi”, 182.

⁶² İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr C.I*, S. 207.

⁶³ Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat*. 34.

okumak(kasr), harekeyi sūratle okumak(ihtilās), idğam-ı kebîr yapmak⁶⁴ ve hemzeyi hafif okumak hızlı ve akıcı bir okuma yapmayı mümkün kılar.⁶⁵ Bu tilâvet seyrinde medd-i munfasıl, medd-i âriz medd-i tabî ve medd-i lîn bir elif; medd-i muttasıl iki elif; medd-i lâzım dört elif miktarının altına düşmemelidir. Harflerin incelik-kalınlıklarına dikkat edilmeli mahreçleri ve sıfatları belli edilerek okunmalıdır. Ğunne sesinin kaybolmamasına ve hızı aşarak yanlış okuma yapmamaya da dikkat etmek gerekir.⁶⁶

Hadr seyri, tilâvetin faziletini elde etmenin ve daha fazla sevap kazanmanın bir yolu olarak tercih edilir. Zira her harfe karşılık on sevap vardır. Kârî, hızlı okuyuşta med harflerinin gereğinden fazla kısa okunmasından, ğunne sesinin kaybolmasından ve hareketlerin doğruluğunun bozulmasından kaçınmalıdır.⁶⁷ Tertîl esaslarını aşan bir kıraat makbul değildir. Dolayısıyla hadr seyrinde tecvîd sınırları aşılmamalıdır. Tecvîd sınırlarının aşıldığı ve tertîl esaslarının hiçe sayıldığı çok hızlı okumaya *hezreme*⁶⁸ veya *tahlî*⁶⁹ denir.⁷⁰

Kıraat imamlarından İbn Kesîr (ö. 120/738), Ebû Cafer (ö. 130/747), Ya'kup el-Hadramî (ö.205/821) ve Kalun (ö. 220/835) hadr seyrini tercih etmiştir.⁷¹ Bu tilâvet seyri genellikle ülkemizde hatimlerde, teravihte ve hafızlıkta tercih edilir.

2.1.2.3. Tedvîr

Sözlükte “çevirmek, döndürmek, yuvarlamak ve sıra ile yapmak” anlamlarına gelen tedvîr, Kur'an tilâvetinde tahkîk ve hadr arasında orta tempolu bir okuma hızını ifade

⁶⁴ Yan yana bulunan iki harften her ikisinin de harekeli olması demektir. Sadece Ebû Âmir b. Alâ uygulamıştır.

⁶⁵ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*.C.I, S. 207.

⁶⁶ Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat* 34; Mehmet Keleş, “Kur'an Tilavetinde Ses ve Mana İlişkisi” s. 183.

⁶⁷ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*. C.I, S. 207.

⁶⁸ Süratli okumada aşırıya kaçmak.

⁶⁹ Karıştırmak, bozmak anlamına gelir.

⁷⁰ Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat*. s.35.

⁷¹ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*.C. I, S.207.

eder.⁷² Tedvîr tüm kıraat imamlarından rivayet edilmiştir ve okuyucular/kârîler tarafından tercih edilen bir okuma seyridir.⁷³

Tedvîr ile okuyuşta med harflerinin süreleri dengeli bir biçimde uygulanır: medd-i tabî bir elif, medd-i lîn iki elif; medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i ârız üç elif; medd-i lâzım ise dört elif miktarı çekilmektedir. Orta süratte bir okuyuş olması hasebiyle gunneler, izhar, ihfa ve diğer tecvîd kaideleri tahkîk seyrine göre daha seri, hadr seyrine göre daha yavaştır.⁷⁴

Tedvir ile okuyuşu İbn Âmir (ö.118/736), Âsım b. Bedlehe (ö. 127/745), Kisâî (ö. 189/805) ve Halef b. Hişâm (ö. 229/844) tercih etmiştir.⁷⁵ Ülkemizde vakit namazlarında ve mukâbelede genellikle bu seyir takip edilir.

İslâm geleneğinde önemli bir konumda olan Kur'an tilâveti, farklı coğrafyalarda okuyuş temposu bakımından farklılıklar göstermektedir. Mısır, Kur'an tilâveti konusunda öncü bir konuma sahiptir. Muhammed Recai Çiftçi yaptığı bir çalışmada Türk ve Mısırlı kârîlerin tilâvet seyirlerini karşılaştırmış, bu minvalde Türk tavrının temsilcilerinden olan; Hasan Akkuş, Kemal Batanay, Esat Gerede, Abdurrahman Gürses, Saadettin Kaynak, Ali Rıza Sağman, Mecid Sesigür, Ahmed Cevdet Soydances, Rahmi Şenses ve Ali Üsküdarlı'nın tilâvet tempolarını incelemiştir. Mısırlı kârîler/okuyucular ile Türk okuyucuların çok yüksek oranda benzeşmediğini tespit etmiştir. Mısırlı okuyucuların *murattel* olarak adlandırdığı okuma tarzı bizim hadr okuyuşumuzdan biraz daha hızlıdır. *Mücevved* olarak bilinen bir diğer okuma tarzı ise daha ağır bir okuma seyridir.

Türk okuyucuların tilâvet tempoları da tarihî süreçte değişim göstermiştir. Bir asır önceki Türk okuyucuların temposunun genellikle tedvîr seyrine yakın olduğu belirlenmiştir. Günümüz okuyucularında ise okuyuş temposu tahkîk seviyesine doğru

---

⁷² Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat*. s.35.

⁷³ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*. C.I, S. 207.

⁷⁴ Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat* s.35; Mehmet Keleş, "Kur'an Tilavetinde Ses ve Mana İlişkisi" s. 183; H. İbrahim Çoraklı, *Kur'an tilaveti: mahreç: tecvid: tilavet hataları ve çözüm önerileri* (Arı Sanat Yayınevi, 2022). s.86.

⁷⁵ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr* C.I, S. 313.; Yazır, *Hak dini Kur'an dili*. C.8, S.140.

gerilemiştir. Tahkîk, Mısır'daki mücevved okuyuşa yakındır. Bu gerilemenin Türk okuyucular ile Mısırlı okuyucular arasındaki etkileşimin bir sonucu olduğu söylenebilir.

1934 yılında Türk müziğinin radyolarda çalınması yasaklandı⁷⁶. Türk halkı bu yasakla birlikte Kırım, Kahire, Hint ve İran radyolarına yöneldi.⁷⁷ Dolayısıyla Türk halkı Arap/Mısır müzik ve tilâvet kültürüne de aşinalık kazanmış oldu. Bu durum Türk okuyucuların tilâvet tempolarına da yansımıştır.⁷⁸ Mısır sadece tilâvet noktasında değil, kıraatleri öğrenme konusunda da Türkleri etkilemiştir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu konuya da yer verilecektir.

2.1.3. Makam ve Manaya Göre Tilâvet Şekilleri

Kur'an'ın tilâvet şekilleri; okunuş seyri/hızı ve tilâvet usûlü olmak üzere iki şekilde ele alınabilir. Yukarıda tilâvet seyirlerini; tedvîr, tahkîk ve hadr başlıklarıyla incelemiştik. Bu kısımda ise Kur'an'ın makam ve manaya göre (temsili okuma) tilâvet edilmesinin üzerinde duracağız.

2.1.3.1. Temsilî Okuma

Kur'an tilâvetinde temsili okuma lafız-mana bütünlüğünü sağlama ve aradaki bağı görünür kılma konusunda oldukça önemlidir. Aynı zamanda temsili okuma tarzı anlam ve sesin birleşimini sağlayan sanatsal bir icradır.

Temsil sözlükte, “birinin verdiği yetkiye dayanarak onun adına hareket etme, bir şeyi canlandırma, tasvir etme, özümleme, okuma ve terk etme” anlamına gelir. İstihali

---

⁷⁶ Seda Bayındır Uluskan, “Alaturka Müziğe Getirilen Yasağın Akabinde Düzenlenen İlk Ulusal Müzik Yarışması (1 Ocak-15 Mayıs 1935)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu*, sy 71 (2022): 49.

⁷⁷ Muhammed Recai Çiftçi, “Türk Tavrı- Arap Tavrı Tilâvet İkiliğinde Belirleyici Bir Parametre Olarak Tempo (Ek İnceleme: Tecvid Uygulamalarının Sürelendirilmesi)”, içinde *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2022), 108.

⁷⁸ A.g.e., s. 108.

olarak ise Kur'an âyetlerindeki mana inceliklerini sesi yükseltmek veya alçaltmak suretiyle göstermektedir.⁷⁹

Tilâvette harflerin sıfat ve mahreçlerine uygun tilâvet edilmesi, tecvîd kurallarının doğru şekilde uygulanması ve sesin nağme ile süslenmesi önemlidir. Bununla birlikte tilâvetin etkili olabilmesi ve anlamın hissedilebilmesi için Kur'an'ın i'câzına uygun bir ses tonu ile okunması gereklidir. Nitekim bu konuda İsmail Karaçam “*manayı canlandıran temsilin*” ifadeleriyle temsili okumanın gerekliliğine işaret etmiştir.⁸⁰

2.2. Lahn Kavramı ve Tasnifi

Çalışmamızın esas konusunun iyi anlaşılması için Kur'an tilâveti ile ilgili bilinmesi gerektiğini düşündüğümüz hususlardan birisi de lahn olarak isimlendirilen okuyuş hatalarıdır. Her şey zıddı ile kaimdir ilkesi gereğince bir şeyin doğru olarak nitelenebilmesi için yanlışın ne olduğunun bilinmesi gerekir. Dolayısıyla Kur'an tilâvetinde doğru bir okuma için yanlış/hatalı okuyuşun bilinmesi bu noktada önem arz etmektedir.⁸¹

Kur'ân-ı Kerîm, fesahat ve belâgatın en üst seviyede olduğu bir topluma gönderilmiştir. Tecvîd, her ne kadar Kur'an'ın nâzil olmasından sonra kurumsallaşmış olsa da Kur'an'dan önce de Arap dilinde mevcut idi. Ahmed et-Tavîl tecvîdin Arap dilindeki mevcudiyeti ve lahn hakkında şu şekilde açıklama yapmıştır;

Kur'an Arap dilinde nâzil olmuştur. Araplar harfleri doğru telaffuz ediyor; isimleri bilinmese de idğam, izhar, ğunne, med ve kasır ile konuşuyorlardı. Dilin aslında olması sebebiyle bu kaidelerin Kur'an'da da bulunması tabiidir. Dil kitaplarında hangi harflerde izhar, idğam, kalkale ve ihfa yapılacağı belirtilmiş; Kur'an'ın ancak vahyin indirildiği şekliyle

⁷⁹ Ali Rıza Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul: Bahar Yayınları, 1958), 36; Alican Dağdeviren, “Kur'an Tilâvetinde Temsil”, *EKEV Akademi Dergisi* XII, sy 35 (2008): 51.

⁸⁰ İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in faziletleri ve okunma kaideleri* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980), 517.

⁸¹ Muhammet Lütfü Tatlısu, “Kur'an Tilâvetinde Lahn Olgusu -el-Mûdih fi't-Tecvîd Örneği-”, *Din ve Bilim- Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4, sy 2 (31 Aralık 2021): 194.

*okunabileceğini, bunun dışındaki okumaların okuma hataları(lahn) olduğunu ve bunun Allah'ın kelâmını değiştirmek anlamına geldiği ifade edilmiştir.*⁸²

Kur'an'ın sadece indiği topluma değil tüm insanlığa olan hitabı, farklı milletlerin bu dini benimsemesini kolaylaştırmıştır. Fetihlerle birlikte yeni coğrafyalara ulaşan İslâm farklı dil ve kültürlerle etkileşime girmiştir. Oluşan çeşitlilik elbette bu toplumların Kur'an tilavetinde de görülmüştür. Arap fonetik özelliklerine aşına olmayan bu toplumlar, kendi dillerinin ses özelliklerini Kur'an kıraatine taşımışlardır. Dolayısıyla bu durum, Kur'an tilâvetinde harflerin mahreçlerinde ve sıfatlarında doğru olmayan kullanımların yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Nitekim Kur'an ve Arapça fonetiği ayrılmaz bir bütündür.⁸³

Lahn, tecvîd ilminin temel meselelerinden biri olup Kur'an tilâvetinde yapılan hataları kapsamaktadır. Tarih boyunca tecvîd âlimlerinin dikkatle üzerinde durduğu bir konu olan lahn, sahih bir kıraatin de olmazsa olmazı olarak değerlendirilir. Bu bağlamda el-Mûdih fi't-Tecvîd isimli eserinde konuyu etraflıca ele alan Abdulvehhâb b. Muhammed el-Kurtubî (461/1068) lahn konusunu taksimlendiren ilk tecvîd âlimidir. Ona atfedilen bu sıfatın, yaşadığı toplumun birden fazla etnik yapıyı barındırması ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Zira farklı dil yapılarına sahip toplumların kendileri için yeni bir dil olan Arapça'ya hemen uyum sağlamaları pek mümkün değildir.

2.2.1. Lahn Kelimesinin Etimolojisi

Lahn Arapça'da “dil, lehçe, anlama, zekâ, kavrayış, bir sözü üstü kapalı olarak anlatmak, bir metni ahenkli şekilde okumak, ezgi, sesi güzelleştirmek, makamlı okumak, dil bilgisi kurallarında yapılan hata” gibi pek çok anlama gelmektedir.⁸⁴

⁸² Ahmed b. Ahmed b. Muhammed Abdillâh Eş-Şavîl, *Fennu't-Tertîl* (Medine-i Münevvere: Mucemme'u'l-Melik Fahd, 1999) s.206.

⁸³ Tatlisu, “Kur'an Tilavetinde Lahn Olgusu -el-Mûdih fi't-Tecvîd Örneği-” s.196.

⁸⁴ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b Muhammed b Muhammed b Alî b Yûsuf İbnü'l-Cezeri, *et-Temhid fi ilmi't-tecvîd.*, tah. Dr. Ali Hüseyin el-Bavvâb, s.62; (Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1986); Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, tah. Yusuf eş-Şeyh Muhammed (Beyrut: Dârü'n-Nemûzeciyye, 1999) s.280.

Buradan hareketle lahn kelimesinin temelde okuma kusurları ve sesi güzelleştirmek manalarına geldiğini söyleyebiliriz. Bir terim olarak ise lahn “harflerin sıfat ve mahreçlerinde, kelimelerin telaffuzunda ve cümle diziminde hata yapmak” demektir.⁸⁵

Yukarıda belirtildiği gibi lahn kelimesi çok yönlü anlamlar barındıran zengin bir köktür. Bu kökün telaffuz kusuru/ hatası anlamında kullanımı Arapların dili doğal ve fitrî şekilde konuştukları ilk dönemlerde mevcut değildi. İbn Fâris (ö. 395/1004) bu anlamın sonradan ortaya çıktığını söyleyerek bu kelimenin müvelled⁸⁶ bir kelime olduğunu belirtmektedir.⁸⁷

Lahn ile ilgili Hz. Peygamber “Ben Arapların en fasihiyim. Kureyş’te doğdum. Benî Sa’d kabilesinde yetiştim. Nasıl lahnlı konuşurum?”⁸⁸ buyurmaktadır. Bu ifadede lahn ile konuşmanın fasih Arapça’ya aykırı bir durum olduğu vurgulanmaktadır. Diğer bir rivâyette ise Hz. Peygamber’in huzurunda lahn yapan biri için “Kardeşinizi düzeltin/doğrusunu gösterin. O yanılmıştır/şaşırmıştır.”⁸⁹ şeklindeki uyarısı lahnın düzeltilmesi gereken bir hata/yanlışlık olduğuna işaret etmektedir. Bu rivayetler, lahn

---

⁸⁵⁸⁵ Suyuti, *el-İtkân fi ulûmi’l-Kur’an I/* 314; Ömer Aslan, “Kur’an Tilavetinde Tecvîd’in Gerekliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VII, sy 1 (2003): 363; Ahmet Karadavut, “Arap Dilinde Lahn’ın Doğuşu”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (1997): 326.

⁸⁶ Müvelled, Arapça’ya başka dillerden girmiş ya da türetme yoluyla bu dile kazandırılan yeni kelimelere denir. Başka bir tanıma göre ise Cahiliye döneminde kullanılan Arapça bir kelimenin İslâm ile yeni anlamlar kazananmış halidir. (örnekler için bkz. Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Müzhir fi Ulûmi’l-Luga ve Envâ’ihâ*, thk. Fuâd Ali Mansûr, C. 1 (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998); Mehmet Dağ, *İhticâc Bağlamında Geleneksel Kiraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 2. bs (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019).

⁸⁷ Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvî er-Râzî, Ebü’l-Hüseyn (ö. 395/1004), *Mu’cem Makâyis el-Luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Dârü’l-Fikr, 1979) C.V, S. 239.

⁸⁸ Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Câm’u’s-sağîr* (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y.) C.I, S.160.

⁸⁹ Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Müzhir fi Ulûmi’l-Luga ve Envâ’ihâ*, çev. Fuâd Ali Mansûr, C.II, S. 396 (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998).

kavramının nüzûl döneminde de yanlış veya hatalı bir telaffuz manasında değerlendirildiğini göstermektedir.⁹⁰

Arapların cahiliye döneminde ve İslâm'ın ilk dönemlerinde dili doğal şekilde konuştuklarına değinmiştik. Her ne kadar lahn kelimesinin “hata” anlamındaki kullanımını nüzûl dönemine kadar götürsek de ilk dönemlerde yaygın hatalardan bahsetmek pek mümkün değildir. Konuyla ilgili Ebû Bekr ez-Zübeydî (ö. 379/ 989) “Araplar, Cahiliye döneminde ve İslâm'ın ilk dönemlerinde dillerindeki doğallık üzere konuşmaya devam ettiler. İnsanların gruplar hâlinde İslâm'a girmesiyle çeşitli lehçeler ve farklı diller bir araya geldi. Bu durum, dilde ve özellikle i‘rab’da bozulmanın yaygınlaşmasına sebep oldu.”⁹¹ ifadelerini kullanmıştır. Zübeydî'nin ifadelerinden de anlaşıldığı gibi lahn sorunu tabiîn döneminde İslâm'ın farklı bölgelere yayılması ile başlamıştır. Mevâlî olarak isimlendirilen Arap olmayan Müslümanlarda görülen hatalı konuşmalar zamanla Arapları da etkilemiştir.⁹²

Lahn konusuyla ilgili Abdulvehhâb b. Muhammed el-Kurtubî'nin (461/1068) değerlendirmesi de dikkat çekicidir. Ona göre, dili otantik olarak konuşan Arapların katıldıkları fetihlerde vefat etmeleriyle birlikte, onların yerini Arapçaya tam anlamıyla vâkıf olmayan kimseler almıştır. Bunun neticesinde yanlış kullanım ve telaffuzlara sürekli maruz kalan Araplar doğal dil yeteneklerini zamanla yitirmişlerdir. Dolayısıyla dildeki bozulmanın önüne geçmek için önlemler alınması zaruret haline gelmiştir. Şehir hayatından uzakta yaşayan, henüz dildeki bozulmadan etkilenmemiş Araplarla iletişim kurmak ve yazılı metinleri hareke ve noktalarla kayıt almak bu sorunun çözümü için Kurtubî'nin sunduğu önerilerdir. Nitekim bir dili doğru öğrenmenin ve

---

⁹⁰ Karadavut, “Arap Dilinde Lahn’ın Doğuşu”, 330.

⁹¹ Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen b. Ubeydullah b. Mezhac ez-Zübeydî el-Endelüsî el-İşbîlî, *Tabakâtü'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, çev. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm (Mısır: Dârü'l-Ma‘ârif, 1973), 11.

⁹² Mehmet Dağ, *İhticâc Bağlamında Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 151.

hatalı kullanımların önüne geçmenin en etkili yolu, kelimelerin sahih kullanımlarını kayıt altına alan yazılı kaynaklara sahip olmaktır.⁹³

Dildeki dejenerasyon sadece günlük konuşmaya değil Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşuna da sirayet etmiştir. Kelime sonlarının sükûn üzere okuması ile başlayan lahn/ telaffuz hataları, süreç içerisinde Kur'an ayetlerinin harekelerini değiştirecek ve anlam kaymasına sebebiyet verecek düzeyde ciddi yanlışlıklara dönüşmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'in noktalanması ve harekelenmesi de bu süreç içerisinde ilâhi lafızların yanlış kullanımını önleme maksadıyla gerçekleşmiştir. Zira bu hatalı kullanımlar anlam kaymalarına da sebep olmaktadır.⁹⁴

Arapçanın otantik yapısının bozulmasında Mevâlî (Arap olmayan Müslümanlar) toplulukların ciddi etkisi olduğu görülmektedir. Kûfe Mescidi'nde Arapça öğrenmeye çalışan Mevâlîleri gören Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa'bi (ö. 104/722) "Lisanınızı düzeltin çünkü bu bozulmaya sebep olan sizlersiniz" sözüyle dildeki yozlaşmanın boyutunu açıkça ifade etmektedir. Fetihler sonrasında Arapların farklı etnik topluluklar ile sosyal hayatta kaynaşması, dil ve kültür etkileşimini de beraberinde getirmiştir. Araplarla birlikte yaşamaya başlayan ve onların yanında çalışan bu yeni topluluklar hem dilsel hem kültürel anlamda Araplarla etkileşime girmiş; bu etkileşim sonucunda Arapça otantikliğini kaybederek fitri yapısından uzaklaşmaya başlamıştır. Bilhassa Araplarla Mevâlî arasında gerçekleşen evliliklerinden doğan çocukların, dili ailelerinden öğrendiği biçimde konuşması, fasih olmayan bir Arapçanın yaygınlaşmasına zemin hazırlamış ve dilin bu şekilde nesilden nesile aktarılmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra hatalı konuşmaların yalnızca Mevâlî kaynaklı olmadığı; aynı lehçeyi konuşmayan Arap kabilelerin de bu yozlaşma sürecinde etkili olduğu bilinmektedir.⁹⁵

---

⁹³ Abdülvehhab b Muhammed b Abdülvehhab b Abdülkuddüs Kurtubi, *el-Mûdih fi't-tecvîd*. (Amman: Dâru Ammar, 2000) s.65; Tatlisu, "Kur'an Tilavetinde Lahn Olgusu -el-Mûdih fi't-Tecvîd Örneği-", 202.

⁹⁴ Mehmet Dağ, *İhticâc Bağlamında Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 153; Tatlisu, "Kur'an Tilavetinde Lahn Olgusu -el-Mûdih fi't-Tecvîd Örneği-", 202.

⁹⁵ Kurtubi, *el-Mûdih fi't-tecvîd*. s.64; Karadavut, "Arap Dilinde Lahn'in Doğuşu", 331; Tatlisu, "Kur'an Tilavetinde Lahn Olgusu -el-Mûdih fi't-Tecvîd Örneği-", 202-203.

Fetihlerin çoğaldığı Tabiîn döneminde şehirlerde ortaya çıkan ve yaygınlaşan lahn olgusu, toplumun her kesiminde etkisini artırmasıyla endişeye yol açmıştır. Emevî halifelerinden Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705) ve Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720) lahn ile mücadele etmek için birtakım çalışmalarda bulunmuş ancak bu durumun önüne geçememiştir. Emevîler döneminde büyük bir ayıp hatta günah olarak görülen lahn, Abbasîler döneminde de etkisini artırarak devam etmiştir.⁹⁶

2.2.2. Lahn Çeşitleri

Kur'an tilâvetinde yapılan hatalar temelde ikiye ayrılır: Lahn-ı Celî ve Lahn-ı Hafî.

2.2.2.1.Lahn-ı Celî

Lahn-ı celî, lafızda ve i'rabda açıkça görülen, anlamı doğrudan değiştiren ve Arapça'nın fitrî kullanımına ters düşen ciddi hatalardır. Bu tür hatalar, merfû, mensûb, mecrûr ve meczûb olması gereken kelimenin bunlar dışında bir i'rab ile okunması sonucu ortaya çıkmaktadır. Arapça'da i'rab, kelimenin cümle içinde yüklendiği anlamı belirleyen önemli bir unsurdur. Dolayısıyla i'rabda yapılan bir hata doğrudan mananın bozulmasına ve ilahî mesajın doğru anlaşılmasına sebep olur.⁹⁷

Lahn-ı celî açıkça görülen hatalar kapsamında olsa da herkes tarafından tespit edilmesi kolay bir hata çeşidi değildir. Kurtubî bu tür hataların; kıraat, nahiv ve Arapça eğitimi almış kimselerin fark edebileceği hatalar olduğunu belirtmektedir.⁹⁸

Lahn-ı celî harekede yapılan hataların yanı sıra harflerin lâzımî sıfatlarında meydana gelen hataları da kapsamaktadır. Zira bu durumda harfin cinsinin değişmesi söz konusudur. Dolayısıyla harflerin mahreçlerini doğru şekilde çıkaramamak da anlamda kaymalara sebep olmaktadır. Bu bilgiler ışığında lahn- celînin tecvîd hatası olduğunu söylemek mümkündür.⁹⁹

Lahn- Celî aşağıdaki şekillerde meydana gelebilir:

⁹⁶ Mehmet Dağ s.151-152; Karadavut, "Arap Dilinde Lahn'ın Doğuşu", 333-335.

⁹⁷ Kurtubi, *el-Mûdih fi't-tecvîd*, 56-57; İbnü'l-Cezeri, *et-Temhid fi' ilmi't-tecvîd.*, 26-27.

⁹⁸ Kurtubi, *el-Mûdih fi't-tecvîd*, 57-60.

⁹⁹ Aslan, "Kur'an Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)", 364.

a) *İ'rabda/ Harekede Yapılan Hatalar*

Bu başlık altında incelenen hatalar, yukarıda değindiğimiz üzere kelimenin harekesinin olması gereken dışında okunmasıyla meydana gelmektedir.

Hz. Ömer döneminde bir kimse Tevbe sûresindeki ¹⁰⁰”أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ“ âyetindeki ”وَرَسُولُهُ“ kelimesini kesra/esre ile hatalı okur. Bu hatası, ayetin “Allah ve Resulü müşriklerden berîdir” olan manasını “Allah, müşriklerden ve resulünden berîdir” şeklinde değiştirerek sakıncalı bir anlam doğurur. Hz. Ömer bu olay üzerine Kur'an'ı sadece Arapçayı iyi bilenlerin okutması yönünde talimat verir. Yaşanan bu hadise lahn-ı celînin ne kadar kritik bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰¹

b) *Kelimenin Yapısında/Harflerde Yapılan Hatalar*

Kelimedeki yapılan hataları da üç ayrı şekilde inceleyebiliriz.

1-Bir kelimeye aslında olmayan harflerin eklenmesi (ziyade-i harf) şeklinde meydana gelen hatalardır. Kelime sonlarında “hemze” ve “hê” varmış gibi okumak, kalkale harfine gereksiz bir hemze ilavesi yapmak ya da idğamlı okumak bu tür hatalar kapsamındadır. Ayrıca medd-i tabîi'nin gerektiği şekilde uygulanmaması da kelimenin yapısında yapılan hatalar kapsamında sayılmaktadır.

2- Kelimenin aslında bulunan harfin mahrecinin yanlış telaffuz edilerek başka bir harfle değiştirilmesi suretiyle yapılan hatalar. Örneğin “صراط-صراط” “sırat” kelimesindeki “ط” (tı) harfinin “ت” (te) veya “د” (dal) şeklinde, “خلق-خلق” kelimesinde “خ” (hı) harfinin “ح” (ha) harfi şeklinde telaffuz edilmesi bu tür hatalardan sayılmaktadır.¹⁰² Bununa beraber “ض” (dad) harfini ince bir harf olan “د” (dal) harfi gibi okumak da bu kategoriye giren bir telaffuz kusurudur.¹⁰³

¹⁰⁰ Kur'an yolu. Tevbe 9/3.

¹⁰¹ Kurtubi, *el-Mûdih fi't-tecvîd.*, 58-59; Tatlisu, “Kur'an Tilavetinde Lahn Olgusu -el-Mûdih fi't-Tecvîd Örneği-”, 204.

¹⁰² Aslan, “Kur'an Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)”, 364.

¹⁰³ Alican Dağdeviren, *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid* (İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2009), 182.

Ülkemizde özellikle “ض” (dad) harfinin telaffuzu başta olmak üzere “ط” (tı), “ج” (cîm), “ش” (şın) harflerinde Araplar ile telaffuz farkları gözlemlenmektedir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde bu harfler ile ilgili daha detaylı değerlendirmelere yer verilecektir.

3- Özellikle süratli okuyuşlar esnasında ortaya çıkan, kelimenin aslında bulunan harfin telaffuz edilmemesi veya medd-i tabînin uzatılmaması halinde meydana gelen hatalardır.¹⁰⁴

Tüm bu tanım ve açıklamalar ışığında lahn-ı celînin Kur’an tilâvetinde dikkat edilmesi gereken son derece hassas bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu tür hatalar, ilâhi mesajın doğru anlaşılması ve anlamın muhafazası açısından büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla Kur’an’ı doğru bir ağızdan (fem-i muhsinden) öğrenmek, lafzî ve manevî yönünü korumak için zaruridir.

2.2.2.2. Lahn-ı Hafî

Lahn-ı hafî, gizli ve kapalı hata anlamına gelmektedir. Harflerin bazı sıfatlarında meydana gelen, tilavet kurallarını ihlâl ettiği halde anlamı doğrudan bozmayan telaffuz hatalarıdır.¹⁰⁵ Bu sebeple kıraat ve tecvid ilmini tahsil etmiş kişiler tarafından ayırt edilen hatalardır. Bu tür hatalar i‘rabda değişiklik yapmaz ancak tilâvetteki lafzî güzelliğe gölge düşürür. Nitekim tilavette yalnızca tecvid kurallarına riayet etmek değil aynı zamanda dilin fesahatini korumak da önemlidir.¹⁰⁶

Lahn-ı hafî iki çeşittir:

a) Tecvid İlmi ile İlgisi Bulunan Herkesin Fark Edebileceği Hatalar

Örneğin medd-i tabîleri bir eliften fazla uzatmak veya uzatılması gereken bir yerde kasr/kısa ile okumak; idğam, ihfâ, izhâr, iklâb ve gunneyi yapmamak; kalın harfî ince, ince harfî kalın okumak ve hareke ile vakıf yapmak bu tür hatalardandır. Bu yanlışlar anlamı bozmamakla birlikte okuyuşun estetiğini zedelemektedir. Tecvid ilmiyle ilgilenen kimselerin bu türdeki hataları yapması tahrimen mekruh olarak görülmüştür.

¹⁰⁴ Aslan, “Kur’an Tilavetinde Tecvîd’in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)”, 365.

¹⁰⁵ Kurtubi, *el-Mûdih fi’t-tecvid.*, 57.

¹⁰⁶ Alican Dağdeviren, *Kur’an Okuma Sanatı Tecvid*, 183; Pakdil, *Ta’lim tecvid ve kıraat*, 32.

Terki vacip olmakla birlikte Kur'an okuyan kimselerin bu hatalara düşmeyecek kadar tecvid bilmesi gerekir.¹⁰⁷

b) Tecvid İlminde Uzman Kişilerin Fark Edebileceği Hatalar

Râ harfinin gereğinden fazla tekrar edilmesi, nûn ve mîm harflerinde fazlaca ğunne yapılması, "lafzatullah" okunurken lâm harfinin gerektiği şekilde ince veya kalın telaffuz edilmemesi, ince harflerden sonra gelen elif harfinin aşırı inceltilmesi bu tür hatalara örnek gösterilebilir. Bu telaffuz hataları doğrudan manayı etkilemese de Kur'an tilâvetinde lafzî güzelliği gölgelemesi sebebiyle tenzihen mekruh sayılmıştır. Bu türdeki kusurların önüne geçilmesi için tecvid ilmine ehemmiyet gösterilmesi gerekmektedir. Nitekim dilin inceliklerine vâkif olmayan okuyucuların bu telaffuz kusurlarını yapması çok yüksek bir ihtimaldir.¹⁰⁸

Kur'an tilâvetinde murâd-ı ilâhînin anlaşılması için dikkat edilmesi ve hassasiyetle üzerinde durulması gereken konulardan biri de harflerin mahreçlerine riayettir. Zira dildeki fesâhat ancak bu şekilde kendini göstermektedir. Tecvid kurallarına ve harflerin mahreçlerine dikkat edilerek icra edilen bir tilâvet insanın ruhuna işlemektedir.¹⁰⁹

Sonuç itibariyle lahn, sadece dildeki telaffuz kusurları değil ilâhî kelâmın anlam boyutunu da doğrudan etkileyen bir olgudur. Bu bağlamda süreç boyunca lahn için alınan tüm tedbirler, Kur'an'ın lafız-anlam bütünlüğünü koruma çabasının bir parçasıdır. Zira tüm bu çabalar Kur'an tilâvetindeki doğru telaffuzun önemine dikkat çekmektedir. Aşağıdaki bölümde Kur'an tilâvetinin tarihî seyri bağlamında vahyin ilk muhatapları tarafından nasıl bir okuma pratiğiyle hayata tatbik edildiği ele alınacaktır.

2.3. Kur'an Tilâvetinin Tarihî Seyri

İlâhî vahiyler, bireyleri ve toplumları hem ahlâkî hem de toplumsal düzlemde yeniden inşa eden ilkeler ihtiva ederler. Ancak bu inşa süreci vahyin muhatapları tarafından doğru anlaşılması ile başlamaktadır. Anlama faaliyetine giden yolun ilk adımı ise

¹⁰⁷ Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat*, 32.

¹⁰⁸ Kurtubi, *el-Mûdih fi't-tecvid.*, 56; Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat*, 32-33; Alican Dağdeviren, *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid*, 183.

¹⁰⁹ Kurtubi, *el-Mûdih fi't-tecvid.*, 68.

mesajın/ metnin yani Kur'ân-ı Kerîm'in doğru telaffuzudur. Nitekim doğru telaffuz hem lafzın muhafaza edilmesini hem de mananın doğru aktarılmasını sağlamaktadır. Kur'an tilâveti, İslâm'ın ilk yıllarından itibaren sadece bir ibadet olarak değil, aynı zamanda hayata tatbik edilen uygulama ve yönlendirme aracı olarak da görülmüştür. Kur'an'ı hayat ile buluşturma yani vahyin hayata tatbik edilmesi okumanın ve anlamının bir uzantısı ve parçası olmuştur.¹¹⁰ Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'in ilk ve doğrudan muhatabı Hz. Peygamber'dir. Kur'an ile ilişkisi bizzat vahiy tarafından belirlenen Hz. Peygamber'in bu ilişkisi sadece mesajı aktarmak ile sınırlı kalmamış aynı zamanda ilâhî mesajı davranışa dönüştürme süreciyle şekillenmiştir. O'nun bu uygulamaları sahabe için bir örnek olmuş, bu örneklik sonraki nesillerin Kur'an'a yaklaşımlarında temel teşkil etmiştir.

Kur'an-ı Kerim, son ilâhî hitap olarak Cebrâil (as) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v) lehçelerin en fasihi olarak kabul edilen Kureyş lehçesinde peyderpey indirilmiştir. Bu nüzûl süreci, yalnızca ilâhî mesajın metin olarak aktarımı değil aynı zamanda ilâhî bir iletişimin tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) vahyi nasıl aldığı ve insanlara nasıl aktardığı hususu idrakleri zorlayan bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasında vahyin mahiyetini kavramak insanlar açısından sınırlı kalmaktadır. Bu noktada ittifak edilen husus Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an'ı nâzil olduğu şekliyle lafzen naklettiğidir. Bu aktarım süreci yalnızca yazılı değil, sözlü ve işitsel boyutlardan da oluşmaktadır.

Çok sayıda âyette de belirtildiği gibi Kur'an, bütün insanlığa gönderilen, anlaşılıp hayata uygulanması için indirilen, üzerinde derinden derine düşünmenin istendiği ve teşvik edildiği ilâhî bir kitaptır. Kur'an'ın nâzil olmaya başlamasıyla birlikte, başta Hz. Peygamber (s.a.v) olmak üzere sahabe, vahyi sadece tilâvet etmemiş, onu anlamaya, kavramaya ve hayata tatbik etmeye yönelmiştir. Hem içerdiği hükümler hem de benzersiz düzeniyle kusursuz bir hitap olan Kur'ân-ı Kerîm, lafız ve manadan

---

¹¹⁰ Mehmet Zülfî Cennet, "Kur'an-ı Kerim Tilâvetinin Keyfiyeti (Mollâ Halîl Es-Si'irdî Örneğinde) = The State of the Quran Recitation in the Sample of (Mollâ Halîl es-Si'irdî)", *Marifetname* VIII, sy 1 (2021): 143.

mürekkep bir bütündür. Dolayısıyla bu iki yönüyle muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşmıştır.¹¹¹

Kur’ân-ı Kerîm’deki ilk inen âyetler göz önünde bulundurulduğunda tertil niteliği taşıyan bir okumanın emredildiği görülmektedir.¹¹² Daha önce bahsettiğimiz gibi Kur’ân-ı Kerîm’in okunması ile ilgili tilâvet, tertîl ve kıraat gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır. Bu bağlamda ilgili bölümde ifade edildiği gibi “sahih tilavet” doğru bir anlama faaliyetinin ilk şartıdır.¹¹³

Geleneğimizde Kur’an için kıraat, tilâvet ve tertîl kavramlarıyla ifade ettiğimiz üç türlü okuma biçimi gelişmiştir. Kıraat makamsız ve tavırsız bir okumayı temsil ederken tilâvet ise etkileyici bir tarzda makâm özelliklerine dikkat ederek okumayı temsil eder.¹¹⁴

Kur’an tilâvet tavırlarının şekillenmesinde en temel unsurlardan biri Kur’ân-ı Kerîm’in beyân mucizesidir. Daha önce hiçbir metin için kullanılmayan tilâvet kavramının Kur’an’a özgü bir terim olduğunu belirtmiştik. Kur’ân-ı Kerîm sadece muhtevası ile değil i’caz yönüyle de mucize olan bir kitaptır. O, mevcut edebî formlardan ayrılan özgü ve kendine mahsus okuyuş tarzıyla, toplumun dikkatini çeken yepyeni bir tilâvet üslubu ortaya koymuştur.¹¹⁵ Arapça kelimeler öyle muntazam ve muazzam biçimde bir araya getirilmiştir ki sözlü kültürün hâkim olduğu, şiirin, hitabetin ve üslubun zirvede olduğu bir toplumu benzerini getirmekte aciz bırakmıştır.¹¹⁶ Ayrıca i’caz yönünün ortaya çıkması için Kur’an’ın otantik üslûbunun

---

¹¹¹ Abdulmecit Okçu, “Kur’an Tilâvetinde Ezgi/Makam”, *Dinî Araştırmalar* X, sy 28 (2007): 213-48.

¹¹² Bakara 2/121; Al-i İmran 3/113; Furkan 25/32; Müzzemmil 73/4.

¹¹³ İbrahim Tetik, “Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber’in Kur’an Tilaveti”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 19 (2021): 138.

¹¹⁴ Muhammed Coşkun, “Kur’an’ı İndirildiği Gibi Okumak: Tilâvet Üslûbunun Aslı Kaynağı Üzerine”, *Diyanet İlmî Dergi* LIX, sy 3 (2023): 784.

¹¹⁵ a.g.m. 784.

¹¹⁶ Alican Dağdeviren, “Kur’an’ın Fonetik İ’câzı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 20 (2009): 70.

korunması oldukça önemlidir. Bu koruma, sadece tilâvetin ilk şeklinin korunmasıyla mümkün olabilir.

Kur'an tilâvetinin tarihî seyrinde ilk önce incelenmesi gereken husus Hz. Peygamber'in Kur'an tilâvetidir. Bu sebeple bir sonraki bölümde Hz. Peygamber'in Kur'an tilâvetine dair temel nitelikler incelenecektir.

2.3.1. Hz. Peygamber'in Kur'an Tilâvetinin Temel Özellikleri

Kur'ân-ı Kerîm, sözlü edebiyat geleneğinin hâkim olduğu, şiir ve hitabetin zirvede olduğu kültürel bir zemine indirilmiştir. Lafzı ve manasıyla mu'ciz olan bu kelâm, üslûbu ve seslendirilişiyile toplum üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Bu yönüyle Kur'an tilâveti sıradan bir metni seslendirmekten ibaret değil bilakis hem duyuları hem zihni harekete geçiren, taşıdığı anlam derinliği ve öğretici yönüyle çok boyutlu bir eylem olarak değerlendirilmektedir.

Kur'an- Kerim'in nüzûl sürecinden itibaren, onun doğru anlaşılması ve hayata aktarılması kadar, Hz. Peygamber'den (s.a.v) geldiği şekliyle lafzen ve fonetik olarak muhafaza edilmesi öncelikli hedef olmuştur. İlâhî vahyin ilk muhatabı ve onu ilk seslendiren/tilâvet eden kişi Hz. Peygamber'dir (s.a.v). Bu sebeple onun Kur'an tilâveti, sahabe ve sonraki nesil için temel kaynak olarak kabul edilmiştir.¹¹⁷ Risalet vazifesine has bir üslûp ile Kur'an okuyan Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu konudaki emir ve teşvikleri sonraki nesiller için esas teşkil etmektedir.¹¹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v) Kur'an'ı kendisine vahyedildiği şekliyle sahabeye öğretmiş; onlara da okutarak hatalarını tashih etmiş ve böylece rastgele ve hatalı okuyuşların önüne geçmiştir.¹¹⁹ Dolayısıyla günümüzde Kur'an tilâvetine dair ortaya çıkan tüm farklı yaklaşımların değerlendirilmesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) tilâvetinin rehber edinilmesi oldukça önemlidir.

---

¹¹⁷ Ali Yılmaz, "Nüzûl Döneminde Kur'an Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi", *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu*, 2017, 233-46.

¹¹⁸ Akif Aydın, "Kur'an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Âdâbı = The Regular Customs and Cirtue of Reading and Listening to the Qur'an", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (2002): 139.

¹¹⁹ Yavuz Fırat, "Kur'an Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar", *Bilimname: Düşünce Platformu*, sy 26 (Ocak 2014): 25.

Kur'an- Kerîm, indirildiği andan itibaren lafzî yapısında hiçbir değişik meydana gelmeden günümüze kadar ulaşan tek ilâhî kitaptır.¹²⁰ Kur'an'ın hem yazılı metni hem de okuma biçimiyle muhafaza edilmesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) okuyuşunun belirleyici bir rolü vardır. Zira Kur'an'ı ilk seslendiren/tilâvet eden kişi Hz. Peygamber'dir. O'nun tilâveti lafzî doğruluğu ve anlamın derinliklerini birleştiren bütüncül bir faaliyettir. Bu yönüyle tilâveti hem sahabeye hem de sonraki nesillere kıraat ve tecvid açısından temel bir kaynak niteliğindedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in tilâvetinin niteliklerini bilmek Kur'an'ı doğru telaffuz etmenin yanı sıra anlamının derinliklerine vâkıf olmak açısından da son derece önemlidir. Aşağıda dört başlık altında bu nitelikler incelenecektir.¹²¹

2.3.1.1. Lafzî Doğruluk

Lafzî ve manası ile mucize olan Kur'an'ın, lafzî olarak korunması için harflerin mahreçlerinin ve sıfatlarının hakkının verildiği bir kıraat şarttır. Bu da Arap dil kaidelerine uygun, güzel ses ile bezenmiş bir okumayı gerekli kılmaktadır. Temelini harflerin ve sıfatların mahreçlerini bilmenin oluşturduğu tecvid ilmini ameli olarak uygulayan ilk kişi Hz. Peygamber'dir.¹²² Tecvid ile okumanın zaruretini belirten bir rivayette İbnü'l- Cezerî (ö.833/1429) Kur'an'ın tecvid ile nâzil olduğunu, bu sebeple tecvidsiz okuyanın günahkâr olduğunu bildirmiştir.¹²³ Bu bağlamda tecvid kaidelerine uygun ve güzel sese ehemmiyet verilen bir kıraat Hz. Peygamber'in kıraatinin parametrelerini oluşturmaktadır.¹²⁴

¹²⁰ Aydın, "Kur'an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Âdâbı = The Regular Customs and Cirtue of Reading and Listening to the Qur'an", 127.

¹²¹ Yılmaz, "Nüzûl Döneminde Kur'an Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi", 234.

¹²² Ali Öge ve Ayşe Pehlivan, "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilavetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme = An Examination on How and Education of the Quran Tilawat in the Context of Quality", *Journal of Analytic Divinity* V, sy 2 (2021): 55.

¹²³ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Mukaddimetü'l-Cezerî*, tah. Dr. Abdülmuhsin b. Muhammed el-Kâsım, 2020, 62.

¹²⁴ Öge ve Pehlivan, "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilavetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", 55.

Hız. Peygamber'in tilâvetinin dikkat çeken bir diğer özelliği de o dönemin Arap fonetik unsurlarına uygunluğudur. Zira Arapça olarak indirilen Kur'an'ın lafzî bütünlüğünün korunması dilin fonetik yapısına bağlı kalınan bir tilâvet ile mümkündür. Hız. Peygamber'in harflerin mahreçlerine ve sıfatlarına özen gösterdiği, her harfin hakkını vererek tane tane okuduğu rivayet edilmiştir.¹²⁵ Kendisi tane tane ve tecvîdli okuduğu gibi Kur'an'ı da bu şekilde ta'lim etmiştir. Hız. Peygamber “*Kur'an'ı size öğretildiği gibi okuyun*”¹²⁶ buyurmuş; tecvîdli ve güzel okuyanları teşvik etmiştir.

Kur'an'ın indirildiği yöntemeye işareten Furkân Sûresi 32. Ayette “*Biz onu (Kur'an'ı) senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık; onu parça parça indirdik ve ağır ağır okuduk*” buyrulmuş, tilâvetin de buna uygun olarak tecvit ve tertil üzere olması gerektiği vurgulanmıştır. Hız. Peygamber de Kur'an'ı indirildiği üzere okumuş ve ashabına da bu yöntem üzere öğretmiştir.¹²⁷

Hız. Peygamber'in tilâvetinde med (uzatma) dikkat çeken bir diğer özelliktir. Bu konudaki rivayetlerden biri Enes b. Mâlik'ten (ö. 93/711-12) nakledilmiştir. Bir gün Enes b. Malik'e Hız. Peygamber'in kıraatinin nasıl olduğu sorulduğunda “*Medli idi*” diyerek besmeleyi okumaya başlamış, besmeledeki “*بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ*” kelimelerini uzatarak okumuştur. Nakledilen bu olay Hız. Peygamber'in tilâvetinde med unsurunu uyguladığını ortaya koymaktadır.¹²⁸

2.3.1.2. Tertîl ve Teressül

Hız. Peygamber'in (s.a.v) Kur'an tilâvetinin öne çıkan niteliklerinden biri de ayetleri tane tane okumasıdır. Tertîl olarak ifade edilen ve anlam derinliğini önceleyen bu okuma tarzı, harfleri ve kelimeleri açıkça ve düzgün bir şekilde telaffuz etmeyi esas

¹²⁵ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ bin Şeref en-Nevevî, *et-Tibyân fî Âdâbi Hamaleti'l-Kur'an*, çev. Muhammed el-Haccâr (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1994), 89.

¹²⁶ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr fî'l-kıraati'l-aşr.*, 1:1/32.

¹²⁷ Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat*, 27-28.

¹²⁸ Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Şur'ân”, 29 ;Tetik, “Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hız. Peygamber'in Kur'an Tilaveti = The Recitation of the Prophet in Terms of Wording, Meaning and Practice”, 146.

alır. Tertîl ile okumak bizzat Hz. Peygamber'e emredilen tilâvet usulüdür.¹²⁹ O, harfleri açık ve net bir şekilde telaffuz etmiş, mâna üzerine düşünmeye fırsat vermek için ayetleri dura dura okumuş; “*Biz onu, insanlara aralıklarla okuyasın diye okumaya elverişli bölümlere ayırdık, peyderpey indirdik*”¹³⁰ ayetini hatırlatarak Kur'an öğretiminin metodolojik çerçevesini belirlemiştir.¹³¹

Hz. Peygamber'in (s.a.v) tilâvetinin öne çıkan bir diğer özelliği ise acele etmeden okumak manasına gelen ve tertîlden biraz daha ağır bir okuma biçimini ifade eden *teressül*dür.¹³² Bu okuma tarzı daha sakin olduğu için harfler ve kelimeler daha belirgin telaffuz edilir. Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme' ye (ö.59/679) O'nun Kur'an tilâveti sorulduğunda “Resûlullah'ın kıraati harf harf idi, (ayetler) tefsir ediliyormuş gibi olurdu”¹³³ cevabını vermiştir.¹³⁴

Tertîl ve teressül tarzında acele etmeden harflerin hakkını vererek okumanın önemli husus olduğu görülmektedir. Bu sebeple Kur'an öğretiminde âyetlerin ihtiva ettikleri anlam üzerine yoğunlaşarak derinlikli bir kıraat tavsiye edilmiş ve yeni bir yöntem olarak sunulmuştur.¹³⁵

---

¹²⁹ Müzzemmil 73/4.

¹³⁰ İsrâ 17/106; Furkan 25/32.

¹³¹ Tetik, “Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber'in Kur'an Tilaveti = The Recitation of the Prophet in Terms of Wording, Meaning and Practice”, 144.

¹³² Yılmaz, “Nüzûl Döneminde Kur'an Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi”.235. İbn Kesîr, İmaduddin İsmail, Fedâilu'l-Kur'ân, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987, s.150.

¹³³ Muhammed bin İsa bin Sevre bin Mûsâ bin ed-Dahhâk et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 1975. bs (Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, t.y.). Tirmizî, Fezâilü'l- Kur'an, 23.

¹³⁴ Fatma Yasemin Mısırlı, “Kur'an Tilaveti Esnasında Harflerin Mahreçlerinde, Sıfatlarında ve Tecvid Uygulamaları Hususunda Ülkemiz ile Sâir İslam Ülkeleri Arasında Görülen Telaffuz Farklılıkları ve Bu Farklılıkların Değerlendirilmesi”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlimi: Uluslararası II. Kıraat Sempozyumu, 03-05 Kasım 2017, İstanbul, 2021*, 368.

¹³⁵ Tetik, “Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber'in Kur'an Tilaveti = The Recitation of the Prophet in Terms of Wording, Meaning and Practice”.145-146.

Sonuç olarak konu ile ilgili rivayetler incelendiğinde Hz. Peygamber'in tilâvet esaslarına uygun bir okuma yaptığı; bu okumanın *tertil* ve *teressül* niteliklerini taşıdığı bilinmektedir.¹³⁶

2.3.1.3. Güzel Ses ile Okuma

Hz. Peygamber'in (s.a.v) tilâvetinin dikkat çeken bir diğer özelliği ise etkileyici ve güzel bir sesle Kur'an okumasıdır. Bu konu hakkındaki rivâyetler şu şekildedir:

“Kur'an'ı seslerinizle güzelleştirin, zira güzel ses Kur'an'ın güzelliğine güzellik katar.”¹³⁷ Bu anlamı destekleyen bir başka hadiste ise “Kur'an'ı seslerinizle süsleyin”¹³⁸ buyrulmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) “Kur'an'la teganni edin, Kur'an'ı teganni ile okumayan bizden değildir”¹³⁹ buyurmaktadır.

“Kur'an hüznle indi, onu okuduğunuz zaman ağlayın, ağlayamazsanız ağlar gibi okuyun. Onunla teganni yapın, Kim onunla teganni yapmazsa bizden değildir.” hadisi güzel ses ile okuma konusunda önemli hadislerden biridir.¹⁴⁰

Nakledilen bu rivayetlerden Hz. Peygamber'in Kur'an tilâvetinde sadece lafzî doğruluğun değil sesteki estetiğin/ nağmenin de önemli bir unsur olduğu açıkça görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), harflerin ve kelimelerin doğru telaffuzuna özen göstermiş bununla birlikte okuyuşu nağmeler ile süslemeyi de ihmal etmemiştir.

---

¹³⁶ Aydın, “Kur'an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Âdâbı”.141-145; Okçu, “Kur'an Tilâvetinde Ezgi/Makam”.216; Coşkun, “Kur'an'ı İndirildiği Gibi Okumak”.794.

¹³⁷ Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'an” 34.

¹³⁸ Ebû Davûd, “Şalât”, 355.

¹³⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, Sünenü İbni Mâce, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru'r- risâleti'l- 'âlemiyye, 2009), “İkâmetü's- şalavâti ve's-sünneti fihâ”, 176.

¹⁴⁰ Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'an” 37.

Kur'an'ın i'câzına uygun şekilde manayı tefekküre götüren bir ses tonu ile okumak tilâvetin önemli dinamiklerinden biridir.¹⁴¹ Ancak bu noktada Kur'an lafızlarını diğer musiki formlara benzeterek gösterişli bir şekilde okumanın doğru bulunmadığını, bu tür okumanın nebevî tilâvetten uzak olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Kur'an tilâvetinde makamın ölçüsü insanı derinden etkileyen ve hüzün barındıran bir okuyuş olarak belirlenmiştir.¹⁴²

Doğru telaffuz, Kur'an'ın lafız-mana bütünlüğünün ve estetik dengesinin korunması konusunda oldukça önemli bir unsurdur. Bu konuda önemli bir hatırayı Muhammed Hamidullah (ö. 2002) aktarmaktadır. Hamidullah'ın naklettiğine göre Avrupa'dan bir müzik profesörü, Kur'an'ın içsel mûsikî yapısından çok etkilenmiş ve bu etkilenme onun İslâm'a yaklaşmasına vesile olmuştur. Ancak daha sonra Bakara Sûresi'ndeki “لَا تَوَاخِذْنَا” lafzındaki tâ harfinin gereksiz yere uzatılması, profesörde bu musikiyi bozduğu hissini uyandırmış ve bu durum inancında şüpheye düşmesine sebep olmuştur. Profesör tek bir harfteki yanlışlığın Kur'an'daki mucizevî dengeyi bozabileceğini düşünerek hayal kırıklığına uğramış; Hamidullah tarafından söz konusu yanlışın tecvîd kaidelerine aykırı olduğu izah edilince şüphelerinin gittiğini ve imanının yeniden tazelendiğini ifade etmiştir.¹⁴³

Tüm bu bilgiler çerçevesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) tilâvetinin lafzî doğruluk, sesteki güzellik/estetik ve mana derinliğini içerisinde barındıran dengeli ve sahih bir tilâvet modeli olduğu; bu tilâvet modelinin sahabe tarafından birebir korunarak sonraki nesillere aktarıldığı anlaşılmaktadır.

2.3.1.4. Hz. Peygamber'in Kur'an Eğitiminde Mekânsal Boyut

Kur'an'ın nüzûl süreciyle birlikte, Hz. Peygamber'in (s.a.v) tilâveti, toplumu yeniden inşa edecek olan inanç sisteminin temel unsuru hâline gelmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) nâzil olan ayetleri tilâvet ettiği en tabii ortamlar kuşkusuz cemaatle kılınan ve açıktan/cehrî okuma yapılan namazlardır. Öte yandan açıktan davetin başlamadığı ilk

---

¹⁴¹ Alican Dağdeviren, “Kur'an Tilâvetinde Temsil”, *EKEV Akademi Dergisi* XII, sy 35 (2008): 51.

¹⁴² Coşkun, “Kur'an'ı İndirildiği Gibi Okumak”, 802.

¹⁴³ Coşkun, “Kur'an'ı İndirildiği Gibi Okumak”.802.

yıllarda Kur'an eğitimi için korunaklı ve mahrem mekânlar arayışına girilmiştir. Kur'an okumanın keyfiyetini vahyin ilk muhatabının fiili uygulaması ile öğrenen sahabe, okuyuşunu buna göre tanzim etmiştir.¹⁴⁴ Sahabenin bu konudaki dikkati ve titizliği Kur'an'ın otantik üslûbunun günümüze kadar muhafaza edilmesinde oldukça önemlidir.

Nâzil olan ayetlerin seslendirilmesi ve onun sahabeye öğretilmesi süreci “*Kur'an'ı tertil üzere oku*”¹⁴⁵ ayetindeki emir ile başlamıştır. Bu eğitim süreci, Hz. Peygamber'in (s.a.v) inen âyetleri tane tane telaffuz etmesi, açık anlaşılır bir üslup kullanması ve ses düzeyini ayarlaması gibi hususlara dikkat edilerek yürütülmüştür.¹⁴⁶

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'an eğitiminde iki medrese öne çıkmaktadır. Bu medreselerin ilki ve Mekke döneminin önemli temsilcisi Dârülişlâm olarak da isimlendirilen Dârülerkam' dır.¹⁴⁷ Diğeri ise Medine döneminde kurulan İslâm tarihinin ilk üniversitesi kabul edilen Suffa Meclisi'dir.¹⁴⁸ Bu bağlamda Hz. Peygamber'in tilâvetini ve sahabeye Kur'an öğretiminin mahiyetini anlamak için bu iki medreseye kısaca değinmenin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

a) *Kur'an Eğitiminde İlk Medrese: Dârülerkam*

İslâm tarihinde önemli bir yeri olan Dârülerkam bir diğer adıyla Dârülişlâm olarak bilinen bu ev, ilk Müslümanlardan Erkam b. Ebü'l- Erkam el-Mahzûmî'ye (ö. 55/675) aittir. İstihdam edildiği tarih ile ilgili farklı rivayetler olsa da bazı tarihi bilgileri ve ilk

---

¹⁴⁴ Yılmaz, “Nüzûl Döneminde Kur'an Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi”, 234.

¹⁴⁵ Müzzemmil 73/4.

¹⁴⁶ Yılmaz, “Nüzûl Döneminde Kur'an Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi”, 234.

¹⁴⁷ Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, çev. Muhammed Abdülkâdir Atâ, c. 3 (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 184.

¹⁴⁸ Muhammed Hamidullah, *İslâm peygamberi: hayatı ve eseri*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 634.

Müslümanları göz önünde bulundurduğumuzda bi'setin 1. yılında hatta ilk aylarında kullanılmaya başladığını kabul etmek daha doğru olacaktır.¹⁴⁹¹⁵⁰

Dârülerkam Mekke'de İslâm'ın henüz açıktan tebliğ edilmediği ilk yıllarda önemli merkezlerden biri olmuştur. Zira burası ilk Müslümanların İslâm'ı öğrendikleri bir eğitim/ilim merkezi olduğu gibi tebliğ faaliyetlerinin yürütüldüğü stratejik bir mekândı. Pek çok isim buradaki çalışmalar neticesinde Müslüman olmuştur. Ömer b. El-Hattâb'ın (ö.23/644) da Müslüman olduğu yer Dârülerkam'dır. Hz. Ömer'i n Müslüman olmasıyla birlikte Hz. Peygamber buradan ayrılmıştır. Safa Tepesi yakınlarında yer alan bu ev Abbasî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr (ö. 158/775) dönemine kadar vakıf mülkü olarak kullanılmıştır.¹⁵¹

Toplumun inşasının temellerinin atıldığı bu süreçte Dârülerkam'ın öncü neslin oluşmasında ve Kur'an eğitimlerinde katkıları oldukça büyüktür. Murad edilen örnek insanların ve örnek toplumun oluşturulması için sistemli bir eğitim şart olmuştur.¹⁵² Bu eğitim faaliyetinin sürdürülmesi için seçilen bu merkezde Hz. Peygamber, nâzil olan ayetleri tane tane okumuş, harflerin ve kelimelerin doğru telaffuzu üzerinde titizlikle durarak yanlış uygulamaların önüne geçmiştir. Ayetlerin manasının doğru aktarımı için ses tonunu ayetlerin ruhuna uygun kullanmıştır. Bu tilâvet üslûbunu sahabeye de aynı şekilde öğretmiştir.

Bulunduğu stratejik konum itibariyle dıştaki müdahalelere kapalı ve güvenli bir medrese olan Dârülerkâm, Kur'an tilâvetinde nebevî üslûbun korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına imkân sağlamıştır. Burada yetişen sahabe ilerleyen süreçte gelecek nesillerin yetişmesinde ve ilk kıraat zincirlerinin oluşumunda aktif rol üstlenmişlerdir.¹⁵³

¹⁴⁹ “Dârülerkam”, TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 01 Ağustos 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulerkam>.

¹⁵⁰ Muhammed Emin Yıldırım, *Nebevî eğitim modeli Darü'l-Erkam: vahyin iniş sürecinde şahsiyet eğitimi*, ; (İstanbul: Siyer Yayınları, 2012), 37.

¹⁵¹ Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1990, 3:184.

¹⁵² Celalettin Vatandaş, *Hz. Muhammed'in (s.a.v) Hayatı ve İslâm'a Daveti-Mekke Dönemi*, 17. bs, c. 1 (Pınar Yayınları, 2017), 196.

¹⁵³ a.g.e. 1:196.

b) İslâm'ın İlk Üniversitesi: Suffa

Medine'ye hicretle birlikte Kur'an eğitimi kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Bu kurumsal yapı Mescid-i Nebevî çatısı altında teşekkül eden ve İslâm'ın ilk üniversitesi olarak kabul edilen Suffa'dır.¹⁵⁴

Sözlükte “gölgelik, gölgede kalınan yer” anlamına gelen *Suffa* kelimesi, Medine'de Mescid-i Nebevî'nin kuzey tarafında yer alan Medine'deki yoksul ve kalacak yeri olmayan muhacir Müslümanların barındığı özel bir mekânı ifade etmektedir.¹⁵⁵ Bu mekânda ikamet eden sahabe ise ashâb-ı suffa olarak anılmıştır. “Ashâb” (dostlar, arkadaşlar) kelimesi ile “suffa” (gölgelik) kelimelerinden meydana gelen bu tamlama İslâm tarihinde sosyal yardımlaşma ve ilim meclislerinin sembolü hâline gelmiştir.¹⁵⁶ Kavramsal olarak Ashâb-ı suffa hem bir eğitim topluluğunu hem de bu topluluğun kaldığı yeri tanımlamaktadır.

Ashâb-ı suffa; maddî imkânları sınırlı olan, Medine'de evi ve ailesi bulunmayan sahâbilerden oluşmaktaydı. Bu sahâbiler, Mescid-i Nebevî'de suffa kısmında kalır, burada eğitim alır ve vakitlerinin çoğunu burada geçirirlerdi. Düzenli bir geliri bulunmayan ashâb-ı suffa hakkında Kur'an-ı Kerim'de “kendilerini Allah yoluna vakfedip yeryüzünde dolaşarak geçimlerini sağlama imkânı bulamayan yoksullar”¹⁵⁷ ifadeleri kullanılmıştır. Her ne kadar imkanları sınırlı olsa da kendilerini ilme adanmış

---

¹⁵⁴ Yaşar Akaslan, “İslam İlim Geleneğinde Suffe Okulu ve Ashâb-ı Suffe”, *Cami ve İlim*, 2020, 65.

¹⁵⁵ Mustafa Baktır, “‘Suffa Örneği’ Bağlamında Cami ve Eğitim”, içinde *Uluslararası Cami Sempozyumu (sosyo-kültürel açıdan): bildiriler kitabı 08-09 Ekim 2018 Malatya [Uluslararası Cami Sempozyumu (2018: Malatya)]*, c. 1, İnönü Üniversitesi yayınları; 39. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları; 3 (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018), 459.

¹⁵⁶ Yaşar Akaslan, “Ashâb-ı Suffe'nin Kur'an ve Kıraat Tarihine Katkıları = The Contributions of Ashab al-Suffah to the History of Qur'an and Qiraah”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 53 (2022): 759.

¹⁵⁷ El-Bakara 2/273.

bu sahâbîler günlerinin büyük bir kısmını Kur'an eğitimini doğrudan Hz. Peygamber'den almakla geçiriyorlardı.¹⁵⁸

Kur'an ve kıraat eğitimi suffa'da verilen eğitimin temelini teşkil etmekteydi. Hz. Peygamber Suffa'da doğrudan Kur'an dersleri vermiş, hem ilâhî vahyin nasıl okunması gerektiğini hem de nasıl doğru telaffuz edileceğini öğretmiştir. Böylece Kur'an'ın öğrenilmesi ve öğretilmesi hususunda bir yöntem ortaya çıkmıştır. Okuma-yazma derslerini ve Kur'an'ı öğretmek üzere yanında yardımcı hocalar da görevlendirmiştir. Ubâde b. Sâmit (ö.34/654), Mus'ab b. Umeyr (ö.3/625), Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö.18/639) ve Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/ 652-53) bu görevli hocalar arasındadır.¹⁵⁹

Ashâb-ı suffa'daki Kur'an eğitiminin temeli, nâzil olan sûrelerin sahih bir biçimde öğretilmesi ve nağmeli bir şekilde okunmasına dayanmaktaydı. Burada verilen Kur'an eğitiminin yanı sıra tefsir, hadis, tarih ve Arap edebiyatı alanlarında da eğitim verilmiş, sahabe bu alanlarda da büyük bir gayret göstermiştir.¹⁶⁰

Suffa'daki eğitimin odağında Kur'an tilâvetinin doğru bir biçimde aktarılması yer alıyordu. Dolayısıyla burada eğitim gören sahabenin çoğu Kur'an hafızı olmuştur. Bu dönemde tecvîd ilmi her ne kadar teşekkül etmemiş olsa da tertîl, teressül ve med gibi unsurların Hz. Peygamber tarafından Suffa'da öğretildiği bilinmektedir. Bazı sahâbîler Kur'an'ı düz bir metin gibi hızlı okuyor bazıları ise kendi aralarında konuşuyor gibi kelimelerin son seslerine, harekelemelerine özen göstermiyor, tecvîd kurallarını yok sayarak duraklara riayet etmeden tilâvet ediyordu. Lafzî doğruluğa ve âyetin manasını gözeten okuma tarzına önem veren Hz. Peygamber, bu tarz okumaları yasaklamış, bunun yerine düzgün ve anlamı tefekkür eden bir okuma tarzı tavsiye etmiştir. Hz.

---

¹⁵⁸ Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, çev. Muhammed Abdülkâdir Atâ, c. 1 (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 197.

¹⁵⁹ Muhammed Hamidullah, *İslâm peygamberi: hayatı ve eseri*, 634; Akaslan, "Ashâb-ı Suffe'nin Kur'an ve Kıraat Tarihine Katkıları = The Contributions of Ashab al-Suffah to the History of Qur'an and Qiraah", 762.

¹⁶⁰ Muhammed Hamidullah, *İslâm peygamberi: hayatı ve eseri*, 635; Ali Akyüz, "Bir Yetişkin Eğitim Kurumu Olarak Suffa", *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri (Sempozyum)*, 2006, 29.

Peygamber'in yetiştirdiği bu öğrenciler fetihlerle birlikte farklı coğrafyalara öğretmen olarak gönderilmiştir. Böylece burada inşa edilen tilâvet disiplini sonraki nesiller için kaynak hâline gelmiştir.¹⁶¹

Ashâb-ı suffa'nın eğitimi ve faaliyetleri konusundaki rivayetler sınırlı olsa da mevcut bilgilerle onların, İslâm'ın ve nebevî okuma tarzının sonraki nesillere sağlıklı bir biçimde aktarılmasında merkezî ve öncü bir rol oynadığı söylenebilir.

2.3.2.Sahabe Tilâvetinin Öne Çıkan Özellikleri

Kur'an'ın ilk muhatapları ve öncü nesil olan sahabe, tilâvet eğitimini doğrudan Hz. Peygamber'den almıştır. Onun rehberliğinde yetişen bu nesil, peygamberin tilâvet tarzını hem lafzî hem de manevî boyutlarıyla öğrenmiştir. Bu yönüyle sahabe nesli, Kur'an tilâvetinde sonraki nesillere sadece birer aktarıcı değil, ilâhî vahyin yaşantıya tatbik edilmesinde örnek bir temsilci konumundadır.

Sahabe tilâvetinde öne çıkan temel özelliklerden biri hayata tatbik etme boyutudur. Kur'an'ı Allah ile haberleşme vasıtası olarak gören sahabenin hedefi Kur'an'ı anlamak ve onu hayata katmaktır.¹⁶² Bu sebeple sonraki bölümde sahabenin Kur'an tilâvetini birkaç başlık altında ele almaya çalışacağız.

2.3.2.1. Kurân'ı Lafzî Okumaları

Sahabenin Kur'an ile olan bağı yalnızca bir metin okuma eylemi değil vahiy ile sürekli irtibat hâlinde kalmanın bir yolu idi. Onların Kur'an'ı tilâvet usullerine bakıldığında, Hz. Peygamber'in (s.a.v) de bu konudaki teşviklerinin etkisiyle nâzil olan ayetleri sürekli tekrar ettikleri görülmektedir. Bu minvalde Hz. Osman (ö.35/656) (r.a.), Abdullah b. Amr b. Âs (ö. 65/684-85) ve Übey b. Kâ'b (ö.33/654 [?]) Kur'an'ı en çok hatmeden sahabe arasında zikredilmektedir. Ayrıca bazı sahabenin sekiz günde bir Kur'an'ı hatmettiği bazılarının ise tüm Kur'an'ı tek rekâta okuduğuna dair

---

¹⁶¹ Muhammed Hamidullah, *İslâm peygamberi: hayatı ve eseri*, 635-636.

¹⁶² Mehmet Ünal, "Kuran'ı İçselleştirme Biçimi Olarak Sahâbe Tilaveti Biçimleri", *XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı: Kur'an ve Sahâbe Sempozyumu (22-23 Mayıs 2015/Sivas)*, 2016, 102.

rivayetler bulunmaktadır. Tüm bu rivâyetler sahabenin Kur'an ile kurduğu sürekli ilişkiyi açıkça göstermektedir.¹⁶³

Sahabenin Kur'an'ı sürekli ve yoğun okumalarının nicel bir yarışa dönmemesi hususunda Hz. Peygamber (s.a.v) uyarılarda bulunmuştur. Bu bağlamda Hz. Âişe (ö. 58/678) (r.a) “Resulullah, üç günden kısa bir sürede Kur'an'ı(hatmederek) okumazdı” demiştir.¹⁶⁴

2.3.2.2.Kurân'ı Tefekkür Ederek Okumaları

İlâhî vahiy ferdi/toplumunu dönüştürmeyi ve yeniden inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu minvalde onun bir tecellisi olan Kur'ân-ı Kerîm'in ihtiva ettiği ilkelerin anlaşılması ve bunların pratik hayattaki uygulamaları hem aklen hem de naklen zorunluluktur denebilir. Kur'an'daki “Hiç düşünmez misiniz?”, “Aklınızı kullanmaz mısınız?”, “tefekkür etmez misiniz?” ifadeleri inananları Kur'an âyetleri üzerinde düşünmeye teşvik etmektedir.¹⁶⁵

Düşünüp anlamayı ifade eden tezekkür, tedebbür, tefakkuh ve taakkul terimleri bu konuda öne çıkmaktadır. Temelde aynı anlama gelen bu kavramlar arasında bazı ince farklar bulunmaktadır. Tezekkür öğüt alma maksadıyla geçmişe yönelik düşünme; tedebbür murâd-ı ilâhîyi anlama çabası, geleceğe yönelik düşünme; tefakkuh bir şeyi delilleriyle derinlemesine anlamak, taakkul ise geçmiş ve gelecek ile bağ kurma anlamına gelmektedir. Sahabenin Kur'an tilâveti bu kavramları kapsayan bir okuma biçimidir.¹⁶⁶

2.3.2.3. Kurân'ı Hayata Tatbik Etmeleri

Sahabe nesli için Kur'an tilâvetinin düz bir okuma eylemi olmadığını önceki bölümlerde ifade etmiştik. Onlar için Kur'an tilâveti lafız, anlam ve amel boyutlarından oluşan çok katmanlı bir eylemdi. Hz. Peygamber'in “Kur'an'ı okuyun

---

¹⁶³ a.g.m., 104-5.

¹⁶⁴ Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, çev. Muhammed Abdülkâdir Atâ, c. 2 (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 138.

¹⁶⁵ Ünal, “Kuran'ı İçselleştirme Biçimi Olarak Sahâbe Tilaveti Biçimleri”, 106.

¹⁶⁶ Ünal, 106; *Tedebbür, Tefakkuh ve Tezekkür ne demektir?* - Âdem Ergül, 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=WiH-fA9VnB4>.

ve onunla amel edin”¹⁶⁷ emrini duyan sahabe okuyup üzerinde derinlemesine düşündüğü âyetleri amel boyutuna dökmede acele ediyordu. Bu sebeple onlar her bir âyeti önce okuyor, anlıyor ve pratik hayatta uygulamaya geçiriyorlardı.

Kur’an’ın yirmi üç yılda tedricen indirilmesi sahabenin de Onu düşünerek, anlayarak ve uygulayarak öğrenmesini sağlamıştır. Sahabe, Kur’an eğitimine sadece lafzî bir öğrenme olarak yaklaşmamış bilakis her ayeti amel boyutuyla da ele almıştır. Nitekim onlar, Hz. Peygamber’den on ayet öğrendiklerinde, bu âyetlerin bilgi ve hükümlerini tam olarak kavrayıp hayatlarına tatbik etmeden yeni ayetler öğrenmeye geçmiyorlardı. Bu hususta sahâbîlerin “Biz Kur’an’ı ilim ve amelle birlikte öğrendik” dedikleri nakledilmektedir.¹⁶⁸ Bu konuyla ilgili Hasan-ı Basrî’nin (ö. 110/728) şu ifadeleri dikkat çekicidir: “Kur’an kendisiyle amel edinmek için indirildi. İnsanlar ise onun okunmasını amel yerine koydular”.¹⁶⁹

Kur’an ayetlerini üzerinde tefekkür ederek okuma ve onu yaşama faaliyeti yalnızca sahabeye mahsus bir sorumluluk değil, nebevî eğitime dayanan ve devamlılık arz eden bir idrak sürecidir. Kur’an’ın otantik üslûbunun korunması ve gelecek nesillere sahit bir biçimde aktarılması için Hz. Peygamber bazı sahâbîleri mukrî (öğretici) tayin etmiştir. Bu bağlamda “Kur’an’ı şu dört kişiden öğreniniz. Bunlar; İbn Mes‘ud, Ebû Huzeyfe’nin azatlısı Sâlim, Übey b. Ka‘b ve Mu‘âz b. Cebel’dir”¹⁷⁰ hadisi dikkat çekicidir.

2.3.3. Kur’an Tilâvetinde Arap-Mevali Ayrımı

İslâm toplumunun oluşum sürecinde bireylerin; yaşadığı çevre, tarihsel birikim, yerleşik kültürel kalıplar/değerler, toplumdaki siyasal yapı, dini anlama ve yorumlama biçimlerini etkilemiş ve şekillendirmiştir. Bu minvalde dinin anlayış ve yaşayış biçimleri farklılık göstermiştir. Farklı etnik grupların bir arada yaşadığı toplumlarda

¹⁶⁷ Ahmet b. Hanbel, Müsned, III. 428; V. 306.

¹⁶⁸ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir b Yezid Taberi, *Câmiü’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’an*; (Kahire: el-Matbaatü’l-Meymeniyye, 1903), I/61; Ünal, “Kuran’ı İçselleştirme Biçimi Olarak Sahâbe Tilaveti Biçimleri”, 109-10.

¹⁶⁹ Ünal, “Kuran’ı İçselleştirme Biçimi Olarak Sahâbe Tilaveti Biçimleri”, 109.

¹⁷⁰ Buhârî, “Fezâilü Ashâbi’n-Nebî”, 26, 27

bu çeşitlilik zenginlik olarak görülse de toplumda ayrışmaları da beraberinde getirmiştir. İslâm toplumu da çeşitli sosyal ve kültürel gruplarla zenginleşmiş; fetih hareketleri ve tebliğ faaliyetleri ile farklı coğrafyalardaki etnik gruplar Müslüman olmuştur. Bu durum Arap toplumunda önemli dönüşümlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Toplumda mevcut olan sosyal kategorilere yeni bir tanesi daha eklenmiştir. Bu yeni sosyal kategori Arap olmayan Müslümanları ifade etmek için kullanılan *mevâlî*dir.¹⁷¹

“Mevlâ” kelimesinin çoğulu olan *mevâlî* “mâlik, köle, hâmi, yardımcı, azat edilmiş köle, azat eden efendi, koruyucu” gibi pek çok zıt manayı aynı kökte barındıran bir kelimedir.¹⁷² Kur’ân-ı Kerîm’de *mevâlî* “dost, yardımcı, akraba, mirasçı”¹⁷³ anlamlarında; *mevlâ* kelimesi ise çoğunlukla Allah için kullanılmıştır.¹⁷⁴ Bünyesinde barındırdığı bu anlam çeşitliliği *mevâlî*nin sosyo-kültürel konumunun tanımlanmasında da açıkça görülmektedir. İlk dönemlerde azat edilmiş köleleri ifade etmek için kullanılmış, Râşid Halifeler döneminin sonunda ve özellikle Emevîler döneminde anlamı genişleyerek Arap olmayan Müslümanlar için kullanılan bir kelimeye dönüşmüştür.¹⁷⁵ Bu dönüşümün yansımalarını yalnızca kavramsal değil ilmî ve dinî temsil alanlarında da görmek mümkündür.

Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminde *mevâlî* sayısının oldukça az olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte bu grup sosyal hayatta hiçbir ayrımcılığa maruz kalmamıştır. Hız. Peygamber, ashâbı arasında bulunan *mevâlî*leri toplumdaki diğer bireylerden ayırmadığı gibi sosyal ve idarî hayata aktif bir şekilde katılmaları noktasında teşvik etmiştir. Suheyb-i Rûmî (ö.38/659), Bilâl-i Habeşî ve Selmân-ı Farisî’i gibi farklı etnik kökenlere sahip sahâbîler yalnızca *mevâlî* kimlikleriyle değil ilimleri, sadakatleri ve

---

¹⁷¹ Osman Aydın, “Mezheplerin Oluşum Sürecinde *Mevâlî*’nin Rolü”, *Hitit Üniversitesi (Gazi Üniversitesi) Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* II, sy 3 (Ocak 2003): 1.

¹⁷² Ebü’l-Fazl Muhammed b Mükerrrem b Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, c. 15, (Beyrut: Dâru Sadır, t.y.), 408-9.

¹⁷³ Meryem 19/5; el-Ahzâb 33/5; en-Nisâ 4/33.

¹⁷⁴ Adnan Demircan, *İslam tarihinin ilk döneminde Arap-Mevali ilişkisi*, Beyan yayınları; 231 (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 34.

¹⁷⁵ a.g.e., 35.

İslâm'a hizmetleri ile de öne çıkmışlardır.¹⁷⁶ Cahiliye döneminde hür Araplarla aynı haklara sahip olamayan mevâlîye olan bu yaklaşım İslâm'ın eşitlik ve evrensellik ilkesini vurgulayan bir tutum olarak dikkat çekmektedir. Bu durum halifeler döneminde de devam etmiş ancak Emevîler döneminde saltanat sisteminin benimsenmesiyle birlikte Arap-Mevâlî ayrımı belirgin hâle gelmiştir.¹⁷⁷ Kabilecilikten ırkçılığa geçiş yapılan bu dönemde Araplar, diğer kavimlerden daha önce İslâm'a girdikleri için kendilerini dinî otorite olarak görüyor, diğer Müslümanlardan daha faziletli olduklarına inanıyorlardı.¹⁷⁸ Ortaya çıkan yeni düzende mevâlî idarî, siyâsî ve sosyal alanlarda Araplar ile aynı haklara sahip olamamış, onların yararlandığı imkânlardan faydalanamamıştır.¹⁷⁹

Emevîler döneminde Araplar ve Mevâlî arasında belirginleşen ayrımcılığın, sosyal, siyasal ve idarî alanlarda sınırlı kalmadığı ve dinî uygulamalara da yansıdığı bilinmektedir. Özellikle imâmet meselesinde mevâlînin namaz kıldırmasının hoş karşılanmadığına ve arkasında namaz kılmanın tevazu göstergesi sayıldığına dair bazı rivayetler nakledilmektedir. Ancak tarihî bağlamı göz ardı ederek bu tutumu tüm Arapların düşüncesi olarak genellemek doğru değildir. Nitekim namaz kıldırma meselesindeki ölçüt, kıldıracak kişinin Kur'an'ı iyi bilmesi ve Arapça telaffuzunun düzgün olmasıdır.¹⁸⁰ Arapçayı sonradan öğrenen mevâlîye karşı sergilenen bu tutum, lafzî doğruluğa verilen önemin bir yansımasıdır. Günümüzde de bu hassasiyetin tezahürlerini görmek mümkündür. Kur'an tilâvetinde ülkemizde yaygın olan tilâvet üslubu ile Arap coğrafyasındaki tilâvet tarzının farklı olmasının temeli tarihî olarak bu fonetik hassasiyetlere/duyarlılıklara dayanmaktadır.

Emevîler döneminde mevâlî, ilimlerin teşekkülünde aktif rol almıştır. Yaşadıkları sosyal dezavantajlar onları dinî ilimlere yöneltmiş; tefsir, hadis, kıraat ve fıkıh

---

¹⁷⁶ a.g.e., 38.

¹⁷⁷ Âdem Apak, "Emevîler Döneminde Arap-Mevâlî İlişkisi ve İslâmlaşma", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti 3: Emevîler III* (2018): 302.

¹⁷⁸ Yunus Emre Gördük, *Tâbiîn döneminde Kur'an tefsiri [Nafi' Mevla İbn Ömer örneği]*, Siyer yayınları; 91. Tefsir; 1 (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 28.

¹⁷⁹ Aydın, "Mezheplerin Oluşum Sürecinde Mevâlî'nin Rolü", 6.

¹⁸⁰ Demircan, *İslam tarihinin ilk döneminde Arap-Mevâlî ilişkisi*, 66.

alanlarında ciddi çalışmalar ortaya koymuşlardır. İlmî hareketlerin başında yer alan mevâlînin, dönemin tercüme ve yüksek seviyede ilmî araştırmalarının yapıldığı Beytülhikme'nin eğitim kadrosunda yer aldığı bilinmektedir.¹⁸¹ Basra, Kûfe ve Mekke gibi merkezlerde yetişen mevâlî âlimler, bu merkezlerde teorik ve pratik bilgi üretimiyle dikkat çekmişlerdir. Tefsir alanında Mücâhid b. Cebr, İkrime, Vâsıl b. Atâ (ö.132/749), Tâvûs b. Keysân; kıraat alanında Âsım b. Ebi'n-Necûd (ö. 1237/745), İmam Âsım ve Ali b. Hamza el-Kisâî (ö.189/805?); Arap dil bilgisi alanında ise bir otorite/ekol kabul edilen Sîbeveyhî (ö.180/825?) öne çıkan mevâlî âlimler arasında zikredilir.¹⁸² Mevâlî âlimler için Arapça her ne kadar sonradan öğrenilen yeni bir dil olsa da onlar mevcut dilsel zorlukları aşarak kıraat ilminin gelişmesinde önemli katkılar sunmuşlardır.

2.3.3.1.Kur'an Tilâvetinde Mevâlînin Rolü

Kur'an tilâveti hem lafzî hem manevî boyutları olan; Arapçanın fonetik kurallarına tam hâkimiyet gerektiren bir ibadet biçimidir. Kur'an'ın Arapça nâzil olması ve bu alanın dilin fonetik kurallarına hâkimiyet gerektirmesi, Arapların tilâvette “doğal üstünlük” iddialarını meşrulaştırmalarına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla bu yaklaşım mevâlînin Kur'an tilâvetinde ve kıraat ilminde yetkin olmalarını zorlaştırmıştır. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi mevâlî âlimler ilmî alandaki bu ayrımcılığa ve zorluğa rağmen İslâmî ilimlerin gelişimine ciddi katkılar sunmuşlardır.

Mevâlînin ilmî anlamdaki katkılarının yanı sıra Arap dilindeki yapısal bozulmalarda dolaylı da olsa rol oynadığı bir gerçektir. Arapçayı sonradan öğrenmeleri ve kendi dillerindeki birtakım fonetik özellikleri Arapçaya taşımaları lahn olgusunun toplumda sık sık gündeme gelmesine sebep olmuştur. Tilâvet konusunda mevâlînin mahreç ve telaffuz hataları yapması; bu hataların Araplar arasında da yayılması eleştirilmiştir. Bu eleştiriler etnik ve fonetik farklara karşı bir ön yargının varlığına işaret etmektedir. Günümüz tilâvet ikiliğinin de tarihteki bu olguya dayandığını söylemek mümkündür. Araplar kendilerini bu konuda otorite kabul ederken mevâlî olarak tanımlanan Türkler ve diğer milletler fonetik konusunda eleştirilmiştir.

¹⁸¹ Aydınlı, “Mezheplerin Oluşum Sürecinde Mevâlî'nin Rolü”, 12.

¹⁸² Hüseyin Algül, *İslam tarihi*, c. III (İstanbul, 1991), 152; Demircan, *İslam tarihinin ilk döneminde Arap-Mevali ilişkisi*, 112-14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN TİLAVETİNDE ARAP-TÜRK TAVRI: BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

Kurân tilâveti, ilâhî metnin okunmasını ifade eden bir ibadet olmanın ötesinde kimliksel bir temsil alanı olarak görülmüştür. Kur'an Arapça nâzil olmuş, başlangıçtan itibaren bu dilin ses ve fonetik özelliklerine göre okunmuştur. İslâmiyet'in geniş coğrafyalara yayılmasıyla birlikte çeşitli etnik gruplar Müslüman olmuştur. Arapça öğrenmeye başlayan bu grupların hem kıraat ilmine hem de tilâvet üslubuna görünür katkıları olmuştur ancak bu katkılar benimsenmemiş zaman zaman eleştirilmiştir. Dilsel farklılıklar etrafında toplanan eleştiriler, yöresel/etnik tilâvet üslubunun oluşmasını beraberinde getirmiştir. Tilâvetteki bu üslup farklılığının günümüze yansımaları devam etmektedir. Arap coğrafyasında hâkim olan tilâvet üslubu/tarzi "klasik tavır", ülkemiz gibi Arap olmayan coğrafyalarda gelişen tilâvet üslubu ise "yerel tavır" olarak nitelenmiş ve bu tavırlar arasında birtakım farklar olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde tilâvetteki tavırları, bu tavırlar arasındaki farkları ve bu farklara sebep olan faktörleri ele alacağız.

3.1.Tilavette Yöresel- Etnik -Sekte Tavrı

Farklı dil ve kültürlere sahip toplumların Müslüman olmasıyla birlikte, Kur'an tilâvetinde de çeşitli telaffuz ve nağme farklılıkları gündeme gelmiştir. Kur'an tilâvetinde oluşan bu çeşitlilik mevâlî olarak isimlendirilen toplumların etrafında şekillenmiştir. Kur'an tilâvetinin lafzî doğruluğu ve mana derinliğini muhafazaya yönelik bir ibadet olması, mevâlî toplumların telaffuzlarının eleştirilmesine sebep olmuştur. Bu toplumların kendi dil özelliklerini Arapça'ya taşımaları, hareke ve mahreç hatalarına düşmeleri Arapça'nın otantik üslubuna verilen bir zarar olarak görülmüştür. Bu hataların Arapça'yı fesahatinden uzaklaştıracağı ve dolaylı olarak tilâveti olumsuz olarak etkileyeceği endişesi ortaya çıkmıştır. Bu endişe ve eleştirilerin bir kısmı gerçekten yerinde olsa da önemli ölçüde etnik önyargılar sebebiyle olduğu söylenebilir.

Tarihsel bir gerçeklik olarak önümüze çıkan tilâvet tarzlarındaki farklılaşmanın günümüzde de devam ettiğini görmekteyiz. Farklı bölgelerde ortaya çıkan tilâvet

tarzları gerek fonetik gerek tilâvette kullanılan mûsiki yönlerinden belirgin olarak ayrılmaktadır. Bu bağlamda tertil esaslarını dikkate alarak yerel ses ve nağmeler ile Kur'an'ın okunması tilavetteki tavır farklılığını oluşturmaktadır. Kur'an tilâveti yalnızca lafzın korunmasını değil fonetik doğruluğu da esas alan bir ibadettir. Zamanla tilâvetin icrası, farklı bölgelerde dil, lehçe, kültür gibi etmenler ile şekillenmiş yöresel ve etnik tilâvet tarzları ortaya çıkmıştır. Bu tarzlar İslâm coğrafyasında gözle görülür bir çeşitlilik meydana getirmiş, tilâvet aynı zamanda kültürel bir temsiliyet hâline gelmiştir.¹⁸³

Kur'an tilâvetinde, tecvîd kurallarında evrensel olarak kabul gören uygulamaların dışına çıkılması; harflerin mahreçlerine ve sıfatlarına yerel fonetik özelliklerin eklenmesi/yansıtılması “tilâvette yöresel-etnik-sektek tavır” olarak nitelenebilir. Türkçe, Farsça ve Urduca gibi farklı dillerin konuşulduğu coğrafyalarda tilâvetteki dilsel ve kültürel izler açıkça görülmektedir. Bu kültürel izleri özellikle mahreçlerde, kelimelerin telaffuzunda, nağmelerde ve okuyuş hızında görmek mümkündür.¹⁸⁴ Bir harfin mahrecinde yapılan hata mananın değişmesini etkilediği için, fonetik açıdan Arapça hassas bir dil olarak kabul edilir. Mevâlî toplumlar kendi dil özelliklerini farklı şekillerde/derecelerde Arapça'ya yansıtmaktadır. Bu minvalde Türkçe'de olmayan “ha (ح), “dad (ض) gibi harflerin mahreçlerindeki kaymalar yahut ince harflere verilen “ü” sesi bu duruma örnek gösterilebilir. Mahreçlerdeki kaymalar diğer diller için de söz konusudur. Bu durum zamanla tilâvetteki yöresel tavır olarak tanımlanan okuyuş şekillerini ortaya çıkarmıştır.¹⁸⁵

Kur'ân-ı Kerîm tilâveti lafzî doğruluk, anlam ve ses olmak üzere üç boyuttan oluşan bir icrayı (icra derken) ifade eder. Bu bağlamda tilâvetin ses boyutunun doğrudan mûsiki ilmi ile alakalı olduğu görülmektedir. Zira kullanılan nağmeler ve ritmik yapı Kur'an'ın etkili okunmasında önemli olmakla beraber kültürün yansıtılmasında da

---

¹⁸³ Mehmet Ali Sarı, *Kur'an tilavetinde Türk tavır ve merhum temsilcileri: inceleme araştırma.*, Mihrabad yayınları; 72 (İstanbul: Mihrabad Yayınları, 2021) s.39.

¹⁸⁴ Mustafa Atilla Akdemir, “Yöresel Tavır Bağlamında Sahih Tilavet Kriterleri”.s.29.

¹⁸⁵ a.g.m., 28-29.

etkilidir.¹⁸⁶ Her bölgenin kendine has melodik okuyuşu vardır. Örneğin Türk tilâvet tavrının/tarzının ses karakteristiğinde Bayatî makamının perdeleri kullanılmaktadır. Mısır’da ve diğer Arap ülkelerinde ise genellikle rast, hicazkâr ve sabâ makamları kullanılmaktadır.¹⁸⁷ Tilâvette makam duyguyu artırarak anlamın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamakla birlikte aşırıya kaçılması durumunda tertil ve tecvid sınırlarının ihlâl edilmesine sebebiyet verebilir.

Tilâvette yöresel tavır problemi yalnızca Arap olmayan/mevali toplumlarda ortaya çıkan bir mesele olarak görülmemelidir. Nitekim Arap dilinin de kendi içerisinde Yarımada, Irak, Suriye, Mağrip ve Mısır olmak üzere farklı lehçeler barındırdığı bilinen bir gerçektir.¹⁸⁸ Dolayısıyla Araplar arasında mevcut olan lehçeler arası fonetik farklılık meseleyi müşterek bir zemine taşımaktadır.

Tilâvet sadece Kur’an’ı Kerîm’in seslendirilmesi/okunması değil dilin fonetik yapısının ve mûsiki geleneğinin yansıdığı bir ibadettir. Bu bağlamda yerel/yöresel tavır harflerin mahreçlerinde ve sıfatlarında meydana gelen değişiklikler, hareke seslerinin farklılaşması ve okuyuş süratinde yaşanan sapmalarda belirgin olarak gözükmetedir.¹⁸⁹

Bu çalışmanın temelini Arap coğrafyasında yaygın olan ve “Arap tavrı” olarak nitelendirilen tilâvet tavrı ile Türkiye’de hâkim olan yerel tavrın karşılaştırmalı olarak incelenmesi oluşturmaktadır. Bu iki tavır arasındaki fonetik, tecvîdî ve nağme farklılıklarının analiz edilmesi hedeflenmektedir. Tilâvet alanında ortaya çıkan bu ikili tavır “hangi tavır doğrudur?” sorusunu beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda öncelikle tavır farklılıklarının ortaya çıkmasında etkili olan faktörler ele alınacaktır.

---

¹⁸⁶ Esra Yılmaz, “İstanbul Tavrı Kur’an-I Kerîm Tilâvetinde Kerim Öztürk’ün Kırâati Çerçevesinde Fatiha Sûresi; Makam Analizleri ve Notasyon”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, sy 2 (25 Aralık 2023): 150, <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.2.02>.

¹⁸⁷ Sarı, *Kur’an tilavetinde Türk tavrı ve merhum temsilcileri: inceleme araştırma.*, 40-41.

¹⁸⁸ Eyyup Karaca, “Arap Lehçeleri”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, sy 95 (2023): 183.

¹⁸⁹ Mustafa Atilla Akdemir, “Yöresel Tavır Bağlamında Sahih Tilavet Kriterleri”. s.29.

3.2. Tilâvet Tarzını Belirleyen/Etkileyen Faktörler

Kur'an tilâvetinde farklı bölgelerde gelişen yöresel ya da etnik temelli okuma biçimlerinin ortaya çıkışı çok boyutlu bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. Nitekim bu farklılaşma bireysel tercih veya kültürel bir estetik anlayışı değil; sosyal, coğrafi dilsel ve eğitimsel etkilerin bir ürünüdür. Zira her toplumun tarihî birikimi, dil yapısı, eğitim-öğretim yöntemleri ve kültürel yapıları Kur'an tilâvet tarzlarını etkilemektedir. Bu bağlamda, yöresel tavırların oluşmasını etkileyen unsurlar başlıklar hâlinde ele alınacaktır.

3.2.1. İcâzet Geleneği

İcâzet terimi genel olarak “öğretme ruhsatı” olarak tanımlanır ve daha özel olarak alanında uzman bir hoca tarafından, derslerini başarıyla tamamlayan ve öğrendiği ilmi öğrencilere aktarma yeteneği kazanan bir öğrenciye verilen ruhsatı/izni/sertifikayı ifade eder.¹⁹⁰

Dinî ilimlerin aktarım süreci(rivâyet) ilim geleneğimizde Hz. Peygamber'den (s.a.v) başlayarak güvenilir râvîler ve sahih bir rivâyet zinciri aracılığıyla nesiller boyu devam etmiştir. İslâm geleneğinde ilmin temelini, Hz. Peygamber'e (s.a.v) Cebrâil vasıtasıyla gelen vahyin/ilmin sahabe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn aracılığıyla ulemaya aktarılması oluşturur. Kur'an'ın hem lafzî olarak muhafaza edilmesi hem de Hz. Peygamber'den (s.a.v) gelen tilâvet üslûbunun korunması için sahih bir rivâyet zinciri bu noktada önem arz etmektedir.¹⁹¹ Bu bağlamda Kur'an tilâvetinin nesiller boyu aktarımı yalnızca yazılı bir metne değil sese ve kıraate dayalı bir süreçte gerçekleşmiştir.

Bu aktarım süreci esasında “icâzet” geleneği etrafında şekillenmiştir. Kıraat ilminde icâzet, okuyucunun Kur'an lafızlarını usulüne uygun okuyacak bir nitelikte olduğuna dair verilen yeterlilik belgesini ifade etmektedir. Bu niteliklerin sözel olarak ifade edilmesine “şefevî icâzet” denir. Şefevî icâzet Kur'an'ın bir kısmının ya da tamamının bir üstada okunması (arz) veya üstattan dinlenilmesi (semâ) suretiyle bir ya da birden

---

¹⁹⁰ Mesut Idrız, “İslâm Eğitim Yaşamında İcâzet Geleneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1, sy 3 (01 Temmuz 2003): 175.

¹⁹¹ a.g.m., 175-1756.

fazla kıraat imamının kıraatine uygun şekilde okumada yeterli olmak suretiyle elde edilen bir icâzet türüdür.¹⁹²

Hz. Peygamber (s.a.v) döneminden itibaren bu icâzet geleneği/müşâfehe usûlü titizlikle sürdürülmüştür. İslâm devletinin sınırlarının genişlemesiyle birlikte Hz. Osman mushafları Kûfe, Basra ve Hicaz bölgesine gönderilmiştir. Mushaflarla birlikte bu bölgelere gönderilen görevli hocalar burada kıraat ilminin temellerini atarak kıraat merkezlerinin oluşmasında aktif rol oynamışlardır. Bu merkezlerde kıraat eğitimi veren âlimler, kelimelerin telaffuzunda yalnızca mahreç ve sıfatlara değil med, kasr, idğam ve imâle gibi kıraate özgü keyfiyet hususlarına da önem vermişlerdir. Bu hususlardaki tercihleri ve yorumları, talebelerine aktardıkları tilâvet anlayışını şekillendirmiştir. Böylece her bölge kendi tilâvet karakteristiğini kazanmıştır.¹⁹³

Bu noktada Kur'an eğitim ve öğretiminin fem-i muhsin sahibi bir üstat tarafından yapılması konusuna da dikkat çekmek gerekmektedir. Zira Kur'an lafızlarının doğru telaffuz edilmesi, tertîl ve tilâvet kaidelerine uygun şekilde öğrenilmesi ve bu şekilde aktarılması önemlidir. Fem-i muhsin sahibi olan kişiler, tecvîd kurallarına hâkim, tilâveti düzgün, okuma ve okutma becerisi olan kişilerdir. Kur'an'ı öğrenmeye talip olan kişi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) Cebrâil (a.s) aracılığıyla aldığı gibi tilâvet ve kıraati bir üstattan almalıdır. Kur'an tilâvet geleneği teknik bir icra olmanın ötesinde hoca ve talebe arasında manevi bir aktarım geleneğidir. Talebe yalnızca hocanın kıraatini değil onun üslûbunu ve ahlâkını da manevî bir miras olarak alır. Üstat ise sahip olduğu Kur'anî bilgiyi gelecek nesillere aktarılması gereken ilâhî bir emanet olarak görür. Tüm bunlar kıraat silsilesinin devamı için oldukça önemlidir.¹⁹⁴

---

¹⁹² Mehmet Ali Sarı, "İcâzet", içinde *İslâm Ansiklopedisi*, c. 21 (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 400.

¹⁹³ Abdülhamit Birışık, *Kıraat ilmi ve tarihi*, 2. baskı (Bursa: Emin Yayınları, 2014), 74-75; Mehmet Ali Sarı, "İcâzet", 400.

¹⁹⁴ Recep Akakuş, "Kıraat İlminde İcâzet Geleneği, Reisü'l-Kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi: Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, 2015, 538.

3.2.1.1. İcâzet Geleneğinin Günümüze Yansımaları

İlmî geleneğimizde Kur'an tilâvetinin muhafaza edilmesindeki temel yöntemlerden biri olan müşâfehe (ağızdan ağıza/yüz yüze öğretim) usûlü, ilk dönemlerde titizlikle uygulanmıştır. Bu sayede tilâvetin otantik üslûbu sağlıklı bir şekilde nesilden nesile aktarılmıştır. Ancak zamanla, İslâm coğrafyasının genişlemesi, öğrenci sayısının artması, öğretimdeki disiplinin zafiyete uğraması ve gelişen teknolojik imkânlar sebebiyle müşâfehe usulünün niteliğinde birtakım zaafaların meydana geldiği görülmektedir.¹⁹⁵

Günümüzde kıraat ilmini öğrenmek isteyen bir talebede çoğu zaman yalnızca hafızlık şartı aranmakta ancak hafızlığın mahiyeti, Arapça bilgisi ve dinî ilimlerdeki alp yapısı sorgulanmadan eğitim süreci başlatılmaktadır. Bunların yanı sıra derslerde devam konusundaki tavizler ve derslerin hocalarla değil kalfalar ile takrir edilmesi süreçteki diğer olumsuzluklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an tilâvetinde temel teşkil eden konuların yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü ihmâl edilmesi öğrencilerde telaffuz, ses ve mânâ aktarım problemlerine sebep olmaktadır. Bu öğrencinin/hocanın şahsî kusuru ile sınırlı kalmamakta tilâvetin kültürel aktarımında sistemsal bir kriz olarak görülmektedir.¹⁹⁶

Ülkemizde 1970'li yıllarda Dr. Lütfi Doğan ve Dr. Tayyar Altıkulaç öncülüğünde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından günümüzdeki ismiyle "Haseki Abdurrahman Gürses Kıraat Dini İhtisas Merkezi" kurulmuştur. Bu merkez ülkemizdeki nitelikli kıraat eğitimi/öğretimi yapması açısından oldukça önemli bir yerdir. Dijitalleşme çağının getirdiği önemli dönüşümlerden biri bilgiye erişimin kolaylaşmasıdır. Bu durum Kur'an tilâvet biçimlerine ulaşımı da kolaylaştırmış, farklı coğrafyalarda benimsenen tilâvet tavırlarına ulaşım son derece mümkün hâle gelmiştir. Ancak kıraat eğitimindeki üstat-talebe ilişkisinin önemi kurumların öğretim metotlarının gelişen şartlara uyum sağlar nitelikte düzenlemesi gerektiğini göstermektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Mustafa Atilla Akdemir, "Yöresel Tavır Bağlamında Sahih Tilavet Kriterleri", 31.

¹⁹⁶ a.g.m., 31.

¹⁹⁷ Akakuş, "Kıraat İliminde İcâzet Geleneği, Reisü'l-Kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi", 540.

3.2.2. Coğrafi ve Sosyo-Kültürel Farklar

Kur'an tilâveti salt bireysel bir seslendirme değil; içinde bulunduğu toplumun dilsel, kültürel ve ses özelliklerini yansıtan bir faaliyettir. Her dilin kendine özgü fonetik bir yapısı ve ses/nağme eğilimi vardır. Bunlar tilâvetin yöresel olarak şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

Arapça'nın sonradan öğrenildiği coğrafyalarda harflerin mahreç ve sıfatlarında dair birtakım hatalar yapılması çok olağandır. Arapça'nın ana dil olarak konuşulduğu bölgelerde ise harflerin mahreç ve sıfatlarında bu fonetik zorluklar yaşanmamaktadır. İlk bakışta bir avantaj gibi görünen bu durum, tilâvetin icrasında aşırı hızlanmalara yol açarak tertîl kurallarının ihlâl edilmesine sebep olmaktadır. Tilâvetin doğal akıcılığına güvenerek hızlandırılan okuyuşun “tefekkür” boyutunu zayıflattığı gözlemlenmiştir.

Arapça gramerine dair günümüze ulaşan ilk hacimli eserlerden birinin müellifi olan Sîbeveyhi (ö. 180/796) Arapça'da harflerin on altı mahrecinin olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁸ Yukarıda ifade edildiği gibi ana dili Arapça olmayan toplumların bu mahreçleri doğru şekilde telaffuz edebilmeleri ciddi bir eğitim sürecini gerektirmektedir. Bu süreçte özellikle boğaz harfleri (ع-ح) gibi gırtlak bölgesinin aktif kullanılmasını gerektiren sesler, bu mahreçlere alışık olmayan bireyler-toplumlar için zorlayıcı olabilmektedir. Aynı şekilde Türkiye'de telaffuzu en çok tartışılan “dâd (ض)” harfi de bu duruma örnek gösterilebilir. Ancak telaffuz güçlüğü sadece bu harflerle ve bizim ülkemizle sınırlı değildir. Benzer şekilde İran, Hindistan ve Pakistan gibi coğrafyalarda “lâm (ل)” harfinin incelik ve kalınlık noktasında farklı biçimlerde telaffuz edildiği gözlemlenmektedir.¹⁹⁹

Bu hususta Arap toplumlarının Kur'an tilâvetinde hiçbir harfin mahreç ve sıfatında problem yaşamadığı ve tekdüze bir okuyuş tarzına sahip olduğu genellemesine varmak doğru olmaz. Zira Arap coğrafyasının kendi içinde farklı lehçeleri barındırdığı ve

¹⁹⁸ Ebû Bişr Amr b Osman b Kanber el-Harisi Sibeveyhi, *Kitâbu Sibeveyhi*, ; ([Kahire] : Mektebetü'l-Hancı, 1977) IV, 433. Ğanim Kaddûrî el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde-*, Marmara Üniversitesi Kıraat İlmî Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi neşriyat serisi; 1 (İstanbul : İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2021), 190. ;

¹⁹⁹ Mustafa Atilla Akdemir, “Yöresel Tavrı Bağlamında Sahih Tilavet Kriterleri”, 30-31.

günlük hayatta bireylerin tam olarak fasih Arapça ile konuşmadığı bilinen bir gerçektir. Bu sebeple, fasih Arapça ile teması olmayan ya da onu eğitimsel düzeyde öğrenmemiş bir Arap da bazı harflerin mahreç ve sıfatlarını doğru telaffuz etme konusunda zorluk yaşayabilir. Dolayısıyla Kur'an tilâvetinde yaşanan bazı telaffuz zorluklarının sadece Arap olmayan toplumlar olarak sınırlandırmamalı, lehçe çeşitliliğine bağlı olarak Arap coğrafyasında da yaşanabileceği göz ardı edilmemelidir. Nitekim tilâvette lafzî doğruluğun doğuştan gelen bir özellik olmadığını çalışma ve gayretle elde edileceğine dair İbnü'l-Cezerî'nin (ö.833/1429) şu sözleri dikkat çekicidir: “Tilâvetin güzel ve doğru olması kişinin gayretle ağız/çene egzersizi yapmasına bağlıdır. (Bu şekilde eksiksiz bir telaffuz elde edilebilir.)”²⁰⁰

3.2.2.1. Kur'an Tilâvetinde Sosyo-Kültürel Kodlar: Mûsiki Etkisi

Sosyo-kültürel arka planın Kur'an tilâvetinde açıkça görüldüğü alanlardan biri de mûsikidir. Tarih boyunca insanlar sevinçlerini, üzüntülerini, kahramanlıklarını ve sevgilerini müzik aracılığıyla ifade etmişlerdir. Bununla birlikte müziğin insanın psikolojik, fizyolojik ve sosyal yönlerine olumlu katkılarda bulunduğu tespit edilmiştir.²⁰¹ Fârâbî (ö.339/950) ve İbn Sînâ (ö.428/1037) mûsiki ve onun insan ruhuna etkileri ilgili araştırmalar yapmış, müzik ile tedavinin ilmi esaslarını kurmuş²⁰²; sesin insan varlığı için zarûrî olduğunu, kişinin ruhunda derin izler bıraktığını ve zihni zinde tuttuğunu ifade etmişlerdir.²⁰³ Araştırmalar da gösteriyor ki müzik, toplumu duygusal ve düşünsel olarak etkileyerek manevi duyguların öne çıkmasına yardımcı olmaktadır. İslâmiyet'in kabulüyle birlikte mûsikinin önemi artmış, özellikle de tilâvet bağlamında yeni bir anlam kazanmıştır. İlk dönemlerde mûsikiye insanları dünyevî zevklere yönlendireceği ve ibadetlerden uzaklaştıracağı endişesi ile ihtiyatlı yaklaşılsa da Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'an'ın güzel ses ile tilâvet edilmesinden hoşnut olması bu

²⁰⁰ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Mukaddimetü'l-Cezerî*, 63.

²⁰¹ Pınar Somakçı, “Türklerde Müzikle Tedavi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sy 15 (01 Aralık 2003): 131.

²⁰² a.g.m., 134.

²⁰³ Emrah Koç ve Hamit Önal, “TÜRK- İSLAM MEDENİYETİNDE MÜZİKLE TEDAVİ”, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 9, sy 2 (05 Ocak 2024): 185, <https://doi.org/10.22252/ijca.1399064>.

sanatın belirli ölçülerde meşru kabul edilmesini sağlamıştır. Zamanla toplumlar kendi kültürel kodlarındaki mûsiki anlayışlarına göre Kur'an'ı tilâvet etmeye başlamışlardır. Türklerin de Müslüman olmalarıyla birlikte sahip oldukları mûsiki geleneği Kur'an tilâvetine yansımış bu çerçevede Kur'an okuyuşları gelişmiştir.²⁰⁴

Müziğin geçmiş dönemlerde tedavi maksatlı kullanıldığı da bilinmektedir. Bu bağlamda makamların hangi milletler üzerinde nasıl bir etkisi olduğuna dair çalışmalar yapılmış; hüseyini makamı Araplara, ırak makamı Acemlere, uşşak makamı Türklere, buselik makamı da Rumlara daha çok dinletilmiştir.²⁰⁵ Bu makamların Kur'an tilâveti ile de özdeşleştiği görülmektedir. Bu durum farklı bölgelerde Kur'an tilâvetinin kültürel bir temsilin tezahürü olduğu ve gelenekler ile şekillendiğini göstermektedir.

3.2.3.Yazılı Kaynaklara Erişimde Sıkıntılar

Tecvîd ve kıraat ilimleri, tedvin döneminden bu yana zengin bir yazılı literatürün oluşmasına vesile olmuş; çok sayıda klasik eser ortaya konulmuştur. Bu alanda kaleme alınan eserlerin neredeyse tamamına yakını Arapça ve manzum formdadır. İbn Mücâhid (ö. 324/935), Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî (ö.437/1045), ed-Dânî (ö.444/1053), İmam eş-Şâtıbî (ö. 590/1193) ve İbnü'l-Cezerî bu alanda temel başvuru kaynağı niteliğinde eserler kaleme almışlardır. Ancak dilsel ve pedagojik birtakım sebepler temel eser kabul edilen bu kaynaklardan istifadeyi sınırlamaktadır.²⁰⁶

Genel olarak İslâm coğrafyasında özelde ise ülkemizde Arapça eğitiminin yeterli ve istenen düzeyde verilememesi, yukarıda belirtilen eserlerin anlaşılması ve aktarılması hususunda ciddi sorunlara neden olmaktadır. Ülkemizde özellikle Osmanlı dönemi sonrasında Arapça eğitiminin kesintiye uğraması genel olarak İslâmî kaynaklar ile temasın zayıflamasına sebep olmuştur. Bu durum kıraat alanında basitleştirilmiş ve Türkçe ya da Osmanlıca yazılmış eserlerin üzerinden verilen bir eğitim modelini ortaya çıkarmıştır. Küçük hacimli ve temel metnin derinliğini taşımayan bu eserler bazı hocalar ve talebeler için daha ulaşılabilir görülmüştür.²⁰⁷

---

²⁰⁴ a.g.m., 184.

²⁰⁵ Somakçı, "Türklerde Müzikle Tedavi", 137.

²⁰⁶ Mustafa Atilla Akdemir, "Yöresel Tavrı Bağlamında Sahih Tilavet Kriterleri", 32.

²⁰⁷ A.g.m., 32.

Bununla birlikte klasik eserlerin eğitim müfredatında olmaması özellikle tilâvet geleneğine dayalı aktarımın da zayıflamasına neden olmuştur. Yazılı gelenek ve müşâfêhe arasındaki dengenin bozulması, kıraat eğitiminde yalnızca hafızlığı veya ses güzelliğini esas alan bir yaklaşımın sergilenmesi ilmî derinlikten uzaklaşıldığını göstermektedir. Bu minvalde klasik eserler ile bağların güçlendirilmesi ve bu eserlerin daha anlaşılabilir şekilde tercüme edilerek müfredatlarda yer alması önem arz etmektedir.

3.2.4.Kur'an Tilâvet Eğitiminde Dijitalleşme

Modern çağda teknolojik gelişmeler pek çok alanda yeni açılımlara/ dönüşümlere sebep olmuştur. Bu dönüşüm eğitim alanıyla birlikte kıraat öğretimini de doğrudan etkilemiştir. Kıraat eğitimindeki dönüşüm, bir hocadan yüz yüze ders okuma merkezli eğitimin yanı sıra dijital mecralara dayalı yeni bir eğitim modelinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle pandemi ve sonrası süreçte çevrimiçi derslerin artması, internetteki açık erişimli video platformları (YouTube) dünyanın her yerinden Kur'an tilâvetlerine zaman ve mekân sınırlaması olmadan ulaşma imkânı sağlamıştır. Eğitim kurumlarına gitme imkânı olmayan kişiler için çevrimiçi dersler bir fırsat olarak görülmektedir.

Eğitimdeki bu dijitalleşmenin beraberinde getirdiği birtakım olumsuzluklar da vardır. Kur'an tilâvet eğitiminde fem-i muhsin bir hocadan eğitim almanın önemli olduğu konusuna değinmiştik. Zira bu eğitim süreci yalnızca lafzî doğruluğu değil, mahreçlerin kontrolünü, hocadan alınan tilâvet tavrını ve hatalara anlık müdahale gibi unsurları içermektedir. Bu bağlamda bireysel olarak dijital ortamda alınan eğitimler, tilâvetin denetimini sağlayamamakta ve bazı hataların pekişmesine sebep olmaktadır. Dijitalleşmenin beraberinde getirdiği her türlü bilgiye ve eğitime erişim imkânı, ilmî gelenekte var olan müşâfêhe usulünü destekleyecek bir araç olsa da tamamen ikame edecek bir nitelikte olmadığı söylenebilir.

3.2.5.Tilâvette Sekter Tutum/ Taassubun Rolü

Kur'an tilâvetinde bölgelere göre ortaya çıkan farklı okuyuş biçimleri yalnızca dilsel sebeplerden kaynaklı değildir. Bu farklı okuyuş biçimleri aynı zamanda nassların yorumlanmasındaki farklılıklar ile yerel geleneklerden beslenmektedir. Bazı bölgelerde belirli tilâvet/telaffuz tarzları ilmî bir zemine dayanmaksızın

benimsenmekte ve sorgulamaksızın uygulanmaktadır. Bu durum zamanla dînî bir değere bürünerek sekter bir yaklaşımla savunulan ekollere dönüşmektedir.

İlmî bir dayanağı olmayan ancak kabul gördüğü bölgede kültürel bir temsiliyet hâline gelen bu uygulamalar zamanla o bölgedeki kalıcı doğrulara dönüşmektedir. Örneğin Mısır ve onun etkisinde kalan Körfez ülkelerinde ihfâ-i şefevî ve iklâb uygulamalarında şekillenen farklı tilâvet edaları bölgesel olarak sahiplenilmiş ve bu şekilde yaygınlaşmıştır.²⁰⁸ Aynı şekilde Türkiye’de de bazı harflerin mahreçlerinin, tecvîd uygulamalarının veya tilâvet tavrının bir üstat üzerinden sorgulamadan sahiplenildiğini ve bu şekilde aktarıldığını söylemek mümkündür.

3.3. Kur’an Tilâvetinde Tavır ve Üslûp

Kur’an tilâvetinin lafzî doğruluk, anlam ve ses olmak üzere çok boyutlu bir icra türü olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda tilâvetin, fonetik ve ses estetiği boyutları üslûp ve tavır kavramı ile anlam kazanmaktadır. Mûsikîde bir eserin ya da ya da çalgının belirli bir bölge, topluluk veya yöresel gelenek çerçevesinde icra edilmesi ve yorum biçimi tavır²⁰⁹; bir çağa mahsus tekniği ya da sanat anlayışını temsil eden icra biçimi ise üslûp olarak ifade edilmektedir.²¹⁰

Bu iki kavram sadece bireysel bir tilâvet icrasını değil bir bölgedeki kültürel mirası da yansıtmaktadır. Nitekim tavır kavramı, Kur’an tilâvetinde yöresel tercihleri; üslûp ise kültürel tarzları temsil etmektedir. Tilâvette tavır; içinde bulunduğu bölgenin ses, nağme ve mûsiki birikimleri ile şekillenir. Herhangi bir tavrı ile icra edilen eser, o tavrın doğduğu kültürel ve coğrafi bağlamı hatırlatır. Örneğin kökeni Batı Afrika’ya dayanan caz müziğini işiten biri, Batı Afrika bölgesini anımsamaktadır. Aynı şekilde Avrupa, Amerika, Orta Doğu ve Uzak Doğu bölgelerine özgü bir tavrı ile icra edilen bir eser

---

²⁰⁸ a.g.m., 34.

²⁰⁹ İlhan Ayverdi, “Misalli Büyük Türkçe Sözlük”, içinde *Tavır* (Kubbealtı Yayınları, 2005), 1212.

²¹⁰ Mustafa Asım Akkuş, “TRT 1 Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma Yarışması Tilâvetlerindeki Benzer Nağmelerin Tespiti Üzerine Bir İnceleme”, *Eskiyeni*, sy 50 (30 Eylül 2023): 804.

dinleyiciye ait olduğu coğrafyanın kimliğini yansıtmaktadır.²¹¹ Bu bağlamda Türk veya Arap tavrı ile okunan bir tilâvet aynı zamanda medeniyetin sesi olarak değerlendirilebilir. Aşağıda çalışmamızın temelini teşkil eden Arap ve Türk tavrı neliği- niteliği ele alınacaktır.

3.3.1.Kur'an Tilâvetinde Arap Tavrı: Neliği-Niteliği

Her kavim, ilâhî mesajı kendi diliyle almıştır. Kur'ân-ı Kerîm de bu bağlamda zaman ve zemin denklemine uygun olarak Kureyş lehçesi ile Arapça olarak indirilmiştir.²¹² Kur'ân-ı Kerîm'i ilk seslendiren/tilâvet eden kişi Hz. Peygamber'dir. Nitekim Kıyâmet suresi 17.âyette “*Onu zihninde toplayıp okumanı sağlama işi bize aittir.*” buyurularak, Kur'an'ın yalnızca vahiy olarak değil tilâvet keyfiyetinin de Allah tarafından korunduğuna işaret edilmiştir. Bu bağlamda Kur'an'ın sadece yazılı değil sesli olarak aktarımının da hassasiyetle ve titizlikle muhafaza edildiği anlaşılmaktadır.²¹³

Ancak günümüz tilâvet tavırlarında gözlemlenen belirgin farklar en doğru okuyuşun hangisi olduğu konusunda birtakım soruları da gündeme getirmektedir. Burada önemli olan husus, Kur'an'ın nâzil olduğu süreçte Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakledilen özelliklerinin korunmasıdır. Bu da ilâhî vahyin hem yazılı şekilde hem de tilâvet ile mümkün olmaktadır.

Çalışmamızda ele aldığımız tilâvet tavrı farklılıklarını incelemek ve analiz edebilmek için öncelikle tilâvetin temel unsurlarına değinmek gerekmektedir. Bir okuyuşun “tilâvet” olarak nitelenebilmesi için tecvîd kurallarına riâyet edilmesi ve nağmeli bir

---

²¹¹ Yılmaz, “İstanbul Tavrı Kur'an-I Kerîm Tilâvetinde Kerim Öztürk'ün Kırâati Çerçevesinde Fatiha Sûresi; Makam Analizleri ve Notasyon”, 152.

²¹² Tetik, “Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber'in Kur'an Tilaveti = The Recitation of the Prophet in Terms of Wording, Meaning and Practice”.s. 138.

²¹³ Ali Yılmaz, “Nüzül Döneminde Kur'an Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi”, *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu*, 2017, 233.

okuyuş olması gerekmektedir.²¹⁴ Tilâvetteki “tavır” farklılığı ise, bu nağmelerin çeşitli coğrafyalarda fonetik alışkanlıklar ile birleşmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.²¹⁵

Bu çerçevede Arap fonetiği ve tecvîd kaidelerine bağlı kalarak Kur’an lafızlarını Arap nağmeleri ile okunması “Arap tavrı” olarak tanımlanabilir. Arap coğrafyasında çeşitli lehçeler mevcut olmakla birlikte, Kur’an tilâvetinde bu farklılığın ve çeşitliliğin oldukça az seviyede olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla “Arap tavrı” ifadesinin, mevcut çeşitliliğe rağmen göreceli bir homojenlik taşıdığı anlamına geldiği söylenebilir. Nitekim Hafız Cihan Kodal kendisiyle yaptığımız bir mülakatta bu konu hakkında: “Sadece okuma çeşitliliği olarak tahkik, tedvir ve hadr bağlamında kısmî farklar olabilir ancak tavır olarak Arap tavrı dediğimizde tek bir tavır anlayabiliriz” ifadelerini kullanmıştır.

Bununla birlikte Arap tilâvet üslûbu denildiğinde akla ilk gelen merkez Mısır’dır. Mısır’da Kur’an eğitimi küçük yaşlarda başlamakta; talebeler Arap dilinin fonetik özelliklerine uygun ve mûsiki temelli bir tilâvet eğitimi almaktadır. Bu durum Arap tilâvet tavrının hem fonetik hem de ses estetiği yönünden güçlü icra edilmesine ve bir ekol hâline gelmesine imkân tanımaktadır.²¹⁶

Arap tavrının öne çıkan temsilcileri arasında Muhammed Rıfat (1882–1950), Abdülfettah Mahmud eş-Şa’saî (1890–1962), Mustafa İsmail (1905–1978), Muhammed Sıddık Minşâvî (1920–1969), Kâmil Yusuf el-Behtîmî (1922–1969), Mahmud Halil Husarî (1917–1980), Abdülbâsit Abdüssamed (1927–1988) ve Muhammed Leysî (1952–2006) gibi kârîler yer almaktadır. Bu isimler yalnızca Arap dünyasında değil, aynı zamanda Türk toplumu nezdinde de dinlenmiş, taklit edilmiş ve örnek alınmıştır.²¹⁷ Özellikle 1934 yılında alınan karar doğrultusunda alaturka müziğin radyolarda yasaklanmasıyla birlikte halk Kahire radyolarına yönelmiştir. Bu

---

²¹⁴ Muhammed Coşkun, “Kur’an’ı İndirildiği Gibi Okumak: Tilâvet Üslûbunun Aslî Kaynağı Üzerine = Reciting the Qur’an As It Was Revealed: On the Original Source of Style of Tilawat”, *Diyanet İlmî Dergi* LIX, sy 3 (2023): 785.

²¹⁵ Sarı, *Kur’an tilavetinde Türk tavrı ve merhum temsilcileri: inceleme araştırma*. 39.

²¹⁶ Akkuş, “TRT 1 Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma Yarışması Tilâvetlerindeki Benzer Nağmelerin Tespiti Üzerine Bir İnceleme”, 805.

²¹⁷ a.g.m., 805-6.

yönelimin doğal bir sonucu olarak Arap tavrından etkilenme artmış; bu durum Kur'an tilâvetinde makam kullanımlarında ve tilâvet hızında kendini göstermiştir.²¹⁸

3.3.2. Kur'an Tilâvetinde Türk Tavrı: Neliği-Niteliği

Yöresel tavırları tanımlanırken en belirleyici unsurun yerel telaffuz biçiminin harflerin mahreç ve sıfatlarına yoğun şekilde yansıtılmak olduğu söylenebilir. Her Müslüman toplum, kendi dil yapısı, fonetik özellikleri ve mûsiki geleneği çerçevesinde Kur'an tilâvetine özgü bir tavır geliştirmiştir. Türklerin de kendine has bir okuyuş tavrı ve tarzı vardır. Türkçe'nin ses özelliklerinin Kur'an lafızlarında, harflerin mahreç ve sıfatlarına fazlaca yansıtılması "tilâvette Türk tavrı" olarak tanımlanmaktadır.²¹⁹

Türk tavrının en belirgin özelliklerinden biri, Türkçe'de olan bazı seslerin Kur'an tilâvetine yansıtılmasıdır. Bunlardan en dikkat çeken unsur, Türkçe'de bulunan "ü" sesinin Arapçadaki ince harflere aynı şekilde aktararak telaffuz edilmesidir. Arap dilinde olmayan bu ses özellikle ötre harekesinde ortaya çıkmaktadır.²²⁰ Örneğin "يَعْلَمُونَ" kelimesi Arapça'da "ya'lemûn" olarak telaffuz edilirken Türk tavrında ise "ya'lemün" şeklinde telaffuz edilebilmektedir. Bu tarz okumalar tecvîd kurallarına aykırı olmamakla birlikte Arap fonetiğine uyumlu okumalar olarak gösterilememektedir.

Türk tavrının öne çıkan bir diğer özelliği ise Arapçadaki ince ve kalın harfleri Türkçenin incelik ve kalınlık özellikleri ile okumaktır.

Mûsiki yönün oldukça belirgin olduğu Türk tavrının ses karakteristiği Beyatî makamının ses ve perdeleridir. Beyatî, Uşşak makamına nazaran daha renkli ve berrak bir makamdır. Bu makamın yanı sıra Rast, Segâh, Hüseyinî ve Saba gibi makamlar da tilâvette kullanılmaktadır.²²¹

Tüm bu özellikler tilâvetin hem lafzî(sıfat-mahreç-tecvîd) hem de ses özelliklerinin bir bütün oluşturduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Türk tavrı kültürel bir okuma

---

²¹⁸ Seda Bayındır Uluskan, "Alaturka Müziğe Getirilen Yasağın Akabinde Düzenlenen İlk Ulusal Müzik Yarışması (1 Ocak-15 Mayıs 1935)", 49.

²¹⁹ Sarı, *Kur'an tilavetinde Türk tavrı ve merhum temsilcileri: inceleme araştırma*. s.40-41.

²²⁰ a.g.e., 41.

²²¹ a.g.e., 41.

biçiminin tezahürü olduğu söylenebilir. Özellikle Osmanlı Döneminde Türk tavrı birçok bölgede benimsenmiştir. Bu minvalde ramazan aylarında Medine’de Mescid-i Nebevî’de Hafız Ömer Aköz’ün (1889-1952) Türk tavrı ile mukabele okuduğu bilinmektedir.²²²

3.3.2.1. İstanbul Tavrı

Tarihse sürece bakıldığında Türk tavrı özellikle İstanbul merkezli olarak şekillenmiştir. “Kur’an Mekke’de nâzil oldu, Kahire’de okundu, İstanbul’da yazıldı/okundu” şeklindeki halk arasında yaygın olan bu ifade İstanbul’un Kur’an tilâvetindeki tarihî ve kültürel konumuna işaret etmektedir. İstanbul, Osmanlı devletinde başkentlik yapmış aynı zamanda ilmin, sanatın ve estetik anlayışın kalbi olmuştur. Bu konumunu Kur’an tilâveti alanında da korumuştur.²²³ Nitekim Mehmet Ali Sarı da İstanbul tavrının, ülkemizde Kur’an tilâveti açısından ilim, sanat ve icra bakımından ulaşılmak istenen ideal seviye olduğunu ifade etmektedir.²²⁴

İstanbul tavrı, Türk mûsiki geleneğiyle yoğrulan estetik ve tecvîd ekseninde icra edilen bir tilâvet tarzıdır. Tilâvette İstanbul tavrını Fatih Çolak Hoca şu ifadelerle açıklamaktadır:

İstanbul tavrında mûsiki unsurları tecvîd kurallarını ihlâl etmeyecek biçimde kullanılır. Makamlar arasında geçişler belirli bir üslûp bütünlüğü içerisinde yapılır. Tahkik, tedvîr ve hadr okuyuşlarda med oranlarına dikkat edilir. Harflerin sıfat ve mahreçleri mübalağasız telaffuz edilir. Fem-i muhsin bir ağızdan okunur, akıcı bir tilâvet hâkimdir. Tilâvette durak noktalarında gereğinden fazla beklenmez ve başka okuyuş tarzlarının taklit edilmesinden kaçınılır.²²⁵

²²² Akkuş, “TRT 1 Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma Yarışması Tilâvetlerindeki Benzer Nağmelerin Tespiti Üzerine Bir İnceleme”, 805.

²²³ Nihat Temel, “Kur’an Tilâvetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağzı ve Hafız Ali Üsküdarlı (1885-1976)”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu II* (2009): 179.

²²⁴ Sarı, *Kur’an tilâvetinde Türk tavrı ve merhum temsilcileri: inceleme araştırma*.42.

²²⁵ Yılmaz, “İstanbul Tavrı Kur’an-I Kerîm Tilâvetinde Kerim Öztürk’ün Kırâati Çerçevesinde Fatiha Sûresi; Makam Analizleri ve Notasyon”, 154-55.

İstanbul tilâvet tavrının çok katmanlı bir birikimle günümüze ulaştığı söylenebilir. Bu tavrın şekillenmesinde Hâfız Post²²⁶, İtrî, Dede Efendi gibi musikişinasların ve hafızlık geleneğinin önemli katkıları vardır. Tilâvette beyatî, segâh, rast, uşşak, hicaz, hüzzam ve saba makamları kullanılmış böylelikle bu tavır yerel ve hissî bir derinlik kazanmıştır.²²⁷

İstanbul tavrında kârîler tilâvette öncelikle tecvîd kurallarına riayet eder, harflerin mahreç ve sıfatlarından taviz vermezler. Oldukça disiplinli bir eğitimden geçen kârîler, “aynalı yöntem” olarak isimlendirilen ayna ile çalışılan hocayı taklit etmeye dayalı bir yöntem ile eğitim görürler. Harflerin mahreçlerinin düzgün ve doğru olduğundan emin olduğunda artık sesi süsleme kısmına geçilir. Makamlar anlamı destekleyecek şekilde kullanılır.

Dudak talimi, görüntü ve ses uyumu, hafd-ı savt, ref-i savt (sesin yükseltip alçaltılması) gibi unsurlar bu tavrın önem verdiği diğer unsurlardandır.²²⁸

İstanbul tavrında makam, sadece ses estetiği sunan bir unsur değil âyetlerin mânâ boyutunu/derinliğini yansıtan bir unsur olmuştur. Makamlar arası geçkiler âyetlerin manasına göre yapılmış, anlamı da merkeze alan bir tilâvet tavrı ortaya çıkmıştır. Bunu yanı sıra İstanbul tavrında yerel ses özelliklerinin etkisi açık şekilde görülmektedir. Türk hançere yapısı ve Arap fonetik özelliklerinin birbirinden farklı olması “ج, ق, ض, ي” gibi bazı harflerin telaffuzunda farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum söz konusu iki tavrı birbirinden ayıran en belirgin özelliktir.²²⁹

Öte yandan İstanbul tavrı, Türk tavrının merkezî bir tavrı olarak şekillenmiş, yerel bir okuma tavrı olmanın ötesinde bütün Anadolu’yu temsil eden bir tavır olarak kabul

---

²²⁶ Hâfız Post (ö. 1105/1694), 17. yüzyılda yaşamış, bestekârlığı, hattatlığı ve klasik Türk mûsikisi repertuarına katkılarıyla tanınan önemli bir Osmanlı mûsikîşinasıdır.

²²⁷ Turgut Yahşi, “İstanbul ve Kahire tilâvet tavrılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi” (Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, 2018), 31-37.

²²⁸ Temel, “Kur’an Tilâvetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağzı ve Hafız Ali Üsküdarlı (1885-1976)”, 179-80.

²²⁹ Turgut Yahşi, “İstanbul ve Kahire tilâvet tavrılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi”, 34.

edilmiştir. Kur'an lafızlarının Türkçe ses özelliklerine göre telaffuz edilmesi ve bölgesel nağmeler ile tilâvetin icra edilmesi; İstanbul tavrını mûsiki ve fonetik yönden özel kılmıştır.²³⁰

a) Üsküdar Ağzı/Tarzi

Emin Işık, İstanbul tavrının kendi içerisinde üç tarzı barındırdığını ifade eder: Enderun Ağzı, Üsküdar ağzı ve Avam/Makedonya ağzı. Enderun ağzı Osmanlı'da saray geleneği içinde gelişmiştir. Bu tarzın son temsilcisi Fatih baş imamı Enderunlu İsmail Efendi'dir. Avam/ Makedonya tarzı ise Balkanlar'da teşekkül etmiş, "o", "u" ve "ö" seslerinin "ü" sesine evrilmesiyle öne çıkmıştır. Üsküdar tarzı ise zikredilen üç tarz içerisinde İstanbul tavrı ile özdeşleşen bir tarz olarak karşımıza çıkmaktadır.²³¹

Üsküdar ağzı tilâvette ifrat ve tefrit arasında itidalli bir okuyuşu temsil etmektedir. Ayrıca Üsküdar ağzında, özellikle ince harflerin dammeli telaffuzunda "u" sesinden ziyade Türkçedeki "ü" sesine yaklaşan bir ses dikkat çekmektedir. Hafız Ali (Üsküdarlı) Efendi bu tarzın temsilcisidir.²³²

Sonuç olarak, tavrıların özellikleri göz önünde bulundurulduğunda ülkemizdeki tilâvet tavrının merkezî temsilcisinin İstanbul tavrı, özel olarak da Üsküdar ağzı olduğu söylenebilir. Türkiye'deki tilâvet tarzları arasında bazı fonetik ve makamsal nüanslar olsa da temelde aynı özelliklere sahip oldukları açıkça görülmektedir. Zira Konya, Ankara, Trabzon, Erzurum gibi farklı şehirlerde de İstanbul tavrının etkili olduğu dolayısıyla Türkiye'de İstanbul merkezli bir tilâvet üslûbunun geliştiği söylenebilir.

3.4.Kur'an Tilâvetinde Arap-Türk Tavrı: Benzerlik ve Farklılıklar

Kur'an tilâvetinde Arap ve Türk tavrı fonetik ve ses özellikleri açısından karşılaştırıldığında, her iki tavrın tecvîd kaidelerine etme hususunda birleştiği görülmektedir. Kur'an tilâvetinde bu iki tavrın temelini harflerin mahreç ve sıfatlarına uygun telaffuz, mûsiki geleneğine uygun makam ve anlam merkezli okuyuşu oluşturmaktadır. Bu minvalde sahih tilâvet kriterlerini hassasiyetle uygulayan iki

---

²³⁰ a.g.t., 34.

²³¹ a.g.t., 32.

²³² Temel, "Kur'an Tilâvetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağzı ve Hafız Ali Üsküdarlı (1885-1976)".180.

tavrın daha çok kelimelerin fonetik telaffuzlarında ve yöresel nağmeler konusunda ayrıştığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Türk tilâvet tavrında özellikle bazı harflerin telaffuzunda Türkçe ses özelliklerinin baskın şekilde tilâvette hissedildiği görülmektedir. Nitekim Kur'an, Arapça nâzil olmuştur ve Arapça fonetiğe uygun tilâvet edilmesi esastır. Kur'an tilâvetinde mısır tavrı yahut İstanbul tavrı gibi yöresel uygulamış biçimleri değil, bizzat Kur'an dili Arapçanın dil/telaffuz kuralları belirleyici olmalıdır. Bu noktada her ne kadar farklı bölgelerde tilâvet çeşitliliği görülse de Arap fonetiğinin öncelikli kabul edilmesi konusuna dikkat çekmek gerekmektedir.

Arap ve Türk tavrı arasındaki farklar; sıfat- mahreç temelli telaffuz farkları, hareke sesleri ve bazı tecvîd kurallarının uygulanış şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Aşağıda bu farklar ele alınacaktır.

3.4.1.Sıfat-Mahreç Temelli Farklar

Her dilin kendine özgü fonetik yapısı vardır. Bununla birlikte dil, gırtlak ve ağız bölgesi olmak üzere konuşma organlarının en etkin kullanıldığı dillerden olan Arapça, mahreç çeşitliliği yönüyle öne çıkmaktadır. Özellikle boğaz harfleri ve kalınlık-incelik şeklindeki ses ayırımına dayalı telaffuz özellikleri Arapçayı diğer dillerden ayıran belirgin özelliklerdir.²³³ Bununla birlikte hiçbir dilde bulunmayan Arapçadaki “ض (dâd)” harfi nadir bir ses olarak kabul edilmekte ve bu dili özel kılmaktadır. Bu sebeple Arapça “dâd dili” olarak da anılmaktadır.²³⁴

Mahreç kelimesi, sözlükte “çıkış yeri, çıkış zamanı ve çıkmak”; ıstılahta ise “harflerin çıkış yeri, çıkış bölgesi” anlamına gelmektedir.²³⁵ Kur'an tilâvetinde harflerin doğru telaffuz edilebilmesi için mahreçlerinin iyi tespit edilmesi gereklidir. Mahreçlerin sayısı ile ilgili kıraat imamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşler genel

---

²³³ Necdet Çağıl, “Kur'an belagati ve fonetiği yönleri kıraatler / Kur'an'ın belagati ve ses bilgisi açısından kıraat'in çeşitli lehçeleri” (Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2002), 39.

²³⁴ el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde-*, 261.

²³⁵ el-Hamed, 173; Alican Dağdeviren, *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid*, 31.

olarak üç grupta toplanmaktadır. Birinci grup harflerin mahrecinin on yedi olarak kabul eder. Halîl b. Ahmed (ö.130/747), Mekkî b. Ebî Talîb ve İbnü'l-Cezerî bu görüşü benimser; İbnü'l-Cezerî ulemanın çoğunluğu tarafından da bu görüşün kabul edildiğini belirtmektedir.²³⁶ İkinci grup mahreç sayısını on altı olarak kabul eder. Sîbeveyhî, el-Câberî (ö.732/1332) ve nahivcilerin çoğunluğu bu görüşü benimsemektedir.²³⁷ Üçüncü grup ise mahreç sayısını on dört kabul etmektedir. El- Ferrâ (ö.207/822), İbn Düreyd (ö.321/933) ve İbn Keysân (ö. 299/912) da bu görüşü benimsemektedir.²³⁸

Harflerin çıkış noktaları olan mahreçler, beş temel bölgede toplanır; boğaz (halk), dil, dudaklar (şefeteyn), cevf (göğüs ve ağız boşluğu) ve geniz (hayşûm).²³⁹ Bu beş bölgeye dil ucu, dil ortası ve dil yanı bölgeleri ekleyerek sekiz bölgeden oluştuğunu kabul eden tecvîd âlimler de vardır.²⁴⁰

Sıfat kelimesi sözlükte “nişan, alâmet, belirtme” gibi anlamlara gelirken ıstılahta ise “harfin mahrecinden çıkışı esnasında aldığı keyfiyet” olarak tanımlanır. Cehr, hems, rihvet, şiddet, istifâl, isti'lâ gibi sıfatlar bir harfin fonetik yapısını belirleyen unsurlardır. Bu sayede harfin sertlik ve yumuşaklığı, kuvvetli olup olmadığı, nefesin akışı gibi özellikler tespit edilebilir.²⁴¹

Harflerin mahreç ve sıfatlarının doğru şekilde öğrenilmesi uygulamada yapılacak hataların önüne geçme hususunda önem arz etmektedir. Özellikle Arapçayı sonradan öğrenen toplumlarda harflerin mahreç ve sıfatlarının tam olarak kavranamaması, hatalı

²³⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr.*, 1:198.

²³⁷ Cemil Küçük, “Kıraat ilminde dâd harfi” (Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 20.

²³⁸ Küçük, 20.

²³⁹ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in faziletleri ve okunma kaideleri*, 198; Remzi Ateşyürek, “Kur'an Tilavetinde Yaygın Hatalar (Sad, Dad, Ta ve Za Örneği)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 31 (2011): 159.

²⁴⁰ el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde-*, 187.

²⁴¹ Alican Dağdeviren, *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid*, 39-40; Ateşyürek, “Kur'an Tilavetinde Yaygın Hatalar (Sad, Dad, Ta ve Za Örneği)”, 159.

telaffuzlara sebep olmaktadır. Aşağıda Arap ve Türk tavırları arasında fonetik olarak farklı telaffuz edilen harfleri değerlendirmeye çalışacağız.

3.4.1.1. Cim (ج) Ve Şin (ش) Harfi

Dil ortası harflerinden olan Cim (ج) ve Şin (ش) harflerinin telaffuzundaki farklılıklar, Türkçede bu harflere benzeyen seslerin bulunmasından ötürü mahreçteki mübalağalı telaffuz eğilimleri üzerinden değerlendirilmelidir. Bu harflerin mahreçleriyle ilgili Sîbeveyhi bu iki harfin mahrecini “*Cîm, şîn veya harflerinin çıkışı dil ortası ile üst damağın ortasından olur.*”²⁴² demiştir. Cim (ج) ve Şin (ش) harfleri, ya (ي) harfi ile aynı mahrece sahip olup dil ortasından çıkmaktadırlar.

Cim (ج) ve Şin (ش) harfleri istifâl ve infitâh sıfatlarına sahip olan ince harflerdir. İstifâl sıfatının doğru uygulanabilmesi için dilin damak seviyesine yükseltilmemesi, çene çukurunda kalması gerekmektedir.²⁴³ Nitekim İbnu'l-Cezerî istifâl sıfatının doğasına dikkat çekerek, bu gruptaki harflerin daima ince sesle telaffuz edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre bu harflerin kalınlaştırılması tecvîd kaidelerine aykırıdır.²⁴⁴

Türkiye'deki tilâvetlerde cîm ve şîn gibi dil ortası harflerinin telaffuzunda ise dilin tamamen damağa doğru yaklaştırıldığı görülmektedir. Bu durum söz konusu iki harfi Türkçedeki benzerinden ayırt etme çabası ile ilgili olabilir. Ancak bu çaba mahreçlerinde gereksiz bir vurgulamaya sebep olmuş, harflerin doğal mahreçlerinden sapmalara sebep olmaktadır. Bu mübalağalı telaffuz şekli harfin doğal mahrecine aykırı olmakla birlikte kelimelerde anlam bozulmalarına da yol açabilir. Örneğin bu tür hatalı bir telaffuz cîm harfinin kalınlaşmasına; şîn harfinin ise tefeşşi sıfatının aşırı baskıyla uygulanarak esas mahrecinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Oysa bu harfler Arapçada da Türkçe mahrecine yakın olarak ince şekilde telaffuz

²⁴² Sibeveyhi, *Kitâbu Sibeveyhi*.IV,433.

²⁴³ el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvîd âlimleri özelinde-*. 285; Fatma Yasemin Mısırlı, “Türkiye’de yaygın tilâvet geleneği ve fonetik tahlili.”; (Thesis, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017), (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi), 48.

²⁴⁴ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b Muhammed b Muhammed b Alî b Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *et-Temhid fî ilmi't-tecvîd.*; (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 123.

edilmektedir.²⁴⁵ Sonuç olarak bu harflerin Türkçede mevcut olan benzer seslerden ayrıştırılmak istenmesi anlaşılır bir durum olsa da harflerin mahrecine ve sıfatına sadık kalma hususuna dikkat etmek gerekir.

3.4.1.2.Kaf (ق) harfi

Kaf harfi, sesi en belirgin harflerden biri olup dilin en geri kısmından ve ona karşılık gelen üst damaktan çıkarılmaktadır. Sîbeveyhi kaf harfini tanımlarken dil kökü ile onun üzerinde yer alan üst damak bölgesinden çıktığını ifade etmiştir. Ona göre kef (ك) harfi ise kaf harfine göre biraz daha önden, dil köküne yakın bir noktadan çıkmaktadır. Zira bu tarifler yakın sesli harflerin doğru telaffuz edilebilmesi açısından önem arz etmektedir²⁴⁶ Mekkî ise kaf harfinin mahrecinin küçük dile yakın olduğuna dikkat çekmektedir.²⁴⁷

Kaf infitâh, isti'lâ, şiddet, cehr, kalkale sıfatlarına sahiptir. Bu sıfatların bir arada bulunması harfe baskınlık katmaktadır.²⁴⁸ Telaffuzuna dikkat edilmesi gereken harflerden biri olan kaf harfinin esasında hem Türk hem de Arap toplumunda hatalı telaffuz edildiği görülmektedir. Günümüz Arapça lehçelerinde kaf harfinin; cehr özellikli ğayn (غ) ve kef (ك) şeklinde telaffuz edildiği bilinmektedir. Bu durumda kaf harfi Arapça'da fer-î harf konumuna düşmektedir. Fer'i harflerin kıraat bağlamında makbul görülmediği göz önünde bulundurulduğunda bu durumun ciddi bir sorun teşkil ettiği görülmektedir.²⁴⁹

Türkçenin fonetik yapısı ve konuşma organlarının alışkanlıkları göz önünde bulundurulduğunda boğaz ve gırtlak bölgesinden çıkarılması gereken kaf harfi telaffuzu güç harflerden sayılmaktadır. Dilimizde benzeri olmayan bu harfin

²⁴⁵ Mısırlı, "Türkiye'de yaygın tilavet geleneği ve fonetik tahlili."48.

²⁴⁶ Ebû Bişr Amr b. Osman Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, çev. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, 3. bs, c. IV (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1988), 433.

²⁴⁷ Ebû Muhammed b Hammus b Muhammed Mekki b Ebû Talib, *er-Riaye: li-tecvidi'l-kıraa ve tahkiki lafzi't-tilave*, ; (Amman: Dâru Ammar, 1984), 139.

²⁴⁸ Ebû Muhammed b Hammus b Muhammed Mekki b Ebû Talib, *er-Riaye: li-tecvidi'l-kıraa ve tahkiki lafzi't-tilave*; (Amman: Dâru Ammar, 1984), 174.

²⁴⁹ el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde-*, 244-45.

mahrecinin kavranabilmesi ve doğru telaffuz edilebilmesi için ciddi bir fonetik/dil alıştırma süreci gerekmektedir. Öte yandan harfteki zorluk, mahrecinin öne doğru kaymasına sebep olmuş ve harf Türkçede “g” sesine yakın bir şekilde telaffuz edilmiştir. Ancak bazı okuyucular tarafından bu harfe “k” sesi de verilmiş, harfteki cehr ve isti’lâ sıfatlarını zayıflattığı için harfin baskın karakteri kaybolmaktadır. Mahreç olarak “k” sesi ile okumak daha doğru olsa da sıfatların zayıflaması söz konusudur. Kaf harfinin telaffuzunda hem Arap hem Türk okuyucular arasında görülen mahreç ve sıfat temelli hatalar, harfin fonetik yapısını bozmaktadır.²⁵⁰

3.4.1.3. Tâ (ط) harfi

Cîm (ج), şîn (ش) ve kaf (ق) harfi ile ilgili telaffuz kusurlarının genellikle sıfat ve mahreç temelli olduğunu görmekteyiz. Ta (ط) harfi ile ilgili değerlendirmelerde ise telaffuz hatalarının fonetik temelli olması dikkat çekicidir.

Sîbeveyhi ve Dâni tâ harfinin mahrecini “dil ucu ve ön dişlerin dibi” şeklinde tarif etmektedir.²⁵¹ Bu harf cehr, şiddet, isti’lâ, ıtâk ve tefhim gibi kuvvetli sıfatlara sahip bir harftir. Bu sıfatlar harfin kalın ve tok bir sesle çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye’de ve Arap ülkelerinde aynı mahrece sahip olan tâ harfi ülkemizde bazı okuyucular tarafından doğrudan “d” sesi ile telaffuz edilmektedir. Bazı Arap kârîlerin tâ harfini sıfatların hakkını vererek yeterince kalın okumamasına bir tepki olarak “d” sesi ile okunduğu da söylenebilir. Harfin cehr ve isti’lâ sıfatlarının yeterince yansıtılmadığı düşüncesiyle ortaya çıkmış olduğu düşünülen “d” sesi, harfin sıfatını koruma maksatlı yapılsa da esas mahreçten harfi uzaklaştırmaktadır.²⁵²

Başta belirtildiği gibi tâ harfinin kalın şekilde okunmaması kelimelerde fonetik kusurlara sebep olmaktadır. Dolayısıyla, tâ harfinin, ince sesli te (ت) veya dal (د) harfleri gibi okunması da doğru değildir. Bu minvalde Rûm sûresi 30. ayette geçen “فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا” ifadesindeki “فطر” kelimesinin “فتر” şeklinde; Tebbet sûresindeki

²⁵⁰ Mısırlı, “Türkiye’de yaygın tilavet geleneği ve fonetik tahlili.”52.

²⁵¹ Ebû Bişr Amr b. Osman Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, IV:433.

²⁵² Mısırlı, “Türkiye’de yaygın tilavet geleneği ve fonetik tahlili.”, 51.

“حطب” kelimesinin “حْتَب” şeklinde okunması gibi örnekler sıfat ihmallerinin sonucudur. Bu telaffuzlar doğru olmamakla birlikte namazı da bozmaktadır.²⁵³

Kur’an tilâvetinde tâ harfinin doğru şekilde telaffuz edilmesi sadece mahreçteki doğruluk ile sınırlı değildir. Bununla birlikte isti’lâ ve itbâk sıfatlarının dikkatli biçimde uygulanması oldukça önemlidir. Nitekim bu sıfatlar harfin ses yapısında belirleyicidir. Dolayısıyla bu hususta yapılan bir hata tilâvetteki estetik bütünlüğü bozabilir.

3.4.1.4.Dâd (ض) Harfi

Dâd (ض) harfinin doğru telaffuz edilmesi problemi asırlardır kıraat ve tecvîd ilmi içerisinde tartışılan konuların başında gelmiştir. Bu harfin mahreci, dil kenarının ilk bölümü ile ona paralel giden azı dişlerdir. Tecvid âlimlerine göre *dâd* harfi, rihvet özellikli seslerden olup cehr, istitâle ve itbâk sıfatlarına sahiptir. Tarihsel süreçte dâd harfi zâ (ظ) harfine benzetilerek telaffuz edilmiş; bu durum kıraat âlimleri tarafından eleştirilmiştir. Nitekim dâd harfi Sîbeveyhi tarafından güzel telaffuz edilemeyen harfler içinde zikredilmiştir.²⁵⁴ Arapçaya mahsus bir fonetik unsur olan dâd harfi sadece bu dilde bulunması ve telaffuzundaki karmaşıklık nedeniyle zorlayıcı bir harf/ses olarak değerlendirilmektedir.²⁵⁵

Tarihi kaynaklarda yer alan rivayetler, İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren dâd harfi ile zâ harfinin birbirine karıştırıldığını ortaya koymaktadır. Nitekim İbnü’l-Cezerî bu konu hakkında bazı Arapların konuşmalarında dad harfini za gibi telaffuz ettiklerini ifade etmiştir.²⁵⁶ Dâd ise Kur’an okuyan kişinin, dâd harfini tam mahrecinden çıkararak zâ harfinden ayırması gerektiğini, aksi takdirde mananın değişeceğini belirtmiş ve bu durumun üzerinde dikkatle durulması gerektiğine işaret etmiştir.²⁵⁷ Bu husus hakkında İbnü’l- Cezerî, dâd harfinin sahip olduğu istitale sıfatı sebebiyle zâ

²⁵³ Ateşyürek, “Kur’an Tilavetinde Yaygın Hatalar (Sad, Dad, Ta ve Za Örneği)”, 170.

²⁵⁴ Ebû Bişr Amr b. Osman Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, IV:432.

²⁵⁵ el-Hamed, *Kur’an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde*-261.

²⁵⁶ İbnü’l-Cezeri, *et-Temhid fi ilmi’t-tecvid*. 141.

²⁵⁷ Dani, *et-Tahdid fi’l-itkan ve’t-tecvid*., 162.

harfinden ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. ²⁵⁸Arapça lehçeler arasında fonetik farklılıklar gözlemlenmekte bu farklılık dâd harfinin telaffuzunda da görülmektedir. Örneğin Irak ve körfez ülkelerde bu harf *zâ* olarak Mısır’da kalın *dâl* olarak telaffuz edilmektedir.²⁵⁹

Dâd harfi ile ilgili tartışmaların yalnızca harfin mahreci ile ilgili değil aynı zamanda sıfatlarıyla da ilgilidir. İlk dönemlerde ile ilgili yaşanan sorunun *zâ* harfine benzetilerek telaffuz edilmesi ekseninde olduğu görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde bu telaffuz sorunu, dâd harfinin “tâ (ط)” harfi mahrecinden ve şiddet sıfatıyla çıkarılması etrafında şekillenmiştir. Ancak dâd harfi rihvet sıfatına sahiptir ve harflerin kuvvetlilerinden olan tâ harfinin bu şekilde telaffuz edilmesi mümkün değildir.²⁶⁰ Bu yanlışın düzeltilmesi için gayret edilirken dâd harfinde biraz *zâ* sesi olması gerektiğine dair görüşler ortaya çıkmıştır. Ülkemizde “arı vızıltısı” şeklinde tabir edilen bu ses Mekki’nin dad harfini tanımlarken kullandığı “hava çıkışı gibi bir ses” ifadesinin yanlış yorumlanması sonucu ortaya çıkmıştır.²⁶¹

Sîbeveyhi *dâd* harfinin mahrecini, “dil’in yan tarafının iki bölümü ile ona paralel giden azı dişlerinden rihvet, cehr, itbâk özellikli olarak telaffuz edilir” şeklinde tanımlamıştır. İbnü’l-Cezerî de bu tanımları biraz daha açarak, “dil’in, sol kenarının öncesi ile onun hizasındaki azı dişleri çoğunluğa göre daha kolay azınlığa göre ise sağ taraf kolaydır” ifadelerini kullanmıştır.²⁶²

Dâd harfinin telaffuzu, ilk dönem Arapça eserlerde mahreç ve sıfat bakımından detaylı şekilde ele alınmış olsa da fonetik açıdan zor bir harf olduğuna dair bir vurgu görülmemiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda Arap olmayan toplumların bazı harflerin

---

²⁵⁸ Mısırlı, “Kur’an Tilaveti Esnasında Harflerin Mahreçlerinde, Sıfatlarında ve Tecvid Uygulamaları Hususunda Ülkemiz ile Sâir İslam Ülkeleri Arasında Görülen Telaffuz Farklılıkları ve Bu Farklılıkların Değerlendirilmesi”, 9-11.

²⁵⁹ el-Hamed, *Kur’an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde*-275.

²⁶⁰ Ateşyürek, “Kur’an Tilavetinde Yaygın Hatalar (Sad, Dad, Ta ve Za Örneği)”, 166.

²⁶¹ Mısırlı, “Kur’an Tilaveti Esnasında Harflerin Mahreçlerinde, Sıfatlarında ve Tecvid Uygulamaları Hususunda Ülkemiz ile Sâir İslam Ülkeleri Arasında Görülen Telaffuz Farklılıkları ve Bu Farklılıkların Değerlendirilmesi”, 10.

²⁶² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kıraati’l-aşr.*, 1:200.

telaffuzunda güçlükler yaşamaya başlamasıyla zor bir harf olduğu gündeme gelmiştir. Arapça dışındaki dillerde bu harfin ses olarak bir karşılığının olmaması ve zamanla farklı sesler ile çıkarılması; harfin doğru mahrecinin öğrenilmesini ve bu şekilde aktarılmasını da zorlaştırmıştır.²⁶³

Sonuç olarak dâd harfi fonetik olarak oldukça karmaşık ve zor bir yapıya sahip olduğu için tarihsel süreçte farklı seslerle telaffuz edilmiştir. Bu ses değişimleri daha ziyade zâ, kalın lâm, zâl ve tâ harfleri üzerinden gerçekleşmiştir. Günümüz tecvîd alimleri bu dönüşümlerin farkında olmakla birlikte, söz konusu ses kaymalarının altında yatan sebepleri açıklayacak araçlar yetersizdir.²⁶⁴

3.4.2. Hareke Bağlamında Farklılıklar

Harekeler, sıfat ve mahreçler gibi harekenin telaffuzunu sağlayan temel unsurlar arasında yer alır. Bir harfin ses değerini belirleyen temel unsur, harekeler doğrultusunda kazandığı fonetik özelliklerdir. Kur'an tilâvetinin eda keyfiyeti için harflerin hem mahreç hem de sıfatlarına uygun biçimde ve harekelerine bağlı ses özellikleriyle doğru telaffuz edilmesi önemlidir.²⁶⁵

Harflerin harekelere bağlı olarak kazandıkları ses değerleri temelde ince ve kalın harfler ekseninde şekillenir. Kalın harfler (isti'lâ) olarak tanımlanan “خص ضغ قظ” grubu fetha harekesinde genellikle Türkçedeki “a” sesini, kesra harekesinde “ı-i arasında” bir ses, dammede ise “u” sesi ile okunur. Buna karşılık ince harfler ise fetha sesinde Türkçedeki “açık e” sesine yakın telaffuz edilir.²⁶⁶

Türk tilâvet tavrında ince harflerin seslerinin kimi zaman Türkçeye özgü seslere kaydığını görürüz. Özellikle fetha harekede “açık e” sesi yerine “kapalı é” olarak tanımlanan fetha-kesra arasında bir sesin kullanılması söz konusudur. Aynı şekilde damme (ötre) harekede Arapçada bulunmayan “ü” sesinin telaffuz edilmesi iki tavır arasındaki ayırt edici özelliklerden biri hâline gelmiştir. Damme sesinde dudakların

²⁶³ Küçük, “Kıraat ilminde dâd harfi”, 172.

²⁶⁴ el-Hamed, *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde*-.276.

²⁶⁵ Fırat, “Kur'an Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar”, 32.

²⁶⁶ Fırat, “Kur'an Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar”32; Mısırlı, “Türkiye’de yaygın tilâvet geleneği ve fonetik tahlili.”65.

tam büzülüp büzülmemesi şeklindeki farklılık, “u” veya “ü” sesinin telaffuzunda önemlidir. Arapçada “ü” sesi olmamasına rağmen ülkemizdeki yaygın okuyuş bu yöndedir. Arap ve Türk tavrı arasındaki bu fark Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından vurgulanmış, bu hususta bakanlık tarafından açıklama yapılarak Arapçada “ü” sesinin olmadığı beyan edilmiştir. Dammelere “ü” sesi verilerek okunan okuyuşların yanlış olduğu belirtilse de bu şekilde uygulamaya devam edilmiştir.²⁶⁷

Arapçadaki ince harfler kesra harekesi aldıklarında “i” sesi verilerek telaffuz edilmektedir. Bu konuda ülkemizdeki uygulamalar da Arap tavrına uygunluk göstermektedir. Kalın harfler de ise kesra harekede “ı” sesi verilir ve alt çene aşağıya doğru indirilir. Ancak kalın harfler kesralı iken sadece Türkçedeki “ı” sesi ile okunması harekenin fonetik olarak sesini daraltmaktadır. Arap fonetiğine göre kalın harflerde önce nisbî kalınlık verilmeli sonra “i” sesi ile harf telaffuz edilmelidir.²⁶⁸ Aksi takdirde mahreç, sıfat ve hareke uyumu bozulmaktadır.

Sonuç olarak harekelere verilen seslerin farklılaşması doğrudan anlamı değiştirmemekle birlikte fonetik estetiği bozmaktadır. Nitekim Kur’an tilâveti yalnızca lafzî doğruluk değil ses estetiği ve tecvîd kaidelerine uygunluk gibi temel unsurlardan oluşmaktadır. Özellikle damme (ötre) ve kesra (esre) harekelerde oluşan farklılıklar bazı bölgelerde yerleşik hale gelerek yerel tavırların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Tilâvetin doğru ve güzel şekilde icra edilmesi için Arap fonetiğine dikkat edilmesi son derece önemlidir.

3.4.3. Tecvîd Kuralları Bağlamında Farklar

Kur’an’ın tilâveti konusunda Müslümanların temel vazifelerinden biri Onu doğru telaffuz etmektir. Bu çerçevede tecvîd ilmi yalnızca kelimelerin doğru telaffuzunu değil bu doğru telaffuzun belli kurallar çerçevesinde icra edilmesi ile de ilgilidir. Bu bağlamda Arap dünyasında tecvîd kurallarına sıkı sıkıya bir bağlılık olduğu; ülkemizde ise bazı yöresel-yerleşik fonetik alışkanlıklar sebebiyle tecvîd kaidelerinin

²⁶⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, tashih: Mehmet Ali Soy, Altan Çap, Kur’an Okumaya Giriş, 58.

Baskı Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Yenigün Matbacılık, 2006, s.10.

²⁶⁸ Mısırlı, “Türkiye’de yaygın tilâvet geleneği ve fonetik tahlili.”72.

uygulanışıyla ilgili farklılıklar olduğu görülmektedir. Söz konusu farklar aşağıda ele alınacaktır.

3.4.3.1. İhfânın Uygulanışı

Türk ve Arap tavrırları arasında ğunne sesinin icrasında belirgin farklar olduğu görülmektedir. Arap tavrında gunne sesi tenvin veya sakin nûndan sonra gelen harfin mahrecine göre şekillenmektedir. Harf ince ise gunne sesi ince; kalın ise gunne sesi kalın okunmaktadır. Bunun yanı sıra harfin mahrecine göre tonlamada perde perde farklılıklar yapılmaktadır. Kârînin ustalığını gösteren bu uygulamanın kadîm naslarla da desteklendiği bilinmektedir. Bu minvalde ihfanın icrasında gunne sesinin sabit değil kademeli bir uygulama olduğu söylenebilir. Ancak ülkemizdeki yaygın uygulamada gunne sesinin sabitlenmiş, ince- kalın harf fark etmeksizin ince bir ses çıkarıldığı görülmektedir.²⁶⁹

3.4.3.2. İklâb ve İhfâ-i Şefevî Uygulamaları

İklâb, tenvin veya sâkin nûndan sonra “ب” harfinin geldiğinde, tenvin veya sakin nûnun “م” harfine dönüşmesiyle gerçekleşir. Bu dönüşüm sırasında gunne yapılırl. Ülkemizdeki yaygın uygulamada iklâb uygulamasında dudaklar birleştirilir/kapatılır ve mîm vurgulu okunur. Arap dünyasında ise iklâb yapılırken dudaklar açık tutulmak suretiyle mîm harfi belirgin kılınmadan daha yumuşak bir geçiş sağlanmaktadır. Aynı durum ihfâ-i şefevî için de geçerlidir. Arap dünyasında mîm ve bâ harfi geçişinde dudak hareketleri daha esnek ve gunne sesi bağlama göre ayarlanmaktadır. Bu uygulamaların temelinde de yerel tecvîd anlayışları yatmaktadır.²⁷⁰

---

²⁶⁹ Pakdil, *Ta'lim tecvid ve kıraat*, 166; Fırat, “Kur'an Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar”, 36; Mısırlı, “Türkiye’de yaygın tilâvet geleneği ve fonetik tahlili.”, 73.

²⁷⁰ Fırat, “Kur'an Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar”, 37.

SONUÇ

Her topluluk ilâhî mesajı kendi dilinde alır. Zaman ve zemin denklemi gözetilerek Arapça nâzil olan Kur'an sadece muhtevası ile değil i'câz yönüyle de mucize olan bir kitaptır. Hz. Peygamber'in Kur'an tilâveti, dönemin bilinen edebî formlarından ayrılan teni ve kendine özgü bir hitap olarak öne çıkmış, bu yönüyle toplumun ilgisini çekmiştir.

İlâhî vahyin ilk muhatabı ve onu ilk seslendiren/tilâvet eden kişi Hz. Peygamber'dir (s.a.v). Bu sebeple onun Kur'an tilâveti, sahabe ve sonraki nesil için temel kaynak olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla günümüzde Kur'an tilâvetine dair ortaya çıkan tüm farklı yaklaşımların değerlendirilmesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) tilâvetinin rehber edinilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Kur'an Arapça nâzil olmuş, başlangıçtan itibaren bu dilin ses ve fonetik özelliklerine göre okunmuştur. İslâmiyet'in geniş coğrafyalara yayılmasıyla birlikte çeşitli etnik gruplar Müslüman olmuştur. Arapçayı sonradan öğrenen bu grupların hem kıraat ilmine hem de tilâvet üslubuna görünür katkıları olmuştur ancak bu katkılar benimsenmemiş zaman zaman eleştirilmiştir. Emevîler döneminde Araplar ve Mevâlî arasında belirginleşen ayrımcılık, sosyal, siyasal ve idarî alanlarda sınırlı kalmamış ve dinî uygulamalara da yansımıştır.

Günümüzde de bu hassasiyetin tezahürlerini görmek mümkündür. Nitekim çalışmamızın ana konusu olan tilâvet ikiliğinin tarihsel bağlamda temelini bu fonetik hassasiyetlere/duyarlılıklara dayandığı tespit edilmiştir. Araplar kendilerini Kur'an tilâveti konusunda otorite kabul ederken mevâlî olarak tanımlanan Türkler ve diğer milletler fonetik konusunda eleştirilmiştir. Kur'an tilâveti, ilâhî metnin okunmasını ifade eden bir ibadet olmanın ötesinde kimliksel bir temsil alanı olarak görülmüştür.

Kur'an tilâvetinde harflerin mahreçlerine ve sıfatlarına yerel fonetik özelliklerin eklenmesi/yansıtılması "yerel/yöresel tavır" olarak nitelenmektedir. Çalışmada Arap dünyasındaki tilâvet tavrı "Arap tavrı"; ülkemizdeki ise "Türk tavrı" olarak nitelenmiştir. Bu iki tavır arasındaki benzerlik ve farklar harflerin mahreci, sıfatları ve tecvîd kaidelerinin uygulanışı bağlamında incelenmiş/ analiz edilmiştir. Bu bağlamda iki tavır arasındaki birleştirici unsurun tecvîd kaidelerine sıkı sıkıya uymak olduğu sonucuna varılmıştır. Ayırt edici özellikleri ise bazı harflerin mahreçlerinin bizim dilimizde ses olarak bir karşılığının bulunmaması ve mahrecin gırtlak yapımıza

uymaması gibi sebeplerden ötürü Arap dilinden farklı telaffuz edilmesidir. Aynı zamanda Türkçedeki “ü” sesinin damme harekede fazlaca yansıtılması ayırt edici özelliklerin başında gelmektedir.

Bu ikiliğin sebepleri incelenmiş; icâzet geleneğinin zayıflaması, kıraat eğitimi alan talebelerdeki Arapça ve diğer İslâmi ilimler alt yapılarının yeterli olmaması, derslerdeki disiplinsizlik, yazılı kaynaklara erişememe ve dijitalleşmenin yöresel tavırların ortaya çıkmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Tilâvetteki yöresel etkileri azaltmak konusunda kıraat ilminin temel kaynaklarına ulaşılması ve Arap fonetiğine hâkim fem-i muhsin hocaların yetiştirilmesi önem arz etmektedir.

Türk tilâvet tavrında özellikle bazı harflerin telaffuzunda Türkçe ses özelliklerinin baskın şekilde tilâvette hissedildiği görülmektedir. Nitekim Kur’an, Arapça nâzil olmuştur ve Arapça fonetiğe uygun tilâvet edilmesi esastır. Kur’an tilâvetinde Mısır tavrı yahut İstanbul tavrı gibi yöresel uygulamış biçimleri değil, bizzat Kur’an dili Arapçanın dil/telaffuz kuralları belirleyici olmalıdır. Bu itibarla Kur’an’ın fonetik olarak Arap diline uygun; ses ve nağme olarak da ülkemizde mûsikî geleneğine göre tilâvet edilmesinin doğru bir okuma biçimi olacağı düşünülmektedir. Zira fonetik olarak ortaya çıkan bu farklılık tıpkı geçmişteki gibi yerel okuyuşlar için oluşan ön yargıya zemin hazırlamaktadır. Uluslararası hafızlık ve Kur’ân-ı Kerîm’i güzel okuma yarışmalarında Türk okuyuculara birtakım ayrımcılıkların yapıldığı düşünülmektedir.

Benzer şekilde ülkemizde de bu ayrımcılıkların var olduğu söylenmektedir. Arap tavrı olarak nitelenen şekilde Kur’anî tilâvet eden Türk kârîler düzenlenen yarışmalarda, mülakatlarda ve sınavlarda zaman zaman eleştirilere maruz kalmaktadır. Her iki tutumun da doğru olmadığı kanaatindeyiz. Her toplumun bir kültürü ve mûsiki geleneği vardır. Kimliksel bir temsil olarak görülen tilâvet konusunda bu geleneklerin tezahürleri olağan karşılanmalıdır. Ancak Kur’an’ın Arapça dilinde nâzil olduğu da göz ardı edilmemeli, bu konuda Arap fonetiği esas alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdulvâhid, Seyyid Ahmed, ve Ali Akpınar. “Kur’an-ı Kerimde Okuma (Kıraat) Lafızları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 2 (1998): 199-235.
- Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâleddîn es-Suyûtî. *el-Câm ’u’s-sağîr*. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y.
- . *el-Müzhir fî Ulûmi’l-Luga ve Envâ’ihâ*. Çeviren Fuâd Ali Mansûr. C. 1. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998.
- . *el-Müzhir fî Ulûmi’l-Luga ve Envâ’ihâ*. Çeviren Fuâd Ali Mansûr. C. 2. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998.
- Ahmed b. Ahmed b. Muhammed Abdillâh Eṭ-Ṭavîl. *Fennü’t-tertil*. Medine-i Münevvere: Mucemme’u’l-Melik Fahd, 1999.
- Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvînî er-Râzî, Ebü’l-Hüseyin (ö. 395/1004). *Mu’cem Makâyis el-Luga*. Çeviren Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Dârü’l-Fikr, 1979.
- Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, III-V.
- Akakuş, Recep. “Kıraat İliminde İcazet Geleneği, Reisü’l-Kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi”. *Tarihten Günümüze Kıraat İlimi: Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, 2015, 501-43.
- Akaslan, Yaşar. “Ashâb-ı Suffe’nin Kur’an ve Kıraat Tarihine Katkıları = The Contributions of Ashab al-Suffah to the History of Qur’an and Qiraah”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 53 (2022): 757-82.
- . “İslam İlim Geleneğinde Suffe Okulu ve Ashâb-ı Suffe”. *Cami ve İlim*, 2020, 65-73.
- Akkuş, Mustafa Asım. “TRT 1 Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma Yarışması Tilâvetlerindeki Benzer Nağmelerin Tespiti Üzerine Bir İnceleme”. *Eskiyeni*, sy 50 (30 Eylül 2023): 799-818. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1307326>.
- Akyüz, Ali. “Bir Yetişkin Eğitim Kurumu Olarak Suffa”. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri (Sempozyum)*, 2006, 23-36.
- Algül, Hüseyin. *İslam tarihi*. C. III. İstanbul, 1991.

- Ali Rıza Sağman. *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1958.
- Alican Dağdeviren. *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid*. İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2009.
- Apak, Âdem. "Emevîler Döneminde Arap-Mevâlî İlişkisi ve İslâmlaşma". *İslâm Tarihi ve Medeniyeti 3: Emevîler III* (2018): 301-8.
- Aslan, Ömer. "Kur'an Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VII*, sy 1 (2003): 357-72.
- Aşur, Muhammed Tahir b Muhammed b Muhammed et-Tunusi İbn. *Tefsirü't-Tahrîr ve't-tenvîr*. ; Tunis : ed-Dârü't-Tunisiyye, 1984.
- Ateşyürek, Remzi. "Kur'an Tilavetinde Yaygın Hatalar (Sad, Dad, Ta ve Za Örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 31 (2011): 157-75.
- Aydın, Akif. "Kur'an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Âdâbı = The Regular Customs and Cirtue of Reading and Listening to the Qur'an". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (2002): 127-52.
- Aydın, Mehmed S. "Modernleşme Çabaları ve Kur'an'ın Yeniden Okunuşu". *Kur'an Sempozyumu (Fecr Yayınları)*, 1998, 321-40.
- Aydınlı, Osman. "Mezheplerin Oluşum Sürecinde Mevâlî'nin Rolü". *Hitit Üniversitesi (Gazi Üniversitesi) Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi II*, sy 3 (Ocak 2003): 1-26.
- Buharî, Muhammed b. İsmail el-Buharî, Sahîhu'l- Buharî, İstanbul ts.
- Birişık, Abdülhamit. *Kıraat ilmi ve tarihi*. 2. baskı. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Celalettin Vatandaş. *Hz. Muhammed'in (s.a.v) Hayatı ve İslâm'a Daveti-Mekke Dönemi*. 17. bs. C. 1. Pınar Yayınları, 2017.
- Cennet, Mehmet Zülfi. "Kur'an-ı Kerim Tilâvetinin Keyfiyeti (Mollâ Halîl Es-Si'irdî Örneğinde) = The State of the Quran Recitation in the Sample of (Mollâ Halîl es-Si'irdî)". *Marifetname VIII*, sy 1 (2021): 141-68.
- Coşkun, Muhammed. "Kıraatten Tilâvete: Bir Kur'an Okuma Pratiği Olarak Tilâvet Üslûbunun Mahiyeti Üzerine". *Tefsir Araştırmaları Dergisi VII*, sy 2 (2023): 721-42.

- . “Kur’an’ı İndirildiği Gibi Okumak: Tilâvet Üslûbunun Aslî Kaynağı Üzerine. *Diyanet İlmî Dergi* LIX, sy 3 (2023): 781-816.
- Dağdeviren, Alican. “Kur’an Tilâvetinde Temsil”. *EKEV Akademi Dergisi* XII, sy 35 (2008): 49-62.
- . “Kur’an’ın Fonetik İ’câzı”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 20 (2009): 69-88.
- Dani, Ebû Amr Osman b Saîd b Osman el-Ümevi. *et-Taḥdîd fi’l-itkan ve’l-tecvîd*. ; Bağdad : Dârü’l-Enbar, 1988.
- Demircan, Adnan. *İslam tarihinin ilk döneminde Arap-Mevali ilişkisi*. Beyan yayınları; 231. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen b. Ubeydullah b. Mezhac ez-Zübeydî el-Endelüsî el-İşbilî. *Tabakâtü’n-Nahviyyîn ve’l-Luğaviyyîn*. Çeviren Muhammed Ebü’l-Fazl İbrâhîm. Mısır: Dârü’l-Ma’ârif, 1973.
- Ebû Bişr Amr b. Osman Sîbeveyhî. *el-Kitâb*. Çeviren Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 3. bs. C. IV. Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1988.
- Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ bin Şeref en-Nevevî. *et-Tibyân fi Âdâbi Hamaleti’l-Kur’an*. Çeviren Muhammed el-Haccâr. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1994.
- Ebû’l-Alâ el-Hemedânî. *Kitâbü’l-Temhîd Fî Ma’rifeti’l-Tecvîd*. Amman: Dâru Ammâr, 1420.
- Ebû’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, İbn Manzûr. *Lisânü’l-‘Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el- Eşas, Sünenu Ebî Dâvûd, İstanbul ts.
- Fırat, Yavuz. “Kur’an Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar”. *Bilimname: Düşünce Platformu*, sy 26 (Ocak 2014): 25-50.
- Gördük, Yunus Emre. *Tâbiîn döneminde Kur’an tefsiri [Nafi’ Mevla İbn Ömer örneği]*. Siyer yayınları; 91. Tefsir; 1. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.
- Gül, Ali Rıza. “Geleneksel Kur’an Tasavvurunun Tefsir İlminin Oluşumuna ve Gelişimine Etkisi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLVII, sy 1 (2006): 11-53.

- H. İbrahim Çoraklı. *Kur'an tilaveti : mahreç : tecvid : tilavet hataları ve çözüm önerileri*. Arı Sanat Yayınevi, 2022.
- Hamed, Ğanim Kaddûrî el-. *Kur'an fonetiği üzerine tetkikler-tecvid âlimleri özelinde*. Marmara Üniversitesi Kıraat İlmî Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi neşriyat serisi; 1. İstanbul : İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2021.
- Hocaoğlu, Mustafa. "Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'an Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XII, sy 2 (2012): 207-35.
- İdrız, Mesut. "İslâm Eğitim Yaşamında İcazet Geleneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1, sy 3 (01 Temmuz 2003): 169-88.
- İbnü'l-Cezeri, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b Muhammed b Muhammed b Alî b Yûsuf. *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*. C. 1. ; Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y. ———. *et-Temhid fi ilmi't-tecvid*. Çeviren Dr. Ali Hüseyin el-Bavvâb. ; Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1985.
- İbnü'l-Esir, Ebü's-Seadat Mecdüddin Mübarek b Muhammed. *en-Nihaye fi garibi'l-hadis ve'l-eser*. ; Cidde : Dârü'l-Minhac, 2022.
- İlhan Ayverdi. "Misalli Büyük Türkçe Sözlük". İçinde *Tavır*. Kubbealtı Yayınları, 2005.
- İsfahani, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Ragıb el-. *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'an*. ; Kahire : Mustafa el-Babi el-Halebi, 1961.
- Karaca, Eyyup. "Arap Lehçeleri". *The Journal of Academic Social Science Studies*, sy 95 (2023): 181-200.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in faziletleri ve okunma kaideleri*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980.
- Karadavut, Ahmet. "Arap Dilinde Lahn'ın Doğuşu". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (1997): 325-50.
- Koç, Emrah, ve Hamit Önal. "Türk- İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 9, sy 2 (05 Ocak 2024): 177-90. <https://doi.org/10.22252/ijca.1399064>.

“Kur’an Yolu”. Erişim [19.01.2025]. <https://kuran.diyamet.gov.tr>.

Kur’an yolu : Türkçe meal ve tefsir. Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları; 590. Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Kuran-ı Kerimi Tilavet Seyirleri (Fatih Çollak). YouTube, 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=ODKvFnb6nSI>. [15.08.2024].

Kurtubi, Abdülvehhab b Muhammed b Abdülvehhab b Abdülkuddüs. *el-Mûdih fi’t-tecvîd*. Amman : Dâru Ammar, 2000.

Küçük, Cemil. “Kıraat İlminde Dâd Harfî”. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Manzur, Ebü’l-Fazl Muhammed b Mükerrrem b Ali el-Ensârî İbn. *Lisanü’l-Arab*. C. 15. ; Beyrut : Dâru Sadır, t.y. Erişim [22.09. 2024].

Mehmet Ali Sarı. “İcâzet”. İçinde *İslâm Ansiklopedisi*, 21:400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Mehmet Dağ. *İhticâc Bağlamında Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. 2. bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.

Mehmet Keleş. “Kur’an Tilavetinde Ses ve Mana İlişkisi”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, (2023); 177-198.

Mısırlı, Fatma Yasemin. “Kur’an Tilaveti Esnasında Harflerin Mahreçlerinde, Sıfatlarında ve Tecvid Uygulamaları Hususunda Ülkemiz ile Sâir İslam Ülkeleri Arasında Görülen Telaffuz Farklılıkları ve Bu Farklılıkların Değerlendirilmesi”. *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi: Uluslararası II. Kıraat Sempozyumu, 03-05 Kasım 2017, İstanbul*, 2021, 491-565.

———. “Türkiye’de yaygın tilavet geleneği ve fonetik tahlili.” ; Thesis, İstanbul : Marmara Üniversitesi, 2017. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî. *Muhtârü’s-Sihâh*. Çeviren Yusuf eş-Şeyh Muhammed. Beyrut: Dârü’n-Nemûzeciyye, 1999.

Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî. *Mukaddimetü’l-Cezerî*. Çeviren Dr. Abdurrahman b. Muhammed el-Kasîm. 2. bs, 2020.

Muhammed b. Sa’d. *Tabakâtü’l-Kübrâ*. Çeviren Muhammed Abdülkâdir Atâ. C. 3. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990.

———. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. Çeviren Muhammed Abdülkâdir Atâ. C. 1. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

———. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. Çeviren Muhammed Abdülkâdir Atâ. C. 2. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Muhammed bin İsbâ bin Sevre bin Mûsbâ bin ed-Dahhâk et-Tirmizî. *Sünenü't-Tirmizî*. Çeviren Ahmed Muhammed Şâkir. 1975. bs. Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, t.y.

Muhammed Hamidullah. *İslâm peygamberi: hayatı ve eseri*. Çeviren Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.

Muhammed Recai Çiftçi. “Türk Tavrı- Arap Tavrı Tilâvet İkiliğinde Belirleyici Bir Parametre Olarak Tempo (Ek İnceleme: Tecvid Uygulamalarının Sürelendirmesi)”. İçinde *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, 92-111. Ankara: Gece Kitaplığı, 2022.

Mustafa Atilla Akdemir. “Yöresel Tavır Bağlamında Sahih Tilâvet Kriterleri”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 11 (2018): 9-43. <https://doi.org/10.18498/amauidf.503733>.

Mustafa Baktır. “‘Suffa Örneği’ Bağlamında Cami ve Eğitim”. İçinde *Uluslararası Cami Sempozyumu (sosyo-kültürel açıdan) : bildiriler kitabı 08-09 Ekim 2018 Malatya [Uluslararası Cami Sempozyumu (2018 : Malatya)]*, C. 1. İnönü Üniversitesi yayınları; 39. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları; 3. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Çağlı, N. (2002) “Kur’an Belagati ve Fonetiki Yönleri Kıraatler / Kur’an’ın Belagati ve Ses Bilgisi Açısından Kıraat’in Çeşitli Lehçeleri”. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Okçu, Abdulmecit. “Kur’an Tilâvetinde Ezgi/Makam”. *Dinî Araştırmalar X*, sy 28 (2007): 213-48.

Öge, Ali, ve Ayşe Pehlivan. “Nitelik Bağlamında Kur’an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme”. *Journal of Analytic Divinity V*, sy 2 (2021): 49-73.

- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim tecvid ve kıraat*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) yayınları; 287. İstanbul : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2014.
- Sarı, Mehmet Ali. *Kur'an tilavetinde Türk tavrı ve merhum temsilcileri : inceleme araştırma*. Mihrabad yayınları; 72. İstanbul : Mihrabad Yayınları, 2021.
- Savaş Ş. Barkçın. *Kalbin Aklı: Medeniyet Üzerine Yazılar*. 5. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Seda Bayındır Uluskan. "Alaturka Müziğe Getirilen Yasağın Akabinde Düzenlenen İlk Ulusal Müzik Yarışması (1 Ocak-15 Mayıs 1935)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu*, sy 71 (2022): 43-67.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr Amr b Osman b Kanber el-Harisi. *Kitâbu Sibeveyhi*. ; [Kahire] : Mektebetü'l-Hancı, 1977.
- Somakcı, Pınar. "Türklerde Müzikle Tedavi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sy 15 (01 Aralık 2003): 131-40.
- Soysaldı, H. Mehmet. "Kur'an-ı Kerim'i Nasıl Okumalıyız?" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 4 (1999): 145-66.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b Ebî Bekr. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an*. ; Medine : Mücemmaü'l-Melik Fehd li-Tıbaati'l-Mushafi'ş-Şerif, t.y. Erişim [15.11.2024].
- Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir b Yezid. *Câmiü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*. C. XVII. Kahire : el-Matbaatü'l-Meymeniyye, 1903.
- . *Câmiü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*. ; Kahire : el-Matbaatü'l-Meymeniyye, 1903.
- Talib, Ebû Muhammed b Hammus b Muhammed Mekki b Ebû. *er-Riaye: li-tecvidi'l-kıraa ve tahkiki lafzi't-tilave*. ; Amman : Dâru Ammar, 1984.
- Tatlısu, Muhammet Lütfü. "Kur'an Tilavetinde Lahn Olgusu -el-Mûdih fi't-Tecvîd Örneği-". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4, sy 2 (31 Aralık 2021): 194-213. <https://doi.org/10.47145/dinbil.1023875>.

- TDV İslâm Ansiklopedisi. “Dârülerkam”. Erişim [01.08.2024].
<https://islamansiklopedisi.org.tr/darulerkam>.
- Tedebbür, Tefakküh ve Tezekkür ne demektir?* - Adem Ergül, 2023.
<https://www.youtube.com/watch?v=WiH-fA9VnB4>.
- Temel, Nihat. “Kur’an Tilavetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağzı ve Hafız Ali Üsküdarlı (1885-1976)”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu II* (2009): 179-88.
- Tetik, İbrahim. “Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber’in Kur’an Tilaveti = The Recitation of the Prophet in Terms of Wording, Meaning and Practice”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 19 (2021): 136-64.
- Yahşi, T. (2008) “İstanbul ve Kahire Tilavet Tavrılarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı.
- Uzun, Yakup. “Kur’an Kıraatinde Kavramlar Üzerine Bir Analiz”. *Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA)* VIII, sy 2 (2022): 960-83.
- Ünal, Mehmet. “Kuran’ı İçselleştirme Biçimi Olarak Sahâbe Tilaveti Biçimleri”. *XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı: Kur’an ve Sahâbe Sempozyumu (22-23 Mayıs 2015/Sivas)*, 2016, 101-21.
- Yavuz Fırat. “Kıraat Tertîl Ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma Ve Karşılaştırması”. *E.Ü. İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy 13 (2002): 257-73.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak dini Kur’an dili*. ; İstanbul: Şura Yayınları-Çelik Yayınevi, t.y.
- Yıldırım, Muhammed Emin. *Nebevi eğitim modeli Darü'l-Erkam : vahyin iniş sürecinde şahsiyet eğitimi*. ; İstanbul : Siyer Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Ali. “Nüzûl Döneminde Kur’an Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi”. *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu*, 2017, 233-46.
- Yılmaz, Esra. “İstanbul Tavrı Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde Kerim Öztürk’ün Kıraati Çerçevesinde Fatiha Sûresi; Makam Analizleri ve Notasyon”. *Yakın Doğu*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9, sy 2 (25 Aralık 2023): 148-69.
<https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.2.02>.

Zerkeşi, Bedreddin b Muhammed b Abdullah ez-. *el-Burhan fî ulumi'l-Kur'an.* ;
Beyrut : Dârü'l-Ma'rife, t.y.

ÖZGEÇMİŞ

Nursena ERGEN

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı, 2022, İstanbul

Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi %30 Arapça
Bölümü, 2016, İstanbul

B. AKADEMİK YAYINLARI

Nursena Ergen, “Kur’an Tilâvetinde Arap-Türk Tavrı: Benzerlik ve Farklılıklar”
*İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İlim Yayma Vakfı Lisansüstü Öğrenci
Kongresi*, 25-26 Eylül, (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2024):
54-62.